

T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**İKTİSAT DOKTRİNİNDE EKONOMİK BÜYÜME VE DIŞ
TİCARET ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELEMESİ: TÜRKİYE VE
GÜNEY KORE ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğba DEMİREL

Tez Danışmanı

Prof. Dr. İsmail Hakkı İŞCAN

BİLECİK, 2020

10237178

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**İKTİSAT DOKTRİNİNDE EKONOMİK BÜYÜME VE DIŞ
TİCARET ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELEMESİ: TÜRKİYE VE
GÜNEY KORE ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğba DEMİREL

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İsmail Hakkı İŞCAN

BİLECİK, 2020

10237178

BEYAN

..... adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Tuğba DEMİREL

Tarih:.....

İMZA

X X X X X

ÖN SÖZ

Çalışmanın planlanmasından tamamlanmasına kadar geçen tüm süreçte karşılaştığım sorunların çözümü için bana yol gösteren danışmanım Sayın Prof. Dr. İsmail Hakkı İşcan'a rehberliği ve göstermiş olduğu hoşgörüsü için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmada karşılaştığım sorunların çözümü için desteğini sunan Sayın Dr. Öğretim Üyesi Muhammed Benli'ye sonsuz teşekkür ederim.

Yalnızca bu çalışma ile ilgili süreçte değil, her zaman yanımda durarak manevi desteğini sunan sevgili annem Selime Buran'a sabrı ve anlayışı için sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

İktisadi doktrin tarihine bakıldığında, ortaya atılan her iktisadi düşüncenin dış ticaretin ekonomik büyümeye etkisi konusunda mutlaka bir tespit bildirdiği görülmektedir. Dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisi, geçmişten günümüze değin birçok ekonomik araştırmalara konu olmuş, hâlen iktisatçılar tarafından tartışılmaya devam edilmekte ve konu hakkında hâlâ bir fikir birliği sağlanabilmiş de değildir. Bu sebeple dış ticaretin ekonomik büyüme üzerine etkisinin araştırılmaya devam edilmesi önem arz etmektedir.

Bu çalışmada dış ticaretin ekonomik büyüme üzerine etkisi Güney Kore ve Türkiye örneği ile 1987-2018 ülkesel verilere dayanarak araştırılmıştır. Dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi için Güney Kore ve Türkiye'nin birlikte araştırılmasının tercih edilme nedeni, her iki ülkenin de aynı yıllarda kalkınma stratejilerine yönelmesidir. Bu bağlamda Güney Kore ve Türkiye, 1962-1963 yılları itibarıyla ülke kalkınmasına yönelik politikalar geliştirmişlerdir. Ayrıca her iki ülke de 1980 yılı öncesi dönemde ithal ikameci dış ticaret politikalarını benimsemiş, 1980 yılı sonrası ise serbest dış ticaret politikalarına yönelmiştir. Diğer taraftan çalışmada Güney Kore ve Türkiye'nin birlikte araştırılmasının tercih edilme nedenlerinden bir diğeri ampirik analizler öncesinde ulaşılan korelasyon analizi sonuçlarıdır. Buna göre çalışmada yapılan korelasyon analizi sonuçları, her iki ülkede de dış ticaret ile ekonomik büyüme arasında çok yüksek bir korelasyona işaret etmektedir. Ayrıca Güney Kore'nin dış ticareti ile Türkiye'nin dış ticareti arasında da bir korelasyon ilişkisi saptanmıştır. Bu saptama, Güney Kore ile Türkiye'nin dış ticaret performanslarının benzerliğini gözler önüne sermektedir. Korelasyon analizi sonuçları doğrultusunda saptanan bir diğer bulgu ise dış ticaretin Güney Kore ekonomisini Türkiye ekonomisinden daha şiddetli etkileyerek daha fazla büyüme sağladığı yönündedir. Buna göre Güney Kore ve Türkiye'nin benzer zamanlarda ve benzer doğrultuda uygulamış oldukları dış ticaret politikaları sonucunda gerçekleşen ekonomik büyüme performansının incelenmesi, dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklamak için önemli bulgular sunacaktır.

Çalışmada gerçekleştirilen ampirik analiz sonuçları, Güney Kore ve Türkiye’de dış ticaretin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini; ayrıca bu pozitif etkinin Güney Kore’de Türkiye’den daha şiddetli olduğunu göstermektedir. Bu durumun nedenlerinin araştırılması konusu, başka bir çalışma alanı oluşturuyor olmasına karşılık bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen analiz sonuçlarının değerlendirilmesinde, serbest dış ticaret politikalarının sanayinin geliştirilmesi ve Ar-Ge harcamaları ile desteklenmesinin ekonomik büyüme sağlama açısından önemli olduğu kanaatine ulaşılabilir. Sonuç olarak her iki ülkede de serbest dış ticaret politika uygulamaları, ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. Serbest dış ticaret politikalarıyla birlikte sanayi ve Ar-Ge harcamalarına önem verilmesi durumunda sağlanan ekonomik büyümenin daha yüksek oranda olacağı da çalışma kapsamında görülmüştür. Çalışmada elde edilen bulgular, iktisat literatüründe ağırlıklı olarak var olan serbest dış ticaret politikalarının ekonomik büyüme sağladığı yönündeki tespitlere sahip birçok çalışma tarafından da desteklenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Dış Ticaret, Ekonomik Büyüme, ARDL Sınır Testi, Granger Nedensellik Testi, Korelasyon Analizi, Türkiye, Güney Kore.

ABSTRACT

Looking at the history of economic doctrine, it is seen that every economic thought put forward indicates a determination about the effect of foreign trade on economic growth. The relationship between foreign trade and economic growth has been the subject of many economic researches from past to present. This subject still controversy continues by economists and there is still no consensus on the subject. For this reason, it is important to continue researching the impact of foreign trade on economic growth.

In this study, the effect of economic growth on foreign trade was investigated by the example of South Korea and Turkey with 1987-2018 national data. The reason that South Korea and Turkey are researched together to examine the relationship between foreign trade and economic growth, is that both countries turn to development strategies in the same years. In this context, South Korea and Turkey have developed policies intended for the country's development at the years 1962-1963. In addition, both countries adopted import substitution foreign trade policies in the period before 1980. After 1980, South Korea and Turkey turned to free foreign trade policies. Moreover the other reason that South Korea and Turkey are researched together is correlation analysis results obtained before empirical analysis. Accordingly, the results of the correlation analysis conducted in the study indicate a very high correlation between foreign trade and economic growth in both countries. Also it is has been identified that there is a correlation between South Korea's foreign trade and Turkey's foreign trade. This determination, reveals the similarity of Turkey's foreign trade performance with South Korea foreign trade performance. Another finding in line with the results of the Correlation analysis is that foreign trade provide more growth by affect more severe to the South Korean economy than that Turkey's economy. According to this, to examine economic growth performance happened that result foreign trade policies that South Korea and Turkey have applied in similar times and in similar direction will present important findings to explain the relationship between foreign trade and economic growth.

The results of the empirical analysis performed in this study shows the positive effect of foreign trade and economic growth at South Korea and Turkey; also shows this

positive effect is more severe at South Korea than Turkey. Although the subject of investigating the causes of this situation creates another workspace, the support of free foreign trade policies with the R&D expenditures and development of industry is can be concluded that it is important for economic growth in the evaluation of the results of the analysis carried out within the scope of this study. As a result, the free foreign trade policy practices in both countries positively affect economic growth. Along with the free foreign trade policy practices, it was observed that the economic growth achieved would be higher if the industry and R&D expenditures were development. The findings obtained in the study are supported by many studies founded in economics literature predominantly that is determination free foreign trade policies provide economic growth. The findings obtained in the study are supported by many studies founded predominantly in economics literature that are determine free foreign trade policies provide economic growth.

Keywords: Import, Export, Economic Growth, ARDL/Bound Test, Granger Causality Test, Correlation Analysis, Turkey, South Korea.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	vi
TABLOLAR LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME VE DIŞ TİCARET

1.1. EKONOMİK BÜYÜME VE EKONOMİK BÜYÜMENİN DOKTRİN TARİHİ.....	5
1.2. EKONOMİK BÜYÜME TEORİLERİ	8
1.2.1. Geleneksel Ekonomik Büyüme Teorileri	8
1.2.1.1. Klasik Ekonomi Büyüme Teorileri.....	8
1.2.1.2. Marx Büyüme Teorisi (Sosyalist Büyüme Teorisi).....	12
1.2.1.3. Rostow Büyüme Teorisi.....	13
1.2.1.4. Schumpeter Büyüme Teorisi.....	14
1.2.1.5. Keynes Büyüme Teorisi.....	16
1.2.2. Modern Ekonomik Büyüme Teorileri.....	17
1.2.2.1. Harrod-Domar Büyüme Teorisi.....	18
1.2.2.2. Solow Büyüme Teorisi (Neo-Klasik Büyüme Teorisi).....	19
1.2.3. Yeni (İçsel) Büyüme Teorileri.....	22

1.3.	DIŞ TİCARET TEORİLERİ	25
1.3.1.	Klasik Dış Ticaret Teorileri.....	27
1.3.1.1.	Smith Dış Ticaret Teorisi.....	29
1.3.1.2.	Ricardo Dış Ticaret Teorisi.....	30
1.3.1.3.	Mill'in Dış Ticaret Teorisi.....	31
1.3.2.	Neo-Klasik Dış Ticaret Teorileri.....	32
1.3.2.1.	Heckscher-Ohlin Teorisi/Faktör Donatımı Teorisi.....	33
1.3.3.	Yeni Dış Ticaret Teorileri.....	36
1.3.3.1.	Teknoloji Açığı Teorisi.....	37
1.3.3.2.	Ürün Dönemleri Teorisi.....	38
1.3.3.3.	Nitelikli İşgücü Teorisi.....	39
1.3.3.4.	Linder Teorisi.....	40
1.3.3.5.	Ölçek Ekonomileri Teorisi.....	41
1.3.3.6.	Monopolcü Rekabet Teorisi.....	41
1.3.3.7.	Krugman'ın Dış Ticaret Teorisi.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNEY KORE VE TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET POLİTİKALARI

2.1.	TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET POLİTİKALARI.....	45
2.1.1.	1980 Yılı Öncesi Uygulanan Dış Ticaret Politikaları	45
2.1.1.1.	1923-1963 Dönemi.....	46
2.1.1.2.	1963-1980 Dönemi.....	53
2.1.2.	1980 Yılı Sonrası Uygulanan Dış Ticaret Politikaları	59
2.2.	GÜNEY KORE'NİN DIŞ TİCARET POLİTİKALARI.....	70

2.2.1. 1980 Yılı Öncesi Uygulanan Dış Ticaret Politikaları	71
2.2.1.1. 1948-1962 Dönemi.....	71
2.2.1.2. 1962-1980 Dönemi.....	72
2.2.2. 1980 Yılı Sonrası Uygulanan Dış Ticaret Politikaları	79
2.3. GÜNEY KORE VE TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET POLİTİKALARININ VE BU POLİTİKALARIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI (KORELASYON) ANALİZİ	88
2.3.1. Korelasyon Analizi.....	90
2.3.2. Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları.....	90
2.3.3. Dış Ticaretin Güney Kore ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etki Şiddetinin Farklılık Nedenleri	96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME İLE DIŞ TİCARET ARASINDAKİ İLİŞKİNİN AMPİRİK ANALİZİ

3.1. EKONOMİK BÜYÜME VE DIŞ TİCARET İLİŞKİSİ ANALİZLERİNE YÖNELİK LİTERATÜR TARAMASI	100
3.2. YÖNTEM VE VERİ	111
3.2.1. Yöntem	111
3.2.1.1. Birim Kök Testleri.....	112
3.2.1.2. Model.....	114
3.2.1.3. ARDL Eşbütünleşme Testi.....	115
3.2.1.4. Granger Nedensellik Testi.....	120
3.2.2. Veri.....	121
3.3. GÜNEY KORE EKONOMİSİ İÇİN AMPİRİK ANALİZ	121

3.3.1. Augmented Dickey Fuller ve Philips Perron Birim Kök Testi Sonuçları.....	122
3.3.2. Eşbütünleşmeye ARDL /Sınır Testi Yaklaşımı	123
3.3.2.1. Uygun Gecikme Yapısına Sahip ARDL Modelinin Belirlenmesi..	123
3.3.2.2. Eşbütünleşme Sınaması Sonuçları.....	123
3.3.2.3. Uzun Dönem Katsayıların Tahmini.....	125
3.3.2.4. Değişkenler Arasındaki Kısa Dönem İlişkilerin Belirlenmesi.....	125
3.3.2.5. Cusum ve Cusumsq Sınama Sonuçları.....	126
3.3.3. Granger Nedensellik Testi Sonuçları	127
3.3.4. Sonuç ve Öneriler.....	127
3.4. TÜRKiYE EKONOMİSİ İÇİN AMPİRİK ANALİZ.....	128
3.4.1. Augmented Dickey Fuller ve Philips Perron Birim Kök Testi Sonuçları.....	128
3.4.2. Eşbütünleşmeye ARDL /Sınır Testi Yaklaşımı	129
3.4.2.1. Uygun Gecikme Yapısına Sahip ARDL Modelinin Belirlenmesi..	129
3.4.2.2. Eşbütünleşme Sınaması Sonuçları.....	129
3.4.2.3. Uzun Dönem Katsayıların Tahmini.....	131
3.4.2.4. Değişkenler Arasındaki Kısa Dönem İlişkilerin Belirlenmesi.....	131
3.4.2.5. Cusum ve Cusumsq Sınama Sonuçları.....	132
3.4.3. Granger Nedensellik Testi Sonuçları	133
3.4.4. Sonuç ve Öneriler.....	133
3.5. AMPİRİK ANALİZ SONUÇLARINA GÖRE GÜNEY KORE VE TÜRKiYE KARŞILAŞTIRMASI.....	134
SONUÇ	136

KAYNAKÇA	139
EKLER	158
ÖZGEÇMİŞ.....	164

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1	: A ve B Ülkesinin Bir Birim Emek Faktörü ile Üretebilecekleri Mal Miktarı.....	31
Tablo 2.1	: 1923-1929 Dönemi için Türkiye’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$).....	48
Tablo 2.2	: 1930-1945 Dönemi için Türkiye’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$).....	50
Tablo 2.3	: 1946-1953 Dönemi için Türkiye’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$).....	51
Tablo 2.4	: 1954-1963 Dönemi için Türkiye’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$).....	53
Tablo 2.5	: 1923-1963 Dönemi için Türkiye’de GSYİH, Dış Açık ve Tarım (Değer: Bin ABD \$).....	55
Tablo 2.6	: Türkiye’de BİYKP’nın GSMH Hedef ve Gerçekleşen Değerleri (Milyon TL).....	56
Tablo 2.7	: Türkiye’de İBYKP’nın GSMH Hedef ve Gerçekleşen Değerleri (1965 Fiyatları ile, Milyon TL).....	57
Tablo 2.8	: Türkiye’de UİYKP’nın GSMH ve GSYİH Hedef ve Gerçekleşen Büyüme Hızları.....	58
Tablo 2.9	: 1963-1979 Dönemi için Türkiye’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$).....	59
Tablo 2.10	: Türkiye’nin 1980 Sonrası Uygulanan Ekonomik Kalkınma Politikaları.....	61
Tablo 2.11	: 1980-1989 Dönemi için Türkiye’de GSYİH, Dış Borç ve TÜFE (Değer: Bin ABD \$).....	92
Tablo 2.12	: 1980-1987 Dönemi için Türkiye’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$).....	63
Tablo 2.13	: 1988-1999 Dönemi için Türkiye’de GSYİH ve TÜFE (Değer: Bin ABD \$).....	65
Tablo 2.14	: 1987-1999 Dönemi için Türkiye’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$).....	66
Tablo 2.15	: 2000-2010 Dönemi için Türkiye’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$).....	68
Tablo 2.16	: 2000-2018 Dönemi için Türkiye’de GSYİH (Cari Fiyatlarla).....	69
Tablo 2.17	: 2010-2018 Dönemi için Türkiye’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$).....	70

Tablo 2.18	: 1962-1980 Dönemi için Güney Kore’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$).....	73
Tablo 2.19	: Güney Kore’de BBYKP’nın GSYİH Hedef ve Gerçekleşen Değerleri (Milyon ABD \$).....	75
Tablo 2.20	: Güney Kore’de IBYKP’nın GSYİH Hedef ve Gerçekleşen Değerleri (Milyon ABD \$).....	76
Tablo 2.21	: Güney Kore’de UBYKP’nın GSYİH Hedef ve Gerçekleşen Değerleri (Milyon ABD \$).....	78
Tablo 2.22	: Güney Kore’de DBYKP’nın GSYİH Hedef ve Gerçekleşen Değerleri (Milyon ABD \$).....	79
Tablo 2.23:	: 1980-1989 Dönemi için Güney Kore’de GSYİH ve TÜFE (Değer: Bin ABD \$).....	80
Tablo 2.24	: 1980-1989 Dönemi için Güney Kore’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$).....	81
Tablo 2.25	: Güney Kore’nin 1980 Sonrası Uygulanan Ekonomik Kalkınma Politikaları.....	81
Tablo 2.26	: 1988-1999 Dönemi için Güney Kore’de GSYİH ve TÜFE (Değer: Bin ABD \$).....	83
Tablo 2.27	: 1987-1999 Dönemi için Güney Kore’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$).....	84
Tablo 2.28	: 1998-2018 Dönemi için Güney Kore’de GSYİH ve TÜFE (Değer: Bin ABD \$).....	86
Tablo 2.29	: 2000-2018 Dönemi için Güney Kore’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$).....	87
Tablo 2.30	: Verilerin Tanımlanması.....	92
Tablo 2.31	: Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları.....	95
Tablo 2.32	: Türkiye ve Güney Kore’de İhracattaki İlk On Ürün.....	97
Tablo 3.1	: Uzun Dönem Katsayılarının Elde Edilmesi.....	118
Tablo 3.2	: Verilerin Tanımlanması.....	121
Tablo 3.3	: Güney Kore için ADF ve PP Birim Kök Test Sonuçları.....	122
Tablo 3.4	: Güney Kore için Tanısal Denetim Test Sonuçları.....	123
Tablo 3.5	: Güney Kore için Sınır Testi.....	124
Tablo 3.6	: Güney Kore için Uzun Dönem Analizi.....	124
Tablo 3.7	: Güney Kore için Kısa Dönem Hata Düzeltme Modeli.....	125
Tablo 3.8	: Güney Kore için Granger Nedensellik Testi Sonuçları.....	126

Tablo 3.9	: Türkiye için ADF ve PP Birim Kök Test Sonuçları.....	128
Tablo 3.10	: Türkiye için Tanısal Testler.....	129
Tablo 3.11	: Türkiye için Sınır Testi.....	130
Tablo 3.12	: Türkiye için Uzun Dönem Analizi.....	130
Tablo 3.13	: Türkiye için Hata Düzeltme Modeli.....	131
Tablo 3.14	: Türkiye için Granger Nedensellik Testi Sonuçları.....	133

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1	: İçsel Büyüme Belirleyicileri.....	24
Şekil 1.2	: Rybcynski Teorisi ve Üretim İmkanları Eğrisi.....	36
Şekil 1.3	: Ürün Dönemleri Aşaması.....	39
Şekil 1.4	: Monopolcü Rekabette Endüstri Dengesi.....	43
Şekil 2.1	: Türkiye için Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret Serpilme Grafikleri...	93
Şekil 2.2	: Güney Kore için Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret Serpilme Grafikleri.....	94
Şekil 2.2	: Ar-Ge Harcamaları.....	98
Şekil 3.1	: Güney Kore için Cusum ve Cusumq.....	126
Şekil 3.2	: Türkiye için Cusum ve Cusumq.....	132

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Augmented Dickey-Fuller
ARDL	: Otoregresif Dağıtılmış Gecikme
AIC	: Akaike Bilgi Kriteri
BBYKP	: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
DBYKP	: Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
DF	: Dickey-Fuller
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EKK	: En Küçük Kareler
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IBYKP	: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
MWALD	: Dönüştürülmüş Wald
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PP	: Philips Perron
SIC	: Schwarz Bilgi Kriteri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
TL	: Türk Lirası
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
UBYKP	: Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
VAR	: Vektör Otoregresif Model

GİRİŞ

Dış ticaret ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki iktisat yazınında yer alan önemli tartışmalardan biridir. İktisat literatüründe büyüme, ülkelerin kalkınma sağlayabilmek için amaç edindikleri Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)'da meydana gelen artış olarak kabul edilir. Dış ticaretin bu artışı etkileyip etkilemediği iktisat yazınında önemli bir konu olmuştur. Tarih boyunca ekonomik büyüme ve dış ticaret ile ilgili birçok teori ortaya atılmıştır. Bu teoriler ortaya atıldıkları dönemlerine göre farklı isimlerle adlandırılmışlardır. Bunları genel olarak; Fizyokratik, Klasik, Keynesyen, Sosyalist ve Neo Klasik yaklaşımlar olarak gruplayabiliriz. Bu yaklaşımlar doğrultusunda ülkeler tarih boyunca ekonomik büyüme ve dış ticaret konusunda çeşitli politikalar uygulamışlardır. Dış ticarete yönelik olan politikaların temelinde iki tip farklı bakış açısı vardır. Bunlardan ilki korumacı politikalar olarak adlandırılan ve dış ticarete önemli kısıtlamalar getiren yaklaşımdır. İkincisi ise dış ticaret ve bağlı piyasalarda serbestleşmeye yönelik liberal politikalar.

Birçok çalışma tarafından gelişmiş ülkelerin serbest dış ticaret politikaları ekonomik büyüme ile pozitif ilişkili olarak kabul edilmektedir. Fakat bu politikalar ile ekonomik büyüme sağlayabilen ve günümüzde gelişmiş olarak anılan ülkelerin, gelişim sürecine bakıldığında, serbest dış ticaret politikalarına geçmeden önce temel bazı şartları yerine getirmiş oldukları görülmektedir. Bu ülkelerin serbest dış ticaret politikalarının pozitif etkilerinden faydalanabilmek için ilk olarak rekabet gücünü artırdıkları ifade edilebilir. Rekabet gücünün teknolojik gelişme, kalifiyeli eleman yetiştirme gibi faktörlere bağlı olduğu dikkate alındığında, gelişmiş ülkelerin rekabet gücünü artırmak için öncelikli olarak korumacı politika uygulamalarıyla yerli üreticilerini korumaya yönelik teknolojik gelişim sağladıkları ve kalifiyeli eleman arzını artırdıkları ifade edilebilir. Bu doğrultuda ülkelerin serbest dış ticaret politikalarını uygulamadan önce teknolojik gelişme sağlamalarının ve bu teknolojik gelişme ile birlikte rekabet gücü elde etmelerinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olacağı ileri sürülebilir.

1945 yılında Sovyetler Birliği'nin Kore'nin kuzeyini işgal etmesi üzerine, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ülkeye askeri destek göndermiş ve bu durumun

sonucunda Kore, Güney Kore-Kuzey Kore olarak ikiye bölünmüştür. Güney Kore’de 1948 yılında serbest seçimler düzenlenerek Güney Kore Cumhuriyeti resmen ilan edilmiştir. 1950’li yıllarda ise Kuzey Kore’nin Sovyetler Birliği’nin de desteği ile Güney Kore’ye saldırmasıyla Kore’nin bu iki kutbu arasında savaş çıkmıştır (Bakkal M, Bakkal S, Göbekoğlu, 2012:18). Güney-Kuzey Kore arasında uzun yıllar süren bu savaş nedeni ile ekonomisi gerileyen Güney Kore, bu dönemde dünyanın en fakir ülkeleri arasında yer almıştır. Bu ekonomik profili düzeltmek için Güney Kore, 1960-1980 döneminde yabancı teknolojiyi elde etmek ve uzmanlaşmak konusunda adımlar atmıştır. Bu süreçte dış ülkelerdeki teknolojilerin taklit yolu ile ülkeye kazandırılması amaçlanmıştır. 1971 yılında Güney Kore dışındaki bilim adamlarının ülkeye geri dönmelerini ve ülkede kalmalarını sağlamak için Kore İleri Bilim ve Teknoloji Enstitüsü (KAIST) kurulmuştur. Bu ve bunun gibi atılımlar ile ülke gelişim sağlamış ve artık 1980’li yıllardan sonra kendi teknolojisini kullanacak duruma gelmiştir. Bugün Güney Kore gelişmekte olan ülkeler için önemli bir örnektir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 1923 yılında Cumhuriyetin ilan edilmesi ile kurulmuştur. Osmanlı Devleti’nden Türkiye’ye devredilen ekonomik yapı, tarıma dayalı ve ağır borçlar altındaki mali bir yapıdır. Ülkede sermaye birikimi gerçekleştirilemediği için yatırımlar yapılamamıştır. Cumhuriyet kurulduktan sonra devlet eliyle yardımlar yapılarak gerekli yatırımların yapılması sağlanmış ve sanayileşmeye önem verilmiştir. Fakat 1929 yılında Büyük Buhran olarak isimlendirilen dünya ekonomik krizi neticesinde Türkiye ekonomisi önemli ölçüde olumsuz etkilenmiş ve bu olumsuz etki nedeniyle de sanayileşme geri planda kalmıştır. Keynes *“İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi”* isimli eseriyle Klasik iktisat ekolünün karşı çıktığı devlet müdahalesini olağanlaştırmıştır. Tarih boyunca Klasik iktisat ekolünün *“Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler”* ilkesiyle bütünleşik olan politikalarından kriz esnasında vazgeçilmiş ve Keynesyen görüş doğrultusunda ekonomiye devlet müdahalesi gerçekleştirilmiştir. Yine kriz esnasında *“Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler”* görüşünün bir yansıması olan serbest dış ticaret politikalarının da terkedilip korumacı dış ticaret politikalarına yönelindiği tarih boyunca görülmektedir. Dolayısıyla 1929 Dünya Ekonomik Krizi’nden sonra hemen hemen her

Ülkede olduğu gibi Türkiye’de de krizin olumsuz etkilerini telafi edebilmek için ekonomiye devlet müdahalesi görüşü hâkim olmuştur.

Güney Kore ve Türkiye 1980 yılı itibariyle liberal ekonomik sürece girmiştir ve bu doğrultuda bugün her iki ülke de ihracata yönelik dış ticaret politikaları uygulamaktadır. Güney Kore ekonomisinin, 1950 yılı öncesi verilerine bakıldığında Türkiye ekonomisinin gerisinde olduğu görülmektedir. Ancak 1950 yılından sonra Güney Kore gerçekleştirdiği teknoloji hamleleri sayesinde rekabet gücü elde ederek önemli bir ekonomik gelişme sağlamıştır. Fakat Türkiye bu dönemde Güney Kore’nin gerçekleştirdiği bu atılımın gerisinde kalmış ve Güney Kore’ye olan üstünlüğünü koruyamamıştır.

Çalışmada 1987-2018 dönemi için Türkiye ve Güney Kore’deki dış ticaret ile ekonomik büyüme ilişkisi analiz edilmiştir. Çalışmanın temel amacı dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ampirik yönden ortaya koymak ve Güney Kore-Türkiye zeline bu ilişkiyi araştırmaktır. Bu bağlamda çalışmada Güney Kore ve Türkiye’nin aynı dönem itibariyle yöneldikleri serbest dış ticaret politikalarının her iki ülke için de ekonomik büyüme üzerine etkili olup olmadığı araştırılmakta ve bu etkinin varlığının tespiti durumunda etki şiddet farklılığının mevcutiyesi sorgulanmaktadır.

Dolayısıyla çalışmada cevabı aranan soruları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Serbest dış ticaret politikaları, Güney Kore ve Türkiye ekonomileri için ekonomik büyüme üzerine etkili olmuş mudur?
2. Uygulanan serbest dış ticaret politikaları, Güney Kore ve Türkiye ekonomilerinin büyümesi üzerindeki etkisinde şiddet farklılığı oluşturmuş mudur?

Çalışmanın birinci bölümünde ekonomik büyüme ve dış ticaret ile ilgili teori verilmiştir. İkinci bölümde Güney Kore ve Türkiye’nin dış ticaret politikaları ve bu politikaların ekonomik büyümeye etkileri incelenmiş ve çalışmada yukarıda verilen amaca yönelik literatürde bu türde ampirik analizlere başlangıç oluşturması amacıyla

gerçekleştirilen her iki ülkenin dış ticaret performansının karşılaştırılması için korelasyon analizi yapılmıştır.

İzleyen üçüncü bölümde dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisine yönelik literatür verildikten sonra çalışma amacına yönelik olarak Güney Kore ve Türkiye için dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin varlığı için ampirik analizler gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen ampirik analizler iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada Otoresif Dağıtılmış Gecikme (ARDL) Sınır Testi yaklaşımı ile dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli bir denge ilişkisinin varlığı ve buna bağlı olarak kısa ve uzun dönem etkileri araştırılmıştır. İkinci aşamada ise yapılan Granger nedensellik testleriyle ilgili değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönem nedenselliklerin yönü belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular tartışılmış ve politika önerilerinde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME VE DIŞ TİCARET

Dış ticaret, en genel tanımıyla mal ve hizmetlerin ülke sınırları dışında belli bir tutar karşılığında alım ya da satım işlemidir. (Köksal, 2006: 2). Ekonomik büyüme ise genel anlamda bir ülkede üretilen nihai mal ve hizmet hacminde meydana gelen artış şeklinde tanımlanabilir. Ekonomi literatüründe ekonomik büyüme ve dış ticaret arasındaki ilişki, önemli bir tartışma konusudur ve ilk olarak Adam Smith'in Mutlak Üstünlükler teorisinde ele alınmıştır. Mutlak Üstünlükler teorisinde olduğu gibi, David Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler teorisi ve daha sonra geliştirilen birçok teori, dış ticaret ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi kabul eder.

Ekonomik büyüme ve dış ticaret arasındaki ilişkiyi açıklayabilmek için her iki kavramın doktrin tarihinin bilinmesi gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak ekonomik büyümenin ve daha sonra dış ticaretin doktrin tarihi açıklanmıştır.

1.1. EKONOMİK BÜYÜME VE EKONOMİK BÜYÜMENİN DOKTRİN TARİHİ

Ekonomik büyüme, daha önce tanımlandığı üzere, bir ülkede üretilen nihai mal ve hizmet hacminde meydana gelen artıştır ve bu artış toplam üretimin gerçek değeri olan reel gayrisafi yurt içi hâsıla (GSYİH) ile ölçülmektedir (Parasız, 2008: 9). Ekonomik büyümenin iki kaynağı vardır. Birinci kaynağı, üretim faktörlerinin miktarının artmasıdır. Üretim faktörlerinin miktarının artması, nüfusun artması ve sermaye birikiminin gerçekleşmesine bağlıdır. İkinci kaynağı ise üretim faktörlerinin etkinliğinin artmasıdır. Böylece aynı miktarda bir üretim faktörü ile daha fazla üretimin yapılması mümkün olacaktır. Üretim faktörlerinin etkinliğinin artması, eğitim ve teknoloji gibi faktörlerdeki gelişmeye bağlıdır (Yıldırım, 2014: 498).

Ekonomik büyüme, Klasik iktisatçıların ortaya koyduğu büyüme teorilerinden 1980'li yıllarda öne sürülen İçsel büyüme teorilerine kadar farklı teoriler çerçevesinde ele alınmış ve ekonomik büyümenin nasıl gerçekleşebileceğine ilişkin soruya cevap aranmıştır (Tiryakioğlu, 2006: 6). Çalışmada bahsi geçen teorilere yer vermeden önce

Klasik döneme kadar ekonomik büyüme üzerine ileri sürülen ve ekonomik büyüme teorilerinin şekillenmesine olanak sağlayan görüşlere yer verilmiştir.

Ekonomik faaliyetlerin, geleneksel veya dini olarak da anılan Feodal düşünce sistemiyle doğduğunu söyleyebiliriz. Bu düşünce sisteminde ekonomi, dinsel kurallar ile yönetilmiştir. Bu sebeple Feodal düşünce sisteminde ekonomi, Tanrı'nın ekonomisi olarak da ifade edilmektedir. Tanrı'nın ekonomisi, ast-üst düzeni içinde örgütlenmiş olan sınıflar ile yönetilmiştir. Üst sınıf olarak kabul edilen din adamları ve soylular tarafından dini kurallar gözetilmiştir. En alt sınıf olan köylüler ise dini kurallara, Papa'nın *"bu kurallara uyulmadığı takdirde cennetten mahrum kalacaklarını"* ileri sürmesi nedeniyle itaat etmişlerdir (Kishtainy, 2018: 30-35). Papa'nın dini söyleşileri kralın yönetsel kararlarını da şekillendirmiştir. Bu söyleşiler neticesinde yönetsel kararlar alınmıştır. Alınan kararlar, köylüleri sömürü olarak betimlenebilecek bir zoraki çalışmayla karşı karşıya bırakmış ve bu nedenle tarımsal ürün artırılamamıştır. Tarımsal ürünün yanı sıra lonca tüzükleri nedeniyle zanaatçılar da emek üretkenliğini artıramamışlardır. Bu bağlamda Feodal dönemde, ekonomik büyüme üzerine durulmadığı ve bu sebeple ekonomik büyümenin sağlanamadığı ifade edilebilir. Fakat ilerleyen zamanlarda gelişen şehir ekonomisi, Feodalizmi zayıflatarak bireylerde kâr algısı uyandırmış ve ekonomi hareketlenmeye başlamıştır. Bu hareketlilik, Merkantilist düşünce sistemini doğurmuştur (Aydemir ve Genç, 2011: 238).

Merkantilist dönemde hükümdar ile tüccarlar arasında ittifak söz konusu idi. Bu ittifaka Latin kökenli olan ve tüccar kelimesinden türetilen Merkantilizm ismi verilmiştir. Merkantilizm, akla ve bilime yönelik ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirildiği bir düşünce sistemi olarak ifade edilir. Bu düşünceyi savunanlar için zenginlik, doğal madenler olarak görülen altın ve gümüştür (Kishtainy, 2018: 37).

Merkantilist dönemin ilk yazılı kaynağı olarak 1613 yılında Antonio Serra tarafından yazılan *"Maden Kaynağına Sahip Olmayan Ülkelerde Altın ve Gümüşü Bollaştıran Nedenler Üzerine Kısa Bir İnceleme"* isimli makale kabul edilmektedir. A. Serra, yazdığı bu makalede merkantilizmin amacını, ihracat yoluyla, değerli madenlerin ülke içinde toplanması şeklinde ifade etmiştir. Bu sebeple Merkantilist düşünürler, dış

ticarete oldukça önem vermiştir. Merkantilist düşüncenin hâkim olduğu dönemde dış ticaretin geliştirilmesine yönelik kalifiyeli eleman yetiştirilmiş ve ülkede kalmaları, çeşitli yasalar ile zorunlu hâle getirilmiştir (Küçükkalay, 2015: 171).

Birçok iktisatçı, Merkantilist düşünce sistemini Midas yanılgısına düştüğü hususunda eleştirmiştir. Tanrı tarafından Kral Midas’a bahşedilen, dokunduğu her şeyi altına dönüştüren sihir, Midas’ın yemek istediği yiyecekleri de altına dönüştürmüş ve Kral Midas açlık ile karşı karşıya kalmıştır. Merkantilist düşünceyi eleştiren iktisatçılara göre de bu düşünce sistemini takip etmek sizi açlıktan öldürebilir (Kishtainy, 2018: 38).

Eleştirenlerin olmasına rağmen bu düşünce sisteminin katkıları olduğunu ileri süren iktisatçılar da vardır. Örneğin Küçükkalay’a göre;

Merkantilistlerin miktar teorisinin ana mantığını bulmuş olmaları, dış ticaret bilançosu kavramını geliştirmeleri, harcamalar ve istihdam arasındaki ilişkiyi görerek bir çeşit çarpan mantığına ulaşmaları ve faiz ile yatırımlar yani kredibilite arasındaki ilişkiyi ortaya koymuş olmaları onların önemli katkıları olarak değerlendirmek gerekir (Küçükkalay, 2015:189).

Merkantilist düşünce sisteminin devlet müdahalesini savunmuş olması, monarşi sisteminin geçerli olduğu o dönemde krala çok fazla söz hakkı tanımıştır. Bunu suiistimal eden kral, köylülerin refahını gözetmemiştir. Bu düşünce sisteminin yıkılma nedeninin bu durum olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu yaklaşım köylülerin ayaklanmasına sebep olmuş ve Fransız İhtilali olarak anılan ayaklanma sonucu, Merkantilist düşünce sisteminin yerini Fizyokrasi düşünce sistemi almıştır. (Kazgan, 1993: 56)

Fizyokrasi, tarıma önem veren ve bu bağlamda köylü yanlısı olarak anılan bir düşünce sistemidir. Bu sistem uygulamaya geçtiğinde tarım vergileri azaltılarak tarımsal ürün artırılmasına gidilmiştir. Fizyokrasi, aynı zamanda devlet müdahalesini reddeden ve bu bağlamda serbest dış ticareti savunan bir düşünce sistemi olarak bilinmektedir. Klasik iktisat düşünce sisteminin temelini oluşturan “*Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler.*” sloganı devlet müdahalesini reddeden fizyokratlara aittir. Yani kısa bir süre varlığını sürdürmüş olan bu düşünce sisteminin Klasik iktisatın temellerini oluşturduğunu söyleyebiliriz (Eren, 2015: 16-18).

1.2. EKONOMİK BÜYÜME TEORİLERİ

Feodal, Merkantilist ve Fizyokratik düşünce sistemleri, günümüzde gerçek birer ekol olarak kabul edilmese de daha sonraki dönemlerde geliştirilen teorilerin oluşumuna önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Ekol olarak benimsenen ilk ekonomik büyüme teorileri, Geleneksel ekonomik büyüme teorileri şeklinde gruplandırılmıştır. Daha sonra geliştirilen teoriler ise Modern ekonomik büyüme teorileri ve Yeni (İçsel) ekonomik büyüme teorisi başlığı altında açıklanmıştır.

1.2.1. Geleneksel Ekonomik Büyüme Teorileri

Çalışmanın bu kısmında Geleneksel ekonomik büyüme teorileri şeklinde gruplandırılan Klasik, Rostow, Sosyalist, Schumpeter ve Keynes büyüme teorileri açıklanmıştır. Klasik ekonomik büyüme teorileri, Smith, Ricardo ve Malthus büyüme teorilerini kapsamaktadır.

1.2.1.1. Klasik Ekonomik Büyüme Teorileri

Klasik iktisat, 18. yüzyılın sonlarında doğan, devlet müdahalesine karşı çıkan ve buna bağlı olarak devlet müdahalesi olmaksızın ekonominin sürekli tam istihdam durumunda dengede olacağını kabul eden bir iktisadi ekoldür. Ayrıca Klasik iktisat ekolü, Say Kanunu olarak anılan “*Her az kendi talebini yaratır.*” sloganını savunmaktadır. Benimsedikleri bir diğer önemli varsayım, homo-economicus varsayımıdır. Homo-economicus, ekonomik birimlerin rasyonel davrandıklarını; kendi çıkarları doğrultusunda karar verdiklerini ifade etmektedir. (Patinkin, 1949: 1-2). Klasik iktisat ekolünü destekleyen iktisatçıların analizleri statik özellik göstermektedir. Yani, Klasik iktisatçıların analizleri belirli bir andaki denge durumunu araştıran analizlerdir (Francis, 1998: 4). Klasik iktisat ekolünde ekonomik büyüme üzerine geliştirilen ilk teoriler, Smith, Malthus ve Ricardo teorileridir.

Smith Büyüme Teorisi

Adam Smith, Fizyokrazi olarak anılan düşünce sisteminin benimsendiği bir dönemde ekonomik teoriler geliştirmiş ve bu teorileri ilk olarak 1776 yılında “*Ulusların Zenginliği*” adlı çalışması ile yayımlamıştır. Ekonomik büyüme üzerine teorisi de bu çalışma ile açıklanmaktadır.

Smith teorisinin üç faktöre dayandığı söylenebilir; özgürlük, kişisel çıkar ve rekabet. Smith’e göre devlet müdahalesi ekonomi alanında gereksizdir. Her insanın toplumda var olabilmek adına ahlâki davranışlar sergileyeceğini kabul ederek onların kendi çıkarları doğrultusunda davranmalarının ülkenin de çıkarına olacağını ileri sürmüştür. Bu bağlamda özgürlük ve kişisel çıkar, teorinin faktörleri arasında yer almaktadır (Smith, 1790: 21-313).

Smith, ekonomik büyüme açısından iki noktaya daha vurgu yapmış ve bunlardan ilki olan işbölümünün işgücü verimliliğini arttırıcı etkisinin olacağını meşhur iğne üretimi örneği ile açıklamıştır:

İşbölümü ile ayrı bir zanaat haline gelen bu iş için yetişmemiş; o işte kullanılan aletlerin nasıl kullanıldığını bilmeyen bir işgücü, son kertesine dek çalışmakla, günde belki bir iğneyi güç yapar; yirmi iğneyi ise hiç yapamaz. Ama şimdiki yapılış şekliyle bu iş, başlı başına bir zanaat olduktan başka, çoğu yeni ayrı birer iş olan, bir sürü kollara ayrılmıştır. İşçinin biri teli çekip gerer; bir başkası bunu düzeltir; bir üçüncüsü keser; bir dördüncüsü ucunu sivriltilir; bir beşincisi baş geçebilmesi için tepesini ezer. Başı yapmak iki üç ayrı işlemi gerektirir. Başı tepeye takmak ayrı bir iştir. İğneleri ağartmak bir başka iştir. İğneleri kâğıda sıralamak bile, başlı başına bir zanaattır. Önem taşıyan iğne yapma işi, böylece aşağı yukarı on sekiz ayrı işleme bölünmüştür. Kimi fabrikalarda, bütün bunları başka başka işçiler yapar. Ötekilerde ise aynı işgücü, bunların kimi zaman ikisini üçünü birden yapar. Ben, yalnız on işgücü çalıştırdığı için, bir kısım işçilerin bu işlemlerden ikisini üçünü birden yaptıkları, bu tür küçük bir fabrika gördüm. Pek yoksul ve bu yüzden gerekli aletler bakımından kötü donatılmış olmasına karşın işgücüler sıkı çalışınca, aralarında, günde on iki libre kadar iğne yapabiliyorlardı. Her librede, dört binden çok, orta boy iğne bulunmaktadır. Demek, bu on iki kişi bir arada, günde kırk sekiz bini aşkın iğne yapabilmekte idi. Şu halde, kırk sekiz binin onda birini yapan her adam, günde dört bin sekiz yüz iğne yapıyor sayılabilir. Oysa birbirine bağlı olmadan, ayrı ayrı çalışsalar, bu belirli iş için yetişmemiş bulunsalardı, bunlardan her biri, günde teker teker, kuşkusuz yirmi iğne, belki bir tek iğne bile yapamayacaktı. Yani, uygun işbölümü sonucunda şimdi başardıklarının iki yüz kırkta birini muhakkak, dört bin sekiz yüzde birini ihtimal ki, beceremeyeceklerdi (Smith, 1776a: 6-7).

Smith'e göre, işbölümünün işgücü verimliliğini artırmasının nedenleri şöyle sıralanabilir:

1. İşbölümü, işgücü yeteneğini artırarak işgücü verimliliğine olanak sağlar.
2. Kazanılan yetenek ile teknolojik ilerleme olanağı artar ve bu ilerleme işgücü verimliliği ile sonuçlanır.
3. Bir işten bir diğer işe geçerken yitirilen zaman tasarruf edilerek işgücü verimliliği artırılabilir (Smith, 1776a: 8-11).

Smith'in ekonomik büyüme üzerine vurgu yaptığı ikinci nokta ise sermaye birikimidir. Smith'e göre, sermaye birikimi işbölümünün bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. İşbölümünün yeteneği artırması ve buna bağlı olarak teknolojik ilerleme sağlanabilmesi, sermaye artışına da sebep olacaktır. Bu bağlamda milli gelir artacak ve ekonomik büyüme gerçekleşecektir. Fakat Smith'in teorisindeki bu ekonomik büyüme sonsuz değildir. Her ülkenin belirli bir büyüme potansiyeli vardır ve bu tam zenginlik aşaması olarak nitelendirilmektedir. Belirli bir ekonomik büyüme gerçekleşir ve tam zenginlik aşamasına ulaşılır ise büyüme durağanlaşır (Smith, 1776a: 11-15).

Ricardo Büyüme Teorisi

David Ricardo, sanayinin ön planda olduğu bir dönemde Smith'in kitabı "*Ulusların Zenginliği*" ile tanışınca ekonomik alanda araştırmalar yapmaya başlamıştır. Kendisini Smith'in büyük bir hayranı olarak nitelendirmesine rağmen, Smith'in büyüme ile bölüşüm arasındaki ilişkiyi açıklamada yetersiz kaldığını ileri sürmüştür (Thornton, 2018: 35; Atılgan ve Köksal, 2010: 368). Bu bağlamda Ricardo'nun büyüme teorisinin temelini, bölüşüm sorununun oluşturduğu ifade edilebilir.

Gelir dağılımı teorisi olarak da nitelendirilebilecek olan Ricardo büyüme teorisi, iki temel ilkeye dayanmaktadır. İlk ilke rant payı ile ilgiliyken ikinci ilke dağıtılan rant payından sonra geriye kalan gelirin, ücret ve kâr olarak nasıl paylaştırılacağı ile ilgilidir. Ricardo'ya göre rant, ücret ve kârların bölüşümü, ekonomiyi durgunluğa sürükleyebilecek bir sorundur (Atılgan ve Köksal, 2010: 373-374).

Ricardo büyüme teorisinin varsayımları şöyle sıralanabilir:

1. Tasarruf ve sermaye birikimi, başlangıçta kârların yüksek olması nedeniyle hızlıdır.
2. Sanayide, teknolojik ilerleme uygulanabildiği için artan verimler kanunu geçerli iken tarım alanında, toprak verimliliğinin sınırlı olması nedeniyle azalan verimler kanunu geçerlidir. Fakat sanayinin hammadde açısından tarıma bağlı olduğunu göz önüne alan Ricardo, ekonomide genel anlamda azalan verimler kanununun geçerli olduğunu kabul etmektedir.
3. Ricardo, Smith'in Mutlak Üstünlükler teorisini geliştirerek Karşılaştırmalı Üstünlükler teorisini ileri sürmüştür. Her ülkenin en az maliyet ile en fazla avantaj sağladığı üründe üretim yapması gerektiğini ifade etmektedir.
4. Smith gibi Ricardo da ekonomik büyümenin sonsuz olmadığını ve bir sınırı olduğunu ileri sürmektedir (Özsağır, 2008: 335-336).

Ricardo büyüme teorisinde, tarımdaki azalan verimin, sermaye birikimi ve ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisinin giderilmesi için tek yol, ucuz tarım mallarının ithal edilmesidir. Teoriye göre, ucuz tarım mallarının ithal edilmesiyle, sermaye birikimi sürecinde daha az verimli toprakların üretime açılması engellenebilir. Böylece emek verimliliğinin, kâr oranlarının ve sermaye birikiminin azalması önlenabilir (Akyüz, 1980: 65).

Malthus Büyüme Teorisi

Thomas Robert Malthus, Smith ve Ricardo gibi ekonomik büyüme sınırına vurgu yapan bir iktisatçıdır. Malthus fikirlerini, 1798 yılında yayımlanan “*Mr. Godwin, M. Condorcet ve Başka Yazarların Görüşlerine Atıfla, Nüfus İlkesi ve Onun Gelecekte Toplumun Kalkınması Üzerindeki Etkileri Üzerine Bir Deneme*” (An Essay on the principle of population, as it affects the future improvement of society with remarks on the speculations of Mr. Godwin, M. Condorcet and other writers) isimli çalışması ile aktarmıştır (Kishtainy, 2018: 83). Malthus, geliştirdiği Nüfus teorisi ile bilinmektedir ve bu teorisinde ekonomik büyüme üzerine varsayımlarda bulunmuştur.

Malthus'un ekonomik büyüme üzerine varsayımları şu şekilde ifade edilebilir:

- Ekonomik büyüme sınırlıdır.
- Azalan Verimler Kanunu geçerlidir.
- Nüfus ekonomik kalkınmanın en önemli belirleyicisidir (Telatar ve Terzi, 2010: 199).

Malthus'a göre nüfus ekonomik büyümeden hızlı artış sergilemektedir ve bunun sonucu olarak sefalet kaçınılmazdır. Bu bağlamda, Malthus'a göre, ekonomik büyüme durgunluk dönemine muhakkak girecektir (Güneş, 2009: 134-135).

Klasik Teorinin Eleştirileri

Klasik teorinin kurulmasındaki süreçten sonra gerçekleşen ekonomik gelişmeler, teoriyi çürütmüştür.

- ***Azalan Verimler Kanunu:*** Teknolojik ilerlemenin hızla artışı, azalan verimler kanununun geçerliliğini yitirmesine sebep olmuştur.
- ***Malthus'un Nüfus Kanunu:*** İlerleyen teknolojinin pozitif etkilerinin sadece sanayide mümkün olabileceği düşünülürken söz konusu ilerlemeler toprak verimliliği artışına da olanak sağlamış ve Malthus'un ileri sürdüğü sefalet yaşanmamıştır. Günümüzde ekonominin uzun vadeli büyümesi üzerine çalışan birçok iktisatçı, büyük nüfusun sağlıklı ekonomilere uyumlu olduğunu düşünmektedir (Kishtainy, 2018: 89).

1.2.1.2. Marx Büyüme Teorisi (Sosyalist Büyüme Teorisi)

Klasik düşünce sisteminin benimsendiği dönemde P. Sraffa'nın "*Mal Yoluyla Mal Üretimi (Warenproduktion Mittels Waren)*" adlı kitabında "*mal yoluyla mal üretiminin gerçekleştirildiği sistem*" olarak tanımladığı kapitalizme karşı olan Karl Marx, bu sistemin ilerlemesi neticesinde burjuvazi (mülk sahibi sınıf) ve proletarya (işçi sınıfı) olarak iki sınıfın ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Marx, kapitalizmin işçileri sömürdüğü gerekçesiyle bu sisteme karşı bir tavır sergilemiştir. Kurduğu teorisini de bu çerçevede geliştirmiştir (Küçükcalay, 2015: 366).

Teorisini “*Kapital*” isimli eseri ile açıklayan Marx, üç ana noktaya değinmiştir. Ona göre;

- Değeri belirleyen unsur emektir. (Emek-değer teorisi)
- Kapitalizm varlığında burjuvazi, proletaryayı sömürerek artı değer elde eder. (Artı değer teorisi)
- Burjuvazi, elde etmiş olduğu artı değer ile sermaye birikimini arttırır. (Kâr teorisi) (Saatçioğlu ve Ukray, 2016: 280-292).

Sonuçta gerçekleşen bu sermaye birikimi, iktisadi olarak ekonomik büyüme şeklinde açıklanır. Fakat Marx, bunu aksi şekilde yorumlar ve oluşturulan sermaye birikiminin kâr elde etme güdüsü ile üretim fazlalığına ve aynı zamanda bu süreçte daha fazla işçinin sömürülmesine yol açacağını savunur. Ona göre, sömürülen işçilere ödenen düşük ücret nedeniyle işçiler tüketim yapamaz hâle gelecek ve bu durum arz fazlasını doğuracaktır. Marx, bu durumda proletaryanın ayaklanacağını ve kapitalizmin çökeceğini ileri sürer (Lenin, 2013: 66).

Marx, özel mülkiyetin olmadığı komünizm olarak da anılan sosyalist sistemin savunucusudur. Komünizm, Marx’ın ölümünden sonra ilk olarak Rusya’da uygulama bulmuştur. Fakat Rusya da dâhil olmak üzere komünizm sistemini uygulayan hiçbir ülke sistemin devamlılığını sağlayamamıştır. Bugün dünya genelinde kapitalizm hüküm sürmektedir ve Marx’ın ileri sürdüğü gibi proletaryanın sömürülmesinin söz konusu olmadığını ifade edebiliriz. Genel olarak tanınan sosyal haklar bu sömürüye olanak vermemektedir.

1.2.1.3. Rostow Büyüme Teorisi

Walt Whitman Rostow, ülkelerin beş aşamadan geçerek ekonomik büyüme sağladıklarını ileri sürmüştür. Rostow’a göre bu aşamalar şunlardır:

- 1. Geleneksel Toplum Aşaması:** Bu aşamadaki toplumların ekonomik faaliyetleri tarımdır ve bu toplumlar gelişmemiş bilim, teknoloji ve buna bağlı olarak gelişmemiş sanayiye sahiptir. Ayrıca sadece tarım sayesinde elde edebildikleri artı değer ile teknolojik gelişme sağlamaya çalışmaktadırlar (Sanderson, 2013: 131).

2. **Kalkışa Hazırlık Aşaması:** Ekonomik büyüme sürecinin ikinci aşaması olan kalkışa hazırlık aşamasındaki toplumlar, bilimsel ve teknolojik gelişmeleri sanayiye uygulama yeterliliği elde etmiş olan toplumlardır. Bunun yanı sıra bu toplumların sermaye birikimleri hızlanmıştır (Örnek ve Yıldırım, 2012: 1).
3. **Kalkış Aşaması:** Bu aşamadaki toplumlar, ilk iki aşamadaki toplumlara göre belirli bir ekonomik büyüme elde etmiş ve bu büyümeyi sürekli hale getirebilmiş toplumlardır. Elde ettikleri ekonomik büyüme ile birlikte iyi eğitim, gelişmiş teknoloji ve gelişmiş sanayinin var olduğu bir yapıya bürünmüşlerdir. Kalkış aşamasındaki toplumlar, GSYİH'nın %5-10'unu tasarruf etmektedir. (Sanderson, 2013: 133).
4. **Olgunluk Aşaması:** Kalkış aşamasının sona ermesinden yaklaşık 40 yıl sonra başlayan olgunluk aşaması boyunca gelişmiş teknoloji, yeni endüstrilerin oluşmasını sağlarken diğer sektörler bazı güçlüklerle karşılaşmaya başlamaktadır. Bu aşamada toplumlar, GSYİH'nın %10-20'sini tasarruf etmektedir (Parasız, 2008: 81).
5. **Kitle Tüketimi Aşaması:** Bu aşamadaki toplumların üçüncü sektörleri ve dayanıklı mal üretimleri gelişmiştir. Bu toplumların ekonomik büyümesinde hizmetler temel rol oynamaktadır. Kitle tüketim aşaması, toplumlar için ideal sürecin sonu olarak görülmektedir (Parasız, 2008: 81).

Rostow, “*İktisadi Gelişmenin Merhaleleri*” isimli kitabında, Marx'ın büyüme teorisinde kabul etmiş olduğu “Malthusçu Nüfus Görüşü” ve “Reel Ücretlerin Dondurulması Kuramı”nı teknik hata olarak gördüğünü belirtmiştir (Rostow, 1996: 199). Rostow, Marx'ın büyüme teorisine benzer bir teori geliştirmesine rağmen, belirtilen bu teknik hatalardan kaçınarak yeni bir teori oluşturduğunu ifade etmiştir (Rostow, 1996: 194). Fakat Rostow'un büyüme teorisi, iktisatçılar tarafından toplumların bu aşamalardan hangisinde olduklarını belirlemelerinin zorluğu ileri sürülerek eleştirilmiştir.

1.2.1.4. Schumpeter Büyüme Teorisi

Joseph Alois Schumpeter'in iktisadi düşünceye en büyük katkılarından birisi, kapitalist sistemin büyümesinde bilginin, girişimcilerin ve yeniliklerin önemi üzerinde durmasıdır (Demir, 1995: 163). Schumpeter'e göre, ekonominin gerçek aktörleri, ekonomiye yenilik getiren girişimcilerdir. Schumpeter, yenilik kavramını “*yeni bir üretim*

fonksiyonu meydana getirmek” (the setting up of a new production function) olarak tanımlamaktadır (Schumpeter, 1964: 62). Bu tanımlama çerçevesinde Schumpeter beş tür yenilikten bahsetmektedir:

1. Tüketicinin daha önce tanımadığı yeni bir malın ya da yeni bir tipinin veya aynı malın yeni bir kalitesinin piyasaya sürülmesi,
2. Üretime yeni bir tekniğin uygulanması,
3. Yeni piyasaların keşfi ve yaratılması,
4. Yeni bir hammadde veya yarı mamul madde kaynağının bulunması,
5. Endüstrinin reorganizasyonu.

Schumpeter’e göre bu tür yenilikleri hayata geçiren işletme yöneticileri ve müteşebbisler büyümenin ve zenginliğin öncüleridir (Schumpeter, 1964: 62-74).

Ayrıca Schumpeter, ekonomik yapının devrevî hareketlerini tanımlayarak dört devreli bir şema ortaya çıkardığı için iktisadi devre teorisini olarak kabul edilmektedir. Bu devreler;

- Canlanma (Prosperity)
- Durgunluk (Resession)
- Gerileme (Depression) ve
- Yeniden Canlanma (Revival) safhalarından oluşmaktadır (Dolanay, 2009: 172).

Schumpeter, çalışmalarında genel olarak kapitalizmi incelemiştir. O da Marx gibi kapital sistemin kendi kendisini yok edeceği görüşündedir. Schumpeter “*Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*” adlı kitabında “*Kapitalizm hayatını devam ettirebilir mi?*” sorusuna “*Hayır, devam ettirebileceğini sanmıyorum*” cevabını verir (Schumpeter, 1950: 61). Fakat Marx’tan kapital sistemin çökmesinin nedeni hususunda ayrılır. Marx’a göre kapitalist sistem açlık ve sefalet nedeniyle çökecekken, Schumpeter, bu çöküşün nedenini refah artışı olarak açıklamaktadır. Schumpeter’e göre beşeri ihtiyaçlar, günün birinde tamamen tatmin edildiğinde, kâr ve faiz oranları sıfıra yaklaşacak ve ekonomi duraklama dönemine girecektir. Bu da kapitalist toplumun sonunu getirecektir (Schumpeter, 1950:

49-58). Bu bağlamda Schumpeter’e göre ekonomik büyüme yıkıcı bir etkiye sahiptir. Schumpeter, bu durumu “yaratıcı yıkım” olarak adlandırmıştır (Cantwell, 2000: 6). Kapital sistemin yıkılmasından sonra sosyalist sistemin var olacağını söyleyen Schumpeter tarafından sosyalizm, “*üretim araçlarının denetlendiği, neyin nasıl üretileceği ve kimin alacağıyla ilgili kararların özel olarak sahip olunan ve özel olarak idare edilen firmaların yerine kamu otoritesi tarafından verildiği toplum örgütlenmesi*” olarak tanımlanmaktadır (Schumpeter 1950: 415).

Schumpeter’in büyüme teorisi, teknolojinin ekonomik büyümeye etkisini göz önüne alması yönüyle önem arz etmektedir. Fakat teoride teknolojik gelişmenin tam olarak açıklanamaması ve dışsal olarak yer alması, teorinin eleştirilme sebebi olarak belirtilebilir.

1.2.1.5. Keynes Büyüme Teorisi

Klasik iktisat olarak anılan düşünce sistemi, uygulandığı ilk yıllarda ekonomi üzerine pozitif etkili olmuştur. Fakat ilerleyen zamanda artan arzın karşılık bulmaması; yani, Klasiklerin savunduğu Say kanunu olarak bilinen “*Her arz kendi talebini yaratır.*” düşüncesinin geçerli olmaması, John Maynard Keynes’in de açıkladığı üzere talep yetersizliği meydana getirmiş ve Büyük Buhran denilen dünya çapında bir krize neden olmuştur. Bu kriz ile Klasik iktisata olan inanç zayıflamış ve böyle bir dönemde Keynes, “*İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi*” (The General Theory of Employment, Interest and Money) adlı eserini yayımlamıştır. Bu eserindeki ifadelerine göre Keynes, Klasik iktisat görüşüne tamamen karşı çıkmasa da bu düşünce sistemini Say kanunu ve devlet müdahalesi konusunda eleştirmiştir (Kishtainy, 2018: 166-169). Keynes’e göre talebi arz koşulları değil; arzı, talep koşulları belirler. Ekonomi ise sürekli tam istihdamda olamaz ve tam istihdama yaklaşması için devlet müdahalesi gerekir.

Keynes büyüme hâlinde olan bir ekonominin sorunlarından ziyade, durgunluk hâlinde bulunan bir ekonominin, durgunluktan kurtulup büyümeye başlayabilmesi için ilk ivmeyi nasıl ve nereden alabileceği konusu üzerinde durmuştur. Bu nedenledir ki, Keynes’in büyüme konusundaki görüşü statiktir. Keynes’e göre durgunluktan kurtulmada harekete geçirici faktör, talebin genişlemesidir (Özsağır, 2008: 334).

Keynes'in teorisinde bir ülkenin geliri, ülke ekonomisinin üretebileceği toplam mal miktarı olarak değil, insanların yapmış oldukları toplam harcama miktarı olarak tanımlanır. Keynes, insanlar gelirlerinin hepsini harcamayıp tasarruf ettiklerinde ödedikleri net vergi miktarı ile bu tasarruf miktarı toplamını sızıntılar (leakages) şeklinde tanımlamıştır. Sızıntılar, milli geliri azaltıcı bir etki sağlar ve Keynes bu durumda devletin harcama yaparak bu negatif etkiyi gidermesi gerektiğini ifade etmiştir. Devletin yapacağı bu harcamaları ise toplam ilâveler (injections) olarak nitelendirmiştir. Keynes'e göre sızıntıların ilâvelere eşit olması durumunda denge sağlanmış olacaktır (Ünsal, 2017: 191).

Keynes'in büyüme üzerine varsayımları, gelir hipotezi olarak bilinen teorisine dayanmaktadır. Keynes bu teorisinde yatırımların kapasite arttırıcı etkisini dikkate almamıştır (Yılmaz, 2008: 55). Ayrıca bir ekonominin durgunluktan nasıl kurtulup, büyümeyi tetikleyen kaynakların ne şekilde ivme kazandıracağı konusuna ağırlık verilmiş ve bu hâliyle büyüme sürecindeki bir ekonominin karşılaştığı sorunlar ile büyüme sürecine etki eden faktörlere değinilmemiştir. Bu nedenle teori statik bir hâl almış ve şekil olarak eksik kalmıştır (Acar, 2002: 81). Keynes büyüme teorisinde gelişmiş ülkelerin kullanılması, az gelişmiş ülkelerin büyüme sürecinin dikkate alınmaması önemli bir eksikliktir. Bu bağlamda Keynes büyüme teorisi, gelişmiş batılı ülkelere özgü efektif talep yetersizliğine bağlı işsizliği açıklarken, işsizliğin yüksek olduğu az gelişmiş ülkelerdeki işsizliğin nedenlerini ve giderilmesini açıklamamaktadır. Bu nedenle azgelişmiş ülkelerin büyüme sürecinin nasıl oluştuğunu ortaya koymakta yetersiz kalmıştır (Aksu, 2013: 30-31). Ayrıca enflasyonu sadece talep enflasyonuna bağlı olarak açıklaması bir başka eleştirilecek durumdur (Kazgan, 1991: 285).

1.2.2. Modern Ekonomik Büyüme Teorileri

Modern ekonomik büyüme teorileri; Harrod-Domar, Neoklasik ve İçsel büyüme teorilerini kapsamaktadır. Roy Forbes Harrod ve Evsey Domar tarafından geliştirilen ve Harrod-Domar büyüme teorisi olarak anılan teori, Keynes büyüme teorisinin geliştirilmiş hâli olarak ifade edilebilir.

1.2.2.1. Harrod-Domar Büyüme Teorisi

Keynes, daha önce belirtildiği üzere, statik bir analiz gerçekleştirmiştir. Roy Forbes Harrod, Keynes'in statik bir analiz gerçekleştirmesini, "*Bay Keynes ve Geleneksel Teori*" başlıklı makalesinde eleştirmiş ve "*Dinamik Teori Üzerine Bir Deneme*" isimli makalesi ile Keynes'in yatırımın sermaye birikimi üzerindeki etkisini göz önünde bulundurmayarak yapmış olduğu ihmâli giderip büyüyen-dinamik bir ekonomiyi araştırmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerikalı İktisatçı Evsey Domar'ın Harrod teorisine çok benzeyen bir analiz gerçekleştirmiş olması, söz konusu teorinin Harrod-Domar teorisi olarak anılmasına yol açmıştır (Ünsal, 2007: 84).

Harrod-Domar büyüme teorisinde, üzerinde durulan kavramlar üretim fonksiyonu, tasarruf eğilimi, sermaye-hasıla katsayısı ve yatırım verimliliği katsayısıdır. Bu teoride kullanılan üretim fonksiyonu, sabit oranlı bir üretim fonksiyonu olup, malın sermaye ve emek girdilerinin sabit bir oranda kullanılması suretiyle üretildiği varsayılmaktadır. Bir ekonomide büyüme oranı, marjinal tasarruf oranı (s) ile pozitif, sermaye-hasıla katsayısı (k) ile negatif yönlü ilişki içindedir. Buna göre büyüme oranı, Formül 1.1'de verilmiştir (Göktaş Yılmaz, 2005: 66):

$$\Delta Y/Y = s/k \quad (1.1)$$

Harrod-Domar teorisinde denge durumu analiz edilirken üç tür büyüme hızından bahsedilmektedir. Planlanan yatırımlar ile planlanan tasarrufları eşitleyen büyüme hızı, gerekli büyüme hızı; dönem sonunda gerçekleşen üretim artışını temsil eden büyüme hızı, fiili (cari) büyüme hızı ve nüfus artışı ile teknolojik gelişmelerin izin verdiği büyüme hızı, doğal büyüme hızı olarak nitelendirilmektedir. Bu üç tür büyüme hızının karşılaştırılması denge durumu analizidir (Parasız, 2008: 89-96).

Harrod-Domar büyüme teorisi gelişmiş ekonomiler için kurulmuştur. Teorinin temel amacı, ekonomiyi işsizlik ve enflasyon ortamına sokmadan yürütebilmektir. Gelişmekte olan ülkelerde tek amaç bu olmayıp aynı zamanda ekonominin yeterli bir hızla büyümesi de önem taşımaktadır. Harrod-Domar teorisinde bu durum üzerinde hiç durulmamış olması, teorinin eleştirilme sebebi olabilir. Ayrıca Neo-Klasik iktisatçılar,

Harrod-Domar büyüme teorisini, sabit emek ve sabit sermaye oranını içermesi nedeniyle eleştirmişlerdir (Acar, 2002: 92).

1.2.2.2. Solow Büyüme Teorisi (Neo-Klasik Büyüme Teorisi)

1950’li yıllarda Robert Solow tarafından geliştirilen bu teori, Neo-klasik teori olarak da anılmaktadır. Solow teorisine Neo-klasik denmesinin nedenleri, teorinin tam rekabet koşullarını savunması, üretim faktörlerine ödemenin marjinal verimliliklerine göre yapıldığını ileri sürmesi ve tam istihdam ile değişken bir sermaye-hasıla oranını kabul etmesi şeklinde sıralanabilir (Parasız, 2008: 143).

Solow büyüme teorisinin varsayımları şöyle özetlenebilir;

1. Üretim faktörleri için ölçeğe göre azalan, üretim fonksiyonu için sabit getirili bir üretim teknolojisi söz konusudur.
2. Nüfus artış hızı, sabittir ve teoriye dışsal olarak dâhil edilmektedir.
3. Tasarruf oranındaki artış durağandır ve büyüme hızına etki etmemektedir.
4. Teknolojik gelişme dışsal olarak modellenmektedir.
5. Devletin ekonomik düzene müdahalesi minimum düzeydedir.
6. Kapalı ekonomi varsayımı bulunmaktadır.
7. Beşeri sermayedeki üretkenlik değişimleri dikkate alınmamaktadır (Atamtürk, 2007: 91).

Solow büyüme teorisi, üretilen çıktının ne kadarının tüketileceği ve ne kadarının tasarruf edileceği sorularına yanıt aramaktadır. Bir ekonomide tasarrufların yatırıma eşit olması nedeniyle tasarruf miktarı, gelecek üretim için sahip olunacak sermaye miktarını belirlemektedir. Sermaye (K), Solow büyüme teorisinin değişkenlerinden biri olmak üzere, teori, çıktı (Y), emek (L) ve bilgi ya da emeğin etkinliği (A) değişkenlerini içermektedir:

$$(0 < a < 1) \quad (1.2)$$

$$Y = F(K, L) = K^a L^{(1-a)} \quad (1.3)$$

Formül 1.3’de ifade edilen fonksiyon, ölçeğe göre sabit getiri varsayımında olan Cobb-Douglas üretim fonksiyonudur. Burada eşitliğin her iki tarafı L’ye bölündüğünde, emek başına çıktı, $y=Y/L$ ve emek başına sermaye oranı, $k= K/L$ şeklinde yazılır.

$$\frac{Y}{L} = \frac{K^a L^{(1-a)}}{L} \quad (1.4)$$

$$\frac{Y}{L} = \left(\frac{K}{L}\right)^a \quad (1.5)$$

$$y = k^a \quad (1.6)$$

Solow büyüme teorisinde sermaye birikimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi üzerine kurulmuş olan denklem ise Formül 1.7’de verilmiştir:

$$K = sY - dK \quad (1.7)$$

Burada s ile bürüt yatırım miktarı ve d ile sermaye stoğu amortismanı ifade edilmektedir. Buradan hareketle işçi başına çıktı ve sermaye teorilerinin denklemleri şu şekildedir:

$$y = k^a \quad (1.8)$$

$$k = sy - (n + d)k \quad (1.9)$$

n nüfus artış hızı, s yatırım veya tasarruf oranını temsil eder. Bu değişkenlerin büyümenin hızına olan etkileri geçici olacak ve uzun dönemde artık büyüme üzerinde bir etkileri kalmayacaktır. Bu teoride ekonomi uzun dönemde sermayenin azalan getirisinden dolayı durgunlaşır. Buradan hareketle işçi başına sermayenin durağan olma koşulu $k=0$ varsayımında sağlanmaktadır. Formül 1.8’de ifade edilen eşitlik, Formül 1.9’da yerine koyulursa;

$$K = sk^a - (n + d)k \quad (1.10)$$

şeklinde bir durağan durum elde edilmiş olur (Jones, 2017: 29-34).

Solow teorisine göre; emek birimi başına reel GSYİH’nin büyümesinin nedeni teknolojik değişimin tasarruf ve yatırımı, dolayısıyla emek birimi başına sermaye artışını sağlayacak şekilde etkilemesidir (Yıldırım, 2012: 286). Dışsal bir değişken olarak tanımlanan teknolojik değişim, gelirdeki artışı sağlayan tek faktördür ve denge durumundaki büyüme hızı, tasarruf eğiliminden bağımsız olarak ortaya çıkmaktadır (Özel, 2012: 66; Özsağır 2008: 339). Yani ekonomik büyüme oranındaki artış, teknolojik gelişme ve nüfus oranının toplamına eşittir. Solow’a göre gelişmemiş ülkeler teknolojik ilerlemeleri yakalayarak gelişmiş ülkelerin tasarruflarına yakın tasarruf oranları elde edebileceklerdir. Solow teorisine teknolojinin dâhil edilmesiyle üretim fonksiyonu şu şekilde yazılır:

$$(0 < \alpha < 1) \quad (1.11)$$

$$Y = F(K, AL) = K^a(AL)^{(1-a)} \quad (1.12)$$

$$y = k^a A^a \quad (1.13)$$

Burada A ile temsil edilen teknolojide ki ilerlemelerin sabit bir (g) oranda büyümesidir (Ünsal, 2004: 137).

Teknolojinin teoriye dâhil edildiği durağan durum aşağıdaki gibidir:

- Üretim fonksiyonu için:

$$k = \frac{K}{AL} \quad (1.14)$$

$$k = k^a \quad (1.15)$$

- Sermaye birikimi gösterimi için:

$$\dot{k} = sy - (n + g + d)k \quad (1.16)$$

şeklindedir.

Özetle Neo-klasik teoride Cobb-Douglas üretim fonksiyonuyla uzun dönemli ve durağan durumda büyüme oranının sıfıra eşit olduğu sonucu elde edilir. Teoriye dışsal değişken olarak eklenen teknolojik ilerleme ise sermayenin marjinal veriminin azalmasını ve ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkilerini kısmen giderebilir. Bu bağlamda teoride teknolojik gelişme değişkeninin olmasına bağlı olarak pozitif büyüme oranı sağlanabilmektedir. Bu esnada nüfus değişkeni de sabit bir hızla artmakta ve kişi başına düşen reel geliri belirlemektedir (Kibritçioğlu, 1998: 8).

Solow teorisine getirilen eleştiriler şu şekilde belirtilebilir:

- **Uluslararası Farklılıkların Önemi:** Kıt beşeri ve fiziksel sermaye stoklarına sahip az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkeleri yakalayamazlar. Ülkelerin faktör donanımlarının farklı olması, sermayenin marjinal verimliliğinin de farklı olması sonucunu doğuracaktır.
- **Yakınsama Oranı:** Teoriye göre, yoksul ülkelerin sermaye stoku küçük olduğundan sermayenin marjinal getirisi daha yüksek olacak ve yoksul ülkeler daha kısa bir zamanda durağan duruma ulaşacaklardır. Oysa yapılan çalışmalar, daha çok aynı gelişmişlik seviyesindeki toplumlarda yakınsamanın

gerçekleşebileceğini; yoksul ülkelerle zengin ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının giderek açılacağını göstermektedir. Araştırmacılar, yoksul başlayan ülkelerin zengin başlayan ülkelere ortalama olarak daha hızlı büyümediklerini ortaya koymuşlardır. Bu bulgu, farklı ülkelerin farklı durağan durumlara sahip oldukları anlamına gelmektedir.

- **Getiri Oranları:** Teoriye göre, yoksul ülkelerin sermaye stoku küçük olduğundan sermayenin marjinal getirisi daha yüksek olacak, buna bağlı olarak kâr ve reel faiz oranı da yüksek olacaktır. Bu yüzden fakir ülkelerde daha yüksek kâr ve reel faiz oranları gözlememiz gerekir. Ayrıca, sermayenin, zengin ülkelere yoksul ülkelere doğru akması gerekecektir. Fakat ülke verileri, sermayenin milli gelirdeki payının gelişmiş ekonomilerde daha yüksek olduğunu ve bu sermaye hareketinin gerçekleşmediğini göstermektedir (Mankiw, 1995: 282-289).

1.2.3. Yeni (İçsel) Büyüme Teorileri

Sürekli büyümenin temel bileşeni olan teknolojik ilerlemenin, Solow büyüme teorisinde dışsal olarak kabul edilmesi nedeniyle bu büyüme teorisi, ülkelerin büyüme oranları arasındaki önemli farklılıkları ve dönemler boyunca gözlemlenen sürekli büyümeyi açıklamakta yetersiz kalmıştır (Yıldırım, 2014: 539). Yeni veya İçsel büyüme olarak anılan 1980’li yıllarda Paul Romer tarafından geliştirilen teori, Solow teorisinde dışsal olarak kabul edilen teknolojik ilerlemeyi, içsel değişken olarak içermektedir (Yıldırım, 2012: 288). Bu bağlamda teorisinin varsayımları şu şekilde özetlenebilir:

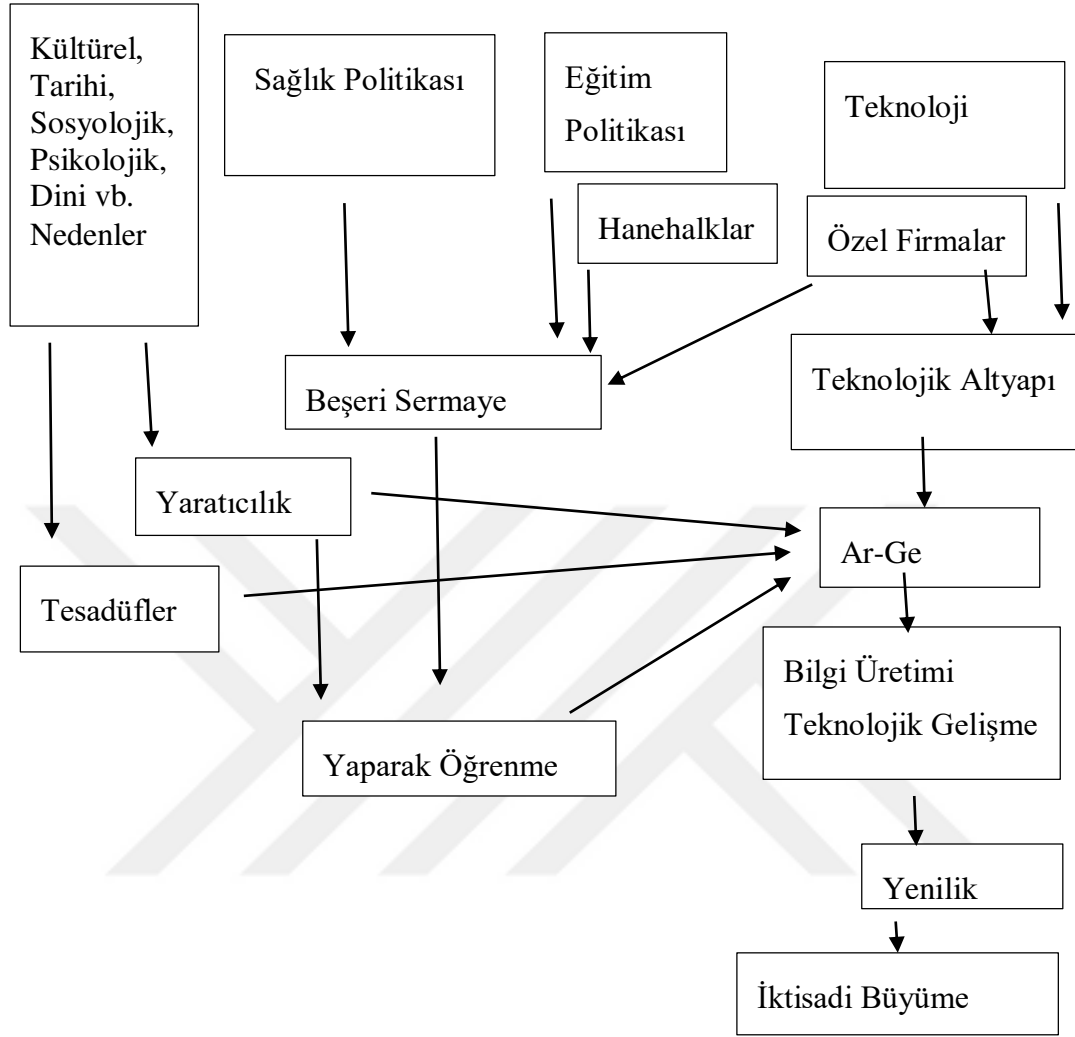
- **Artan Getiri:** Bu varsayım ekonomik büyüme teorilerini güçlendirmektedir. Solow teorisinde sermayenin azalan getirisi olduğu anlayışı ve sermayenin teknolojiye ayrı olarak düşünülmesi, yatırımları önemsiz kılan iki faktördür. Yeni büyüme teorilerinde ise yatırımlar önemlidir; çünkü fiziksel sermayeye ve bilgiye yatırım yapılması ekonomik büyümeyi artıracaktır. Bu durumu Gary Becker, Robert Murphy ve Robert Tamura, “*Beşeri Sermaye, Verimlilik ve Ekonomik Büyüme (Human Capital, Fertility, and Economic Growth)*” adlı makalesinde şu şekilde ifade etmektedir:

Yeni büyüme teorilerinin çok önemli varsayımı şudur ki; beşeri sermaye yatırımı arttıkça beşeri sermaye yatırımlarının getiri oranları azalmak yerine yükselir. Bunun sebebi eğitimidir (Becker vd. 1990: 35-36).

- **Dışsallıklar:** Bir kişi ya da firmaya ait bilgi sermayesi, yalnız kendisine fayda sağlamış olmakla kalmaz, toplum içinde fayda yaratmış olur. Böylece içsel değişkenlerde dışsallık yaratarak, marjinal verimliliklerin düşmesini engeller.
- **Eksik Rekabet Piyasaları:** Yeni büyüme teorilerinde yeniliğin olması için monopolistik piyasalar gerekli görülür. Yeniliğin sağladığı monopol kârı, firmaları daha fazla yenilik yapmaya teşvik edecektir.
- **Teknolojik Gelişme, Bilgi ve Beşeri Sermaye:** Fiziksel sermayeye yapılan her yeni yatırım, üretim artışına neden olduğu gibi beşeri sermayenin artışına da izin vermektedir. Dolayısıyla işgücünün daha fazla sermaye ile çalışması, onların bilgi ve becerilerini artıracaktır. Bu bağlamda, hem fiziksel hem de beşeri sermayenin artması azalan verimlerin ortaya çıkışını engelleyecektir.
- **Sosyal Altyapı:** Yeni büyüme teorilerinde hükümetler, özel harcanabilir geliri vergilendirerek, büyümeyi etkileyen kamu kaynaklı girdilerin özel kesim girdileriyle aynı oranda artışını sağlayabileceklerinden, kişi başına gelir ve tüketim artışına katkıda bulunurlar. Bu anlamda Ar-Ge harcamalarının teşviki, eğitim, sağlık ve diğer altyapı yatırımları gibi doğrudan sağlanan kamu hizmetleri sosyal anlamda en uygun düzeyde gerçekleşecektir.

Yeni büyüme teorileri çerçevesinde içsel büyüme ve belirleyicileri şu tablo ile ifade edilebilir (Kibritçioğlu, 1998:217).

Şekil 1.1: İçsel Büyüme Belirleyicileri

Kaynak: Kibritçioğlu, 1998: 217.

Yeni büyüme teorilerinde iki yaklaşım vardır. Bunlardan ilki, üretimde artan getirinin elde edilmesinin, tecrübe edinerek öğrenme yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre, işçiler yaptıkları işte uzmanlaştıkça daha verimli ve artan getirili üretim gerçekleştirecektir (Arrow, 1962: 609).

İkinci yaklaşım ise büyümenin kaynağını yenilik ve teknolojik ilerlemelerle açıklayan Schumpeterci yaklaşımdır. Bu yaklaşım üzerine çalışan Paul Romer, Paul Krugman ve Gene M. Grossman ile Elhanan Helpman, ilk yaklaşımda teknolojik ilerlemelerin dışsal tutulmaya çalışıldığını düşünerek, Schumpeterci yaklaşımla

verimliliğin artmasında yeni düşünceler ve ürünler geliştiren Ar-Ge sektörünün varlığını ileri sürmüşlerdir. Ar-Ge faaliyetleri, özel sektör faaliyeti olarak teoriye dâhil edildiği için teknolojik gelişmeler, Ar-Ge faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde bir teşvik unsuru olmuştur (Türker, 2014: 3).

Bilgiyi ve beşeri sermayeyi ön plana çıkaran Yeni büyüme teorileri AK modeli olarak anılan basit bir model çerçevesinde örneklendirilebilir (Ünsal, 2017: 718).

$$Y = AK \quad (1.17)$$

Bu fonksiyonda sermaye faktörü ile ekonominin çıktısı arasında doğrusal bir ilişkinin olduğu varsayılmaktadır. Modelin genel bir özelliği de K ile gösterilen sermaye faktörünün geniş kapsamlı ele alınmasıdır. Buradaki sermaye faktörü içerisinde beşeri sermayeyi de barındırmaktadır (Yardımcı, 2006: 101).

1.3. DIŞ TİCARET TEORİLERİ

Dış ticaretin ortaya çıkışı Merkantilist düşünce sistemine dayanmaktadır. Bu düşünce sistemi, 15. ve 18. yüzyıllar arası dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde altın ve gümüş gibi doğal madenler zenginlik olarak düşünülmüştür. Merkantilist dış ticaret yaklaşımı, devlet hazinesinin doğal maden stoklarını artırmak için ihracata önem veren müdahaleci bir yaklaşım şeklinde ifade edilebilir. Dış ödeme fazlası oluşturup doğal maden stoklarını artırabilmek için devlet müdahalesini zorunlu gören Merkantilist düşünce sistemi, ihracatın artırılmasına birinci derecede önem verirken hammadde ithalatı hariç olmak üzere mamul mal ithalatının sıkı bir biçimde kısıtlanmasını öngörmüştür (Seyidoğlu, 2003: 14-15). Bu bağlamda Merkantilist düşünce sistemi, *“ekonominin sürekli dış ticaret fazlası vererek devletin gücünü belirleyen değerli maden stokunun artırılması”* ilkesiyle sınırlandırılır. Bu ilkeyle sınırlandırılması, Merkantilist politikaların, çeşitli ülkelerde uygulama açısından bazı farklılıklara sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Farklılık içeren Merkantilist politikalar, aynı zamanda farklı isimlerle uygulama bulmuştur Örneğin; Fransa’da uygulanan merkantilizm *“Colbertizm”*, İspanya’da uygulanana *“Bulyonizm”*, Almanya ve Avusturya’da uygulananına ise *“Kameralizm”* denmiştir (Peker, 2015: 3).

Fransa'daki merkantilizmin temsilcisi, J.B. Colbert olarak bilinmektedir. Bu nedenle merkantilizm, Fransa'da "*Colbertizm*" olarak anılmaktadır. Colbertizm, sanayileşmeyi amaç edinen Merkantilist politikaları içermektedir. Sanayiye yönelik bu politikalar, Fransa'da uygulama bulan merkantilizmin, "*Sanayi Merkantilizmi*" olarak da anılmasına sebep olmuştur. Sanayi Merkantalizm'in uygulanması sonucunda Fransa, Avrupa'da sayılı sanayi ülkelerinden biri haline gelmiştir (Aydemir ve Güneş, 2006: 147-148).

İspanya'da "*Bulyonizm*" olarak anılan Merkantilist politika uygulamalarının temelinde, ülkenin sahip olduğu kıymetli maden kaynakları miktarının artırılması yer alır. Ülkedeki kıymetli maden kaynaklarının artmasıyla, ülkenin zenginliğe erişeceği düşünülür. Bu bağlamda Bulyonizm, "*Külçeci Merkantilizm*" olarak da anılır. Külçeci Merkantilizm'in uygulandığı dönemde kıymetli madenlerin artırılması amacına yönelik olarak bu madenlerin ithalatı için teşviklerde bulunulmuştur (Şahin, 2016a: 19; Aydemir ve Güneş, 2006: 147).

Almanya'da gelişen Merkantilist yaklaşım, devletin işleyişine yönelik gerçekleştirilen akademik çalışmaların yapıldığı bir faaliyet olan "*Kameral Bilim Kürsüsü*" etkisiyle ortaya çıkmış ve bu nedenle "*Kameralizm*" olarak anılmıştır. Kameralizm, aynı zamanda Avusturya'da da gelişmiştir. Avusturya'da Kameralizm'in doğuşu, Veit Ludwig von Seckendorf'un "*Alman Prens Devleti*" (Teutsche Fürsten Staat) adlı kitabıyla olmuştur. Her iki ülkede de uygulanan Kameralizm, devleti ön planda tutmuştur. Buna göre, devletin çıkarlarının gözetilmesi birincil amaçtır. Bu bağlamda devlet müdahalesinin hat safhada olduğu Kameralizm, devlet yönetiminin ve devletin işleyişinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır (Usta ve Akıncı, 2018: 67-84).

18. yüzyılın başlarında Merkantilist düşünce sistemi, Fransız İhtilali ile son bulmuştur. Fransız İhtilali, Merkantilist düşünce sisteminin çiftçinin-köylünün aleyhine bir sistem olduğu ileri sürülerek, bu sisteme karşı bir tepki olarak gerçekleşmiştir. Yine bu bağlamda Merkantilist düşünce sistemine tepki olarak Fizyokrasi düşünce sistemi doğmuştur. Fizyokrasi düşünce sisteminin kurucusu, François Quesnay olarak kabul edilmektedir. Quesnay, "*Ekonomik Tablo*" adlı çalışmasında bir ülkenin zenginliğinin

tarımla nasıl artırılacağını araştırırken dış ticareti de açıklamıştır. Bu çalışma kapsamında üç sınıf söz konusudur. İlk sınıf, çiftçi ve köylüleri kapsayan üretici sınıf; ikinci sınıf, toprak sahipleri ve üçüncü sınıf ise zanaatkârlardır. Buna göre çiftçiler, toprak sahiplerine kira öderler ve toprağı işleyerek değer yaratırlar. Bu sebeple en üretken sınıf olarak çiftçiler görülür. Çiftçilerin yaratmış oldukları değer “*net hâsıla*” olarak adlandırılır. Zanaatkârlar ise kısır sınıf olarak görülür ve herhangi bir artık yaratmazlar. Bu üç sınıfla oluşturulan ekonomik tablo, daha sonra ekonomide genel dengeyi açıklamak için kullanılmıştır (Eren, 2015: 16-18).

Fizyokratik düşünce sisteminde önemli olan unsurlar doğal düzen ve özgürlüktür. Bu bağlamda Fizyokratlar “*Bireylerin özgürce kendi çıkarlarına göre hareket etmeleri toplumun çıkarlarının da lehine olacaktır.*” görüşünü savunmaktadır. Bu görüşe paralel olan “*bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler*” (*laissez faire, laissez passer*) şeklindeki slogan ilk olarak fizyokratik düşünce sistemiyle birlikte ortaya çıkmıştır (Akcan, 2019: 360-361).

Fizyokratlar, merkantilistlerden farklı olarak zenginliği altın gibi doğal madenler yerine buğday, arpa gibi tarımsal ürünler olarak kabul edip tarım odaklı bir ekonomik çerçeve çizmiş ve dış ticareti ikinci plana atmışlardır. Ancak fizyokratlar, ticareti üretken tek sektör olan tarıma nazaran kısır görseler de serbest dış ticareti, özellikle tarımsal ürün ihracının faydalı olacağını savunmuşlardır (Arıca, 2014: 8).

Fizyokratik düşünce sistemi ile Merkantilist düşünce sistemi bir modele dayanmayan, sadece uygulamadan ibaret olan düşünce sistemleridir. Bu bağlamda gerçek anlamda bir doktrin veya ekol sayılmazlar (Seyidoğlu, 2015: 25).

1.3.1. Klasik Dış Ticaret Teorileri

Öncülüğünü Adam Smith, David Ricardo, Thomas Robert Malthus, Jean Baptiste Say ve John Stuart Mill gibi düşünürlerin oluşturdukları Klasik ekolün ortaya çıkmasında Sanayi Devrimi’nin etkili olduğu söylenebilir. Sanayi Devrimi’yle birlikte artan üretim ve serbest ticaret nedeniyle Merkantilist düşünce sisteminin yetersiz kalışı, Klasik ekolün ortaya çıkışında önemli rol oynamıştır (Arıca, 2014: 8).

Klasik ekolün temelini, “*ekonomik birimlerin homo-economicus olarak davranması*” varsayımı oluşturur. Yani ekonomik birimler, kendi çıkarları doğrultusunda rasyonel karar almaktadırlar. Bu bağlamda Fizyokrasi düşünce sisteminin “*Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler.*” şeklindeki sloganını klasik düşünce sistemi de savunmaktadır. Buna paralel olarak bu düşünce sisteminde devlet müdahalesi söz konusu değildir; ekonomi kendiliğinden tam istihdamı sağlamaktadır. Ayrıca klasik düşünce sisteminde para nötrdür; yani para aldanması söz konusu değildir. Bunun anlamı rasyonel davranan ekonomik birimlerin nominal değil reel değişkenleri esas almasıdır (Yıldırım, 2014: 118-119).

Klasik dış ticaret teorileri, Soyut dış ticaret teorileri veya Saf dış ticaret teorileri olarak da anılmaktadır (Atik, 2012: 22). Klasik dış ticaret teorilerinin, Soyut veya Saf dış ticaret teorileri olarak anılmasının nedeni, basitleştirilmiş varsayımlara dayanmasıdır. Bu varsayımlar şunlardır:

- Dünyada sadece iki ülke bulunmaktadır.
- Bu iki ülke, kendi içerisinde homojen olan iki tür mal üretebilmektedir.
- Dış ticarete trampa, yani malın mal ile değiş tokuşu söz konusudur.
- Devlet müdahalesi yoktur.
- Tam rekabet koşulları geçerlidir.
- Ekonomi tam istihdamdadır.
- Ulaştırma masraflarının sıfır olduğu kabul edilmektedir (Seyidoğlu 2015: 28).

Ayrıca Klasik dış ticaret teorileri, bu varsayımlara ek olarak emek-değer teorisini doğrultusunda geliştirilmiştir. Emek-değer teorisine göre, üretilen malların değerini belirleyen faktör, o malı üretmek için kullanılan emek miktarıdır (Aydın ve Aydınlar, 2011: 1-3).

Klasik dış ticaret teorilerinin ilki Adam Smith tarafından 1776 yılında yayımlanan “*Ulusların Zenginliği*” isimli çalışmada ortaya atılmıştır. Smith’in dış ticaret teorisi bir modele dayanan ilk dış ticaret teorisi olarak bilinmektedir.

1.3.1.1. Smith Dış Ticaret Teorisi

Adam Smith, 1776 yılında yayımlamış olduğu “*Ulusların Zenginliği*” isimli çalışmasında dış ticaret teorisini geliştirmiştir. Mutlak Üstünlükler teorisi olarak anılan bu teori, Klasik dış ticaret teorilerinin ilki olarak literatürde yer almaktadır. Bu bağlamda bünyesinde barındırdığı eksikliklere rağmen daha sonra geliştirilen Klasik dış ticaret teorileri için yol gösterici bir niteliktedir. Mutlak Üstünlükler teorisini açıklamadan önce A. Smith’e ait üç temel görüşü belirtmemiz gerekir. Çünkü bu üç temel görüş Klasik İktisat düşünce sisteminin ana hatlarını oluşturmaktadır. Bu görüşler şunlardır:

- ***Homo economicus (Ekonomik insan)***: Bütün bireyler ekonomik çıkarlarına göre hareket ederler (Smith, 1776b: 39).
- ***Laissez faire, laissez passer (Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler)***: Bireylerin kendi çıkarlarına göre hareket etmelerinin ülke çıkarlarının da lehine olacağı düşüncesiyle devletin bireysel girişim haklarını kısıtlamaması gerektiği düşünülür (Yıldırım, 2014: 118).
- ***Invisible hand (Görünmez el)***: Ekonomik hayat, fiyat mekanizması sayesinde düzen içerisindedir. Görünmez el olarak tabir edilen fiyat mekanizmasıyla düzen içerisinde olan ekonomiye müdahale etmek gereksizdir (Thornton, 2018: 15-16).

A. Smith, dış ticaret teorisinde iş bölümü ve uzmanlaşma unsurlarına değinmiştir. Mutlak Üstünlükler teorisi, bu unsurlar ve belirtilmiş olan üç temel görüş doğrultusunda geliştirilmiştir. Bu bağlamda Mutlak Üstünlükler teorisine göre, bir ülke diğer ülkeye göre hangi malı daha düşük maliyetle üretiyorsa o malın üretiminde uzmanlaşmalı ve uzmanlaştığı malı ihraç etmeli; öte yandan uzmanlaşmaya yeteneğinin olmadığı malı ise ithal etmelidir (Seyidoğlu, 2015: 29). Daha anlaşılır olması açısından A ve B isimli iki ülke ile x ve y isimli iki mal olduğu varsayımıyla şu şekilde de açıklayabiliriz: x malı üretiminde uzman olan A ülkesi, x malını ihraç etmeli ve y malı üretiminde uzman olan B ülkesinden y malını ithal etmelidir. Yine aynı doğrultuda y malı üretiminde uzman olan B ülkesi de y malını ihraç etmeli ve x malı üretiminde uzman olan A ülkesinden x malını ithal etmelidir.

Ayrıca A. Smith, “*Ulusların Zenginliği*” adlı eserinde avantaj sahibi olan ülkelerin varlığından da bahsetmiştir. A. Smith’e göre “*Belli malların üretiminde bir ülkenin diğeri karşısındaki doğal (veya sonradan kazanılmış) avantajı o kadar büyük olabilir ki, onlarla mücadeleye girmenin ne kadar boş bir iş olduğunu teslim eder.*” (Smith, 1776b: 43). Bu bağlamda Smith, şarap üretimi örneğini vermiştir.

Seralar, sıcak yataklar ve sıcak duvarlarla İskoçya’da çok iyi üzümler yetiştirilebilir ve bunlarla çok iyi şaraplar da yapılabilir ve bu dış ülkelere aynı kalitede şarapları satın almaktan otuz kat daha pahalıya mâl olur... Bir ülke doğal veya sonradan kazanılmış avantajlara sahip olunca ve diğeri de bunları istedikçe, ikincisinin bunları yapmak yerine birinciden satın alması daha avantajlı olur (Smith: 1776b: 43-44).

Smith, doğal veya sonradan kazanılmış avantajlara her iki ülkenin de aynı anda sahip olamayacağı düşüncesiyle bu iki ülkenin, her iki mal üretiminde de uzmanlaşmasının mümkün olmayacağını ileri sürmektedir. David Ricardo, A. Smith’in bu yaklaşımını geliştirmiştir. Bu yaklaşımı geliştirerek ortaya attığı teori, “*Karşılaştırmalı Üstünlükler*” teorisi olarak bilinmektedir.

1.3.1.2. Ricardo Dış Ticaret Teorisi

David Ricardo, A. Smith’in Mutlak Üstünlükler teorisini geliştirmesinden yaklaşık 40 yıl sonra “*Politik İktisadın ve Vergilendirmenin Prensipleri*” adlı eserinde dış ticaret teorisini yayımlamıştır. Bu teoriyi geliştirmekteki amacı, Mutlak Üstünlükler teorisine ithafen sormuş olduğu “*Ya her iki ülke de mutlak üstünlük sahibi olsaydı ne olacaktı?*” sorusuna cevap bulmaktır. Çalışma sonucu olarak bu soru için ülkelerin dış ticaretini mutlak üstünlüklere göre değil de karşılaştırmalı üstünlüklere göre belirlemesinin avantajlı olacağı cevabına ulaşmıştır (Ricardo, 1817: 122-132). Bu bağlamda Ricardo’nun dış ticaret teorisi Karşılaştırmalı Üstünlükler teorisi olarak anılmaktadır.

Karşılaştırmalı Üstünlükler teorisine göre ülkeler karşılaştırmalı olarak hangi malda üstünse o malı üretmeli ve diğer malın üretimini diğer ülkeye bırakmalıdır. Daha

anlaşılır olması açısından A ve B ülkesi ile x ve y malı olduğunu varsayalım. Tablo 1.1’de ülkelerin bir birim emek faktörü ile üretebileceği mal miktarı sunulmuştur.

Tablo 1. 1: A ve B Ülkesinin Bir Birim Emek Faktörü ile Üretebilecekleri Mal Miktarı

	x Malı	y Malı
A Ülkesi	80	40
B Ülkesi	10	20

Buna göre her iki malın üretimi konusunda da mutlak üstünlük A ülkesine aittir. A. Smith’in teorisine göre bu durumda ne olacaktır? Ricardo, böyle bir durumda da ülkelerin dış ticaret yapmalarının avantaj olacağını ileri sürmüştür. Ona göre ülkeler en fazla hangi mal üretiminde üstünse o malın üretimini yapmalıdır. Verilmiş olan örnekte A ülkesi karşılaştırmalı olarak x malı üretiminde en fazla avantaja sahip olduğundan x malını üretmeli ve y malı üretimini B ülkesine bırakmalıdır. Yani A ülkesi x malını ihraç etmeli ve y malını B ülkesinden ithal etmelidir. Yine bu doğrultuda B ülkesi de y malını ihraç etmeli ve x malını A ülkesinden ithal etmelidir.

Karşılaştırmalı Üstünlükler teorisinin eksik olarak görülen yönleri şunlardır:

- Emek değer teorisine dayanması,
- Ülkeler arasındaki işgücü verimindeki farklılığın nedenlerini açıklamaması,
- İşgücü ülke içinde tam hareketli, ülkeler arasında tam hareketsiz olması,
- Bir arz teorisi olması,
- Sabit maliyetlere ve tam uzmanlaşmaya dayanması,
- Statik bir teori olması ve üretimin aşamalara ayrılması (Ordu, 2013: 35-36).

1.3.1.3. Mill'in Dış Ticaret Teorisi

John Stuart Mill, Ricardo’nun Karşılaştırmalı Üstünlükler teorisine benzer bir teori geliştirmiştir. Ricardo’nun iki ülkenin karşılaştırmalı olarak üstün olduğu malı üretmesinin avantajlı olacağı görüşünü Mill de savunmaktadır. Fakat Ricardo’nun ileri sürmüş olduğu üstünlük karşılaştırması ülkelerin emek maliyeti üzerine sağladıkları üstünlük üzerineyken Mill, üstünlük karşılaştırmasını ülkelerin emek maliyeti üzerine

değil ortalama maliyet üzerine yapılması gerektiğini ileri sürmüştür. Çünkü ona göre her iki ülkenin emek miktarının eşit olması halinde bile çıktı miktarı farklı olabilecektir. Mill, çıktı miktarının farklı olmasının sebebini emek verimliliği olarak açıklamıştır. Her iki ülkede de emek verimliliğinin farklı olması nedeniyle emek girdisinin maliyeti aynı olmasına rağmen çıktı miktarı ve çıktı başına maliyet (ortalama maliyet) aynı olmayacaktır (Küçükkalay. 2015: 244). Bu sebeptir ki Mill, ülkelerin emek maliyeti üzerine değil ortalama maliyet üzerine üstün olduğu malı üretmesinin avantaj sağlayacağı görüşündedir. Bu görüşünü “*Politik Ekonomi İlkeleri*” (Principles of Political Economy) adlı çalışmasındaki şu ifadesi ile ortaya koymuştur:

Birlikte ticaret yapan iki ülke, fiziksel olarak mümkün olduğu ölçüde birbirlerinden ithal ettikleri şeyleri kendileri için üretmeye çalışırsa, her bir ülke hem kendi hem de başkaları için emeğinin karşılaştırmalı olarak en verimli olduğu şeyleri üretmekte kullanarak elde ettiği verime ulaşamayacaktır (Mill, 1848:174).

Ayrıca Mill, Ricardo’nun teorisinin maliyet ve fiyat gibi kavramları sadece arz koşullarından hareketle ele almasını ve bir arz teorisi niteliği taşımasını eleştirmiş, dış ticarete talep koşullarına yer vermiştir. Mill’in talep koşulları doğrultusunda geliştirdiği “*Karşılıklı Talep Kanunu*”na (Law of Reciprocal Demand) göre, bir ülkenin, diğerinin malına karşı talebinin şiddetinin derecesi bilinirse, dış ticaret hadlerinin belirlenmesi o derece mümkün olur. Alfred Marshall, Mill’in açıklamakta yetersiz kaldığı, arz ve talebin dış ticaret üzerine etkileri konusuna, teklif eğrileri yardımıyla netlik kazandırmıştır. (Yüksel ve Sarıdoğan, 2011: 200).

1.3.2. Neo-Klasik Dış Ticaret Teorileri

Neoklasik dış ticaret teorileri, Klasik dış ticaret teorilerini çok farklı olmamakla birlikte bazı noktalarda revize etmiştir (Küçükkalay 2015: 280). Örneğin, Klasik dış ticaret teorileri, emek değer teorisi üzerine geliştirilmişken Neoklasikler, marjinal fayda görüşüne dayanan yeni bir değer teorisi üzerine dış ticaret teorilerini geliştirmişlerdir. Ayrıca “*emek maliyeti*” yerine, emekle birlikte diğer faktörleri de kapsayan “*fırsat maliyeti*” kavramını kullanarak, özüne dokunmadan Ricardo teorisini revize etmişlerdir. (Bayraktutan, 2003: 177). Malların değerini ölçmede fırsat maliyeti kavramını kullanan ilk Neoklasik düşünür Gottfried Haberler’dir (Arıca, 2014: 13). Enrico Barone gibi birçok

iktisatçının ticaret hadlerinin belirlenmesi konusunda yalnızca fırsat maliyeti kavramından yararlanmış olmalarına karşın, Haberler, ülkenin ulaşılabilir maksimum çıktı setini sadece sabit fırsat maliyeti koşulları altında değil, aynı zamanda artan ve azalan maliyetler varsayımları altında da tanımlamıştır (Baldwin, 1982: 142).

Haberler, ayrıca analizlerini geometriye ve matematiğe dayandırarak geliştirmiştir. Bununla birlikte birçok iktisatçı da analizlerini bu yönde geliştirmeye yönelmiştir. Çünkü matematikle desteklenen analizlerin doğruluk payı yüksek olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Haberler'in analizi üzerine çalışmalar yapan iktisatçılar da vardır. Bu iktisatçılardan bazıları Abba Lerner, Wassily Leontief ve Jacop Viner'dir. Lerner, Leontief ve Viner, Haberler'in analizine toplumsal kayıtsızlık eğrilerini dâhil ederek dış ticaretin Marshall genel dengesi üzerine etkilerini araştırmışlardır. (Baldwin, 1982: 142).

Neoklasik dış ticaret teorisinin eleştirilen varsayımları şunlardır:

- **Karşılaştırmalı Üstünlük:** 1970'li yıllardan itibaren dış ticaretin benzer faktör yapısına sahip ülkeler arasında gerçekleştirildiği görüldüğünden karşılaştırmalı üstünlük varsayımı eleştirilmeye başlanmıştır.
- **Üretim Faktörlerinin Homojen ve İkame Edilebilir Olması:** Ülkelerin üretim faktörlerinin homojen ve ikame edilebilir olmasının kabul edilmesi teoriyi gerçeklikten uzaklaştırmaktadır.
- **Faktör Yoğunluğunun Sabit Olması:** Faktör yoğunluğunu sabit kabul eden teori, özellikle tarımda bunun geçerli olmadığı ileri sürülerek eleştirilmiştir (Dura: 2009, 2).

1.3.2.1. Heckscher-Ohlin Teorisi/Faktör Donatımı Teorisi

Eli Heckscher ve Bertil Ohlin ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüğünün faktör donatımları açısından belirlenmesinin avantajlı olacağını ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda Faktör Donatımı olarak anılan bu teoriye göre sermaye-yoğun ülkeler sermaye-yoğun ürünleri, emek-yoğun ülkeler ise emek-yoğun ürünleri ihraç etmelidir (Charbaugh, 2005: 63-64).

Heckscher ve Ohlin'in teorisinden dört önemli teori elde edilir. Bunlar Faktör Donatımı teorisi, Faktör Fiyatları Eşitliği teorisi, Stolper-Samuelson teorisi ve Rybczynski teorisidir. Heckscher-Ohlin teorisinin belki de en önemli katkısı, bu dört dış ticaret teorisinin temelini oluşturmastır. Daha önce ifade edildiği gibi, Heckscher-Ohlin teorisi, Faktör Donatımı teorisi olarak da anılmaktadır ve buna göre her ülke zengin olarak sahip olduğu faktörün kullanıldığı malın üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir (Utkulu, 2005: 13).

Faktör Fiyatları Eşitliği Teorisi

Faktör Fiyatları Eşitliği teorisi, ülkelerin sahip oldukları bol ve ucuz olan üretim faktörünü kullanarak uzmanlaşmaya gitmesi sonucunda bu faktöre olan talebin artmasına ve dolayısıyla faktör fiyatlarının yükselmesine neden olacağını ileri sürmektedir. Aynı zamanda yetersiz olan faktöre olan talebin azalması ve buna bağlı olarak faktör fiyatlarının azalması söz konusu olacaktır. Bu bağlamda bu teoriye göre uzun dönemde faktör fiyatları eşitlenecektir. Bu eşitleme sürecini açıklayan Faktör Fiyatları Eşitliği teorisinin daha anlaşılır olması açısından A ve B ülkeleri ile x ve y malı olduğunu varsayalım. A ülkesi emek bol ve B ülkesi sermaye yoğun bir ülke iken x malı emek yoğun, y malı ise sermaye yoğun bir mal olsun. İşçi ücretleri ile faiz oranı açısından A ve B ülkesi karşılaştırıldığında şu eşitlik yazılabilir:

$$\left(\frac{w}{r}\right)_B < \left(\frac{w}{r}\right)_A \quad (1.18)$$

Ayrıca A ülkesinin x malı fiyatlarının (P_{Ax}) y malı fiyatlarına (P_{Ay}) oranı, B ülkesinin x malı fiyatlarının (P_{Bx}) y malı fiyatlarına (P_{By}) oranından daha düşüktür ($P_{Ax}/P_{Ay} < P_{Bx}/P_{By}$). Dış ticaret başladıktan sonra A ülkesinde x malı fiyatları, B ülkesinde ise y malı fiyatları artış gösterecek ve fiyatlar ile beraber faktör fiyatları da her iki ülke için eşitlenecektir. Faktör Eşitliği teorisi, bu eşitlemenin sebebini, iki ülke arasında dış ticaret başladığında A ülkesinin x malı üretimini artıracığını ve dolayısıyla artan emek talebi neticesinde ücretlerin artıp faizlerin düşeceğini; B ülkesinin ise y malı üretimini artırmasıyla sermayeye olan talebin artışı neticesinde ücretlerin azalıp faiz oranının artması şeklinde açıklar (Seyidoğlu, 2015: 93-94).

Stolper Samuelson Teorisi

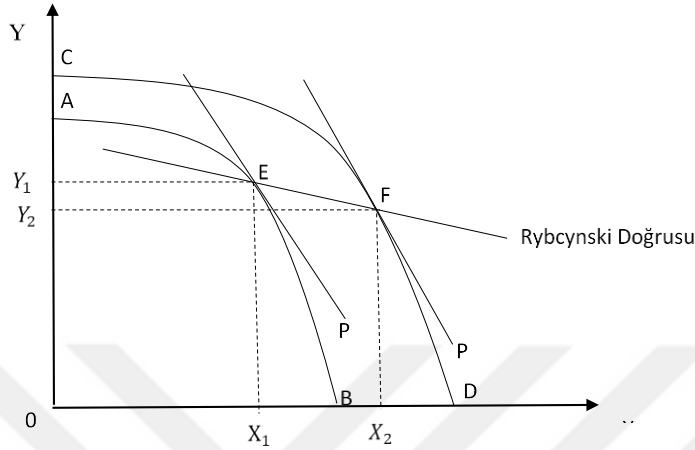
W. Stolper ve P. Samuelson'ın, Ricardo'dan itibaren yüzyılı aşkın bir süre kabul gören, “*serbest ticaret, ülkedeki herkesin yararına, korumacılık yine herkesin zararınadır.*” düşüncesine karşı çıkararak geliştirdikleri bu teori, “*Dış Ticaret İlintili Gelir Dağılımı*” teorisi olarak da anılmaktadır. Dış Ticaret İlintili Gelir Dağılımı teorisi denmesinin nedeni, bu teoride Faktör Fiyatları Eşitliği teorisinin gelir dağılımıyla ilişkilendirilmesidir. Buna göre, üretim faktörlerinin toplam miktarını sabit kabul ederek Faktör Fiyatları Eşitliği teorisinde olduğu gibi faktör fiyatlarının eşitleneceğini ve bu eşitlenme sürecinde ülkede bol olan faktörün fiyatının artmasının gelir artışına da neden olacağını ifade etmektedir. Faktör fiyatlarının eşitlenme sürecinde ülkedeki kıt üretim faktörünün fiyatının azalması ise geliri azaltıcı bir etki gösterecektir. Bu bağlamda Stolper Samuelson teorisine göre, serbest dış ticaret, ihracatçı sektörün yoğun kullandığı (ülkede bol olan) faktörün lehineyken; dış ticarete korumacılık, ithal ikameci sektörde yoğun kullanılan (ülkede kıt olan) faktörün lehinedir (Stolper ve Samuelson, 1969: 245-257; Bayraktutan, 2003: 179).

Rybczynski Teorisi

Tadeusz Mieczyslaw Rybczynski tarafından geliştirilen bu teoriye göre tam istihdam koşulları altında, bir faktörün arzı artarsa, o faktörü yoğun olarak kullanan malın üretimi artarken arzı sabit kalan faktörün kullanıldığı malın üretimi azalır. Çünkü arzı diğer üretim faktörüne göre daha az kalan faktör, diğer faktöre gider. Bu durum üretim olanakları eğrisiyle açıklanabilir. Şekil 1.2'de yatay eksenle emek yoğun x malı, dikey eksenle sermaye yoğun y malı gösterilmektedir. Emek faktörünün arzı artarsa üretim olanakları eğrisi AB konumundan CD konumuna gelir. Üretim olanakları eğrisinin sağa kayması, x ve y malı arasındaki göreceli fiyat seviyesini değiştirmemiştir. Emek faktöründe meydana gelen artış, üretim dengesinin E noktasından F noktasına kaymasını sağlamıştır. E ve F noktalarını birleştiren doğru Rybczynski doğrusudur. Bu doğru emek faktörü arzının artması sonucunda x malı üretiminin artması ve y malı üretiminin azalması nedeniyle negatif eğimlidir. Bu doğrunun negatif eğimli olması, emek faktöründeki

artışın emek yoğun malın üretimini artırması, sermaye yoğun malın üretimini azaltmasından kaynaklanmaktadır (Atik, 2012: 47).

Şekil 1.2: Rybcynski Teorisi ve Üretim İmkanları Eğrisi

Kaynak: Atik, 2012: 48.

Heckscher Ohlin teorisini test etmek üzere, 1951 yılında Leontief tarafından yapılan çalışmada sermaye zengini olan ABD'nin, faktör donatımı teorisinin ileri sürmüştüğü görüşün aksine sermaye-yoğun malları ihraç etmek yerine ithal edip, emek yoğun malları ihraç ettiği sonucuna ulaşmıştır (Leontief Paradoksu). Faktör donatımı teorisinin göz ardı ettiği teknolojik gelişmenin bu sonuca olanak sağladığı söylenebilir. Bu bağlamda Faktör Donatımı teorisinin eksik yönü olarak teknolojik gelişmeyi göz ardı etmiş olması gösterilebilir (Takım, 2010: 317).

1.3.3. Yeni Dış Ticaret Teorileri

Geleneksel teoriler, ortaya atıldıkları dönemde dış ticareti yeterli ölçüde açıklayabilmiş olmasına rağmen Leontief paradoksunun Faktör Donatımı teorisi üzerinde yarattığı tartışmalar ve yaşanan teknolojik gelişmeler sonucunda dış ticaretin açıklanmasında yetersiz kalmıştır (Seyidoğlu, 2015: 102; Atik, 2012: 51).

1960'lı yıllardan itibaren, dış ticaret, yeni teoriler ile açıklanmaya çalışılmıştır. Yeni dış ticaret teorilerinin temel özelliği, geleneksel dış ticaret temel varsayımları olan

tam rekabet ve ölçeğe göre sabit getiri varsayımlarını terk ederek, ölçeğe göre artan getiri ve eksik rekabet piyasalarını temel almalarıdır (Akkoyunlu, 1996: 71).

1.3.3.1. Teknoloji Açığı Teorisi

Teknoloji Açığı Teorisi, 1961 yılında Richard Posner tarafından ortaya atılmış olup Heckscher Ohlin'in ticaret yapan tüm ülkelerin aynı üretim tekniğine ulaşabilecekleri varsayımına karşı çıkmıştır. Bu varsayımın gerçekçi olmadığını ileri süren bu teoriye göre, ülkeler sahip oldukları teknolojileri patent gibi yasal yollara başvurarak koruyacaklardır (Dura, 2009: 6).

Teknoloji Açığı teorisinin varsayımları şöyle sıralanabilir:

- Teknik bilgi her ülkede farklı düzeydedir.
- Ticaret yapan her ülkenin kâr, büyüme, ücret ve rant oranları aynı düzeydedir.
- Gümrük tarifesi ve taşıma masrafları söz konusu değildir.
- Tüketim tercihleri her ülkede aynıdır.
- Döviz kuru sabittir.
- Tam istihdam söz konusudur (Türker, 2002: 33-34).

Teknoloji Açığı teorisi, malın ilk icat edilmesi ile başkaları tarafından taklit edilmesi arasındaki gecikme süreci üzerinde durulduğu için “*Gecikmeli Taklit Teorisi*” olarak da anılmaktadır. Bu teoriye göre, yeni bir mal veya üretim süreci bulan sanayileşmiş ülkeler, bu malların ilk ihracatçısı olmalarına rağmen daha az gelişmiş ülkeler bu teknolojiyi elde ettikten sonra sahip oldukları ucuz emek veya doğal kaynak üstünlükleri gibi nedenlerle söz konusu malı daha düşük bir maliyet ile üretir ve ihraç etmeye başlarlar (Seyidoğlu, 2015: 103-104). Posner’a göre teknolojik yeniliği gerçekleştirmeyen ülkelerdeki taklit gecikmesi yani bu teknolojiyi elde etme süreleri ne kadar uzun ve talep gecikmesi ne kadar kısa olursa, net gecikme o kadar uzun olacağı için yeniliğin ortaya çıktığı ülkenin ihracatı o kadar yüksek olacaktır (Atik, 2012: 51).

W. Gruber, D. Mehta ve R. Vernon (1967: 33), Teknoloji Açığı teorisini test etmek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmaya göre, Ar-Ge yatırımları ile

net ihracat arasında önemli bir korelasyon ilişkisi söz konusudur. Bu sonuç Teknoloji Açığı teorisini destekler niteliktedir.

1.3.3.2. Ürün Dönemleri Teorisi

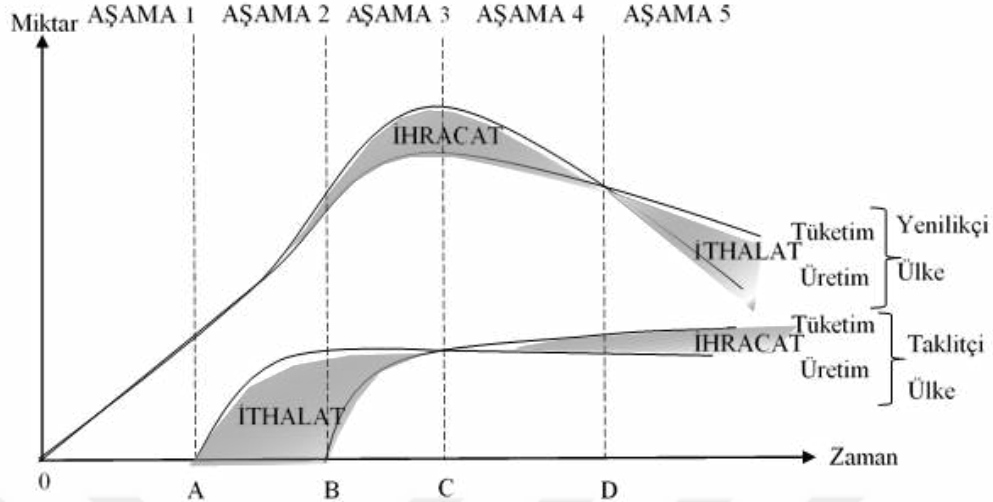
Ürün Dönemleri teorisi, Teknoloji Açığı teorisinin geliştirilmiş hali olup 1966 yılında Raymond Vernon tarafından ortaya atılmıştır. Bu teori, yeni malların icadıyla mallara getirilen yenilikler üzerinde durmakta ve teknoloji transferinin ana yolunun doğrudan yabancı sermaye yatırımları olduğunu ileri sürmektedir (Şimşek, 2007: 20).

Ürün Dönemleri teorisinde malın icadı ile icat edilen malın taklit edilmesi üzerine durulmuş ve malın taklit edilmesi için geçen süreçte dış ticaretin nasıl etkilendiği açıklanmıştır (Şahin, 2016: 177).

Ürün Dönemleri teorisinde ürünlerin icadı sırasında bazı aşamalardan geçildiği ileri sürülmüştür. Bu aşamalar ve dış ticarete etkileri Şekil 1.3'te açıklanmıştır. Buna göre;

- **Birinci Aşama:** Yenilikçi ülke mal icat eder ve icat edilen malın üretimi henüz düşük miktardadır.
- **İkinci Aşama:** Yenilikçi ülke mal üretimini artırır ve malı ihraç eder. Taklitçi ülke ise malı ithal eder.
- **Üçüncü Aşama:** Yenilikçi ülkenin ihracatı artarak sürerken taklitçi ülke malın üretimine başlar.
- **Dördüncü Aşama:** Yenilikçi ülkenin ihracatı azalarak sona erer ve taklitçi ülke malın üretimini artırarak ihraç etmeye başlar.
- **Beşinci Aşama:** Yenilikçi ülke, malı ithal etmeye başlar ve ihracat tamamen taklitçi ülke tarafından yapılır (Seyidoğlu, 2015: 105).

Şekil 1.3: Ürün Dönemleri Aşaması

Kaynak: Seyidoğlu, 2015: 105.

1.3.3.3. Nitelikli İşgücü Teorisi

Irving Kravis, Ronald Keesing, Peter Kennen ve Wassily Leontief gibi iktisatçılar tarafından açıklanan Nitelikli İşgücü teorisine göre, nitelikli işgücüne sahip ülkeler, o işgücünün uzman olduğu alana yönelik malların üretimini gerçekleştirmektedir. Öte yandan niteliksiz işgücüne sahip ülkeler, üretiminde bir uzmanlaşma gerektirmeyen malların üretimine yönelirler. Nitelikli işgücü ile üretilen mallar, sermaye yoğun mallar ile benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda Nitelikli İşgücü teorisi, sermaye yoğun malları araştıran Faktör Donatımı teorisi ile benzerlik göstermektedir. Bu sebeptendir ki Nitelikli İşgücü teorisine Neo-faktör Donatımı teorisi de denmektedir (Seyidoğlu: 2015, 103).

Dış ticaret ile ülkelerin sahip oldukları kalifiyeli eleman arasındaki ilişkiyi araştırmak için iki farklı yaklaşım kullanılmıştır. Bunlar;

- İthalat ve ihracat içeriğinin ölçülmesi ve karşılaştırılması,
- İthalat ile ihracata konu olan mallarda fiziki sermaye, niteliksiz işgücü ve beşeri sermaye girdilerinin oransal payı belirlenmesidir.

Birinci yaklaşım olan ithalat ve ihracatın içeriğinin ölçülmesi ve karşılaştırılması Keesing tarafından ABD örneği ile araştırılmıştır. Bu araştırmanın sonucuna göre nitelikli

işgücünü yoğun olarak kullanan ABD, karşılaştırmalı bir avantaj sahibidir. İkinci yaklaşım olan dış ticarete konu olan malların üretiminde fiziki sermaye, niteliksiz işgücü ve beşeri sermaye girdilerinin oransal olarak belirlenmesi, ABD, İngiltere ve Almanya örneği ile araştırılmıştır. Bu araştırma sonucuna göre ise sanayileşmiş bu üç ülke, üretiminde nitelikli işgücü gerektiren malları ihraç ederken niteliksiz işgücüyle üretilen malları ithal etmektedir. (Yılmaz, 2015: 520).

1.3.3.4. Linder Teorisi

Staffan Burenstam Linder, ülkeler arasındaki birincil ürünlerin (tarımsal ürünler) ticaretinin, önemli ölçüde Heckscher-Ohlin teorisine göre açıklanabileceğini, ancak sanayi ürünleri ticaretinin bu teoriye göre açıklanamayacağını ileri sürmüş ve teorisinin bu eksikliğinin talebin ön plana çıkartıldığı bir açıklama ile giderilebileceğini ileri sürmüştür (Atik, 2012: 54). Bu bağlamda Linder, talebin ön planda tutulduğu “*Tercihlerde Benzerlik*” teorisi olarak da anılan teorisini geliştirmiştir. Bu teoriye göre benzer ürünlerin ihracatçısı olan ülkelerdeki bireylerin tüketim tercihleri de benzer olacaktır. Buna göre bir ülkedeki mal türleri o ülkedeki kişilerin tüketim tercihlerine göre belirlenecektir. Tüketim tercihleri ise kişi başına düşen gelir düzeylerinin bir yansımasıdır (Seyidoğlu, 2015: 107). Yani benzer kişi başına gelir düzeylerine sahip olan ülkelerin tüketim tercihleri de benzer olacaktır.

Linder, tüketim mallarının, benzer gelir seviyesine sahip olan ülkeler arasındaki ticareti ile ilgili olarak üç tesbitte bulunmuştur:

- Kişi başına gelir düzeyi arttıkça, daha kaliteli ürünler tercih edilecektir.
- Kısa dönemde mamul malların talebinin gelir esnekliği bire çok yakındır; ancak, yüksek kaliteli mamul malların gelir esnekliği birden daha büyüktür.
- İhraç ve ithal mallarının türleri, dengesiz gelir dağılımı politikası uygulanarak artırılabilir. Dengesiz gelir dağılımı politikası, farklı gelir düzeylerine yol açacak ve farklı kalitelerde ürünlerin talebini artıracaktır (Barkakati, 1998: 367).

Linder teorisi, “*iç piyasası olmayan, doğrudan doğruya ihracat amacıyla üretilen*” sanayi mallarının ticaretini açıklayamadığı ve “*Bir ülke, belirli ürünlerin*

ihracatçısı olmasını sağlayan geniş bir yurt içi pazarı nasıl geliştirmiştir?” sorusunu yanıtlayamadığı için eleştirilmiştir. Bu nedenle Linder teorisi, Linder’in kendi ülkesi olan İsveç dışındaki ülkelerde destek bulamamıştır (Dura, 2009: 10).

1.3.3.5. Ölçek Ekonomileri Teorisi

Bazı malların üretiminde maliyetler, üretim ölçeğine bağlıdır. Sabit verim koşulları söz konusu iken üretim ölçeğinin maliyetleri azaltan etkisiyle artan getiri elde edilmesi Ölçek Ekonomiler teorisinin konusudur. (Seyidoğlu, 2015: 108).

Ölçek Ekonomileri, içsel ve dışsal olarak ikiye ayrılmaktadır. İçsel ölçek ekonomisi, firma bazında üretim ölçeğinin artması yoluyla maliyetlerin azalmasını ifade ederken; dışsal ölçek ekonomisi, belirli bir endüstri dalında üretim miktarının artması yoluyla maliyetlerin azalmasını ifade etmektedir (Atik, 2012: 59). Bu bağlamda ülkeler, maliyetlerin azalmasını sağlamak ve dolayısıyla artan getiri elde etmek için yeni ölçek ekonomileri oluştururlar. Yeni ölçek ekonomileri oluşturmak için beşeri sermaye, teknoloji gibi alanlarda yapılan yatırımlar ile belirli ürünlerde uzmanlaşma sağlayan ülkeler, uluslararası rekabet gücü elde ederler ve rekabet gücünü elinde tutan bu ülkeler, uzmanlaştıkları ürünleri ihraç ederler (Uçar: 2017, 36).

1.3.3.6. Monopolcü Rekabet Teorisi

Heckscher-Ohlin teorisinde endüstri-dışı ticaret, karşılaştırmalı üstünlüğe ya da faktör donatımındaki farklılığa göre açıklanmaktayken Monopolcü Rekabet teorisinde Heckscher-Ohlin teorisinin aksine endüstri-içi ticaret, ölçeğe göre artan getiri, ürün farklılaştırması ve teknolojik değişimler göz önünde bulundurularak açıklanmıştır. (Ordu, 2013: 43).

Monopolcü rekabete dayalı ticaret teorisinin amacı sanayi malları üzerindeki iki yanlı ticareti açıklamaktır. İki yanlı ticaret, aynı malın farklı türlerinin hem ihraç hem de ithal edilmesini ifade etmektedir (Atik, 2012: 61).

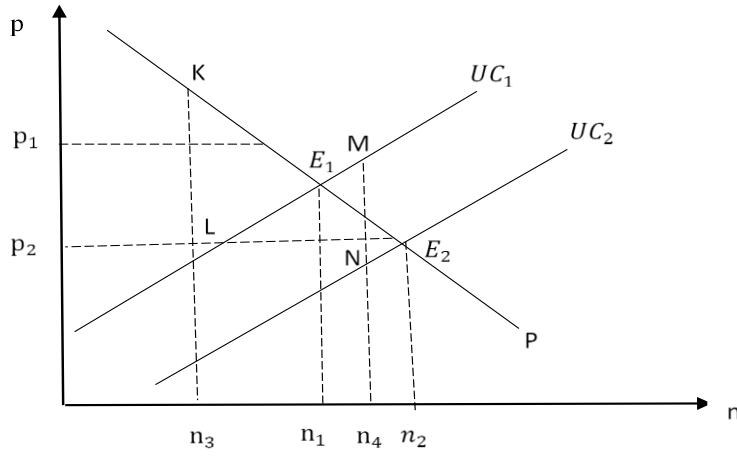
Monopolcü rekabet teorisini açıklayabilmek için monopolcü rekabet piyasası üzerine durulması gerekmektedir. Monopolcü rekabet piyasasını tanımlayan varsayımlar şunlardır:

- 1- Çok sayıda alıcı ve satıcı vardır.
2. Satılan mallar ikame mallardır.
3. Piyasaya giriş çıkış serbesttir.
4. Firma kar maksimizasyonunu amaçlamaktadır.
5. Firmalar tam bilgiye sahiptir ve her birinin talep ve maliyet eğrileri aynıdır.
6. Firma maliyetleri, U şeklindedir (Özdemir ve Eser, 2010: 192).

Bu varsayımlar altında dış ticaretin monopolcü rekabet piyasası üzerine etkisi Şekil 1.4'de gösterilmiştir. Buna göre n firma ürün sayısı, p fiyat düzeyini ifade etmektedir. Fiyat eğrisinin (P) negatif olması, rekabet piyasasında ürün sayısının artmasının fiyatları düşüreceğini göstermektedir. UC birim maliyet eğrisi olup firma miktarı arttıkça ortalama maliyetin de artacağını işaret etmektedir. Piyasa dengesi E_1 noktasında gerçekleşmektedir. P ile UC_1 'in kesiştiği E_1 noktasında n_1 tane ürün üretilmekte ve p_1 fiyatından satılmaktadır. Eğer piyasada n_1 ürün değil de n_4 sayıda ürün üretiliyor olsaydı fiyatlar artacak ve n_4N olacaktı. Bu da MN kadar zarara sebep olacaktı.

Bu tabloya dış ticaretin eklenmesi piyasa dengesinin Şekil 1.4'te görüldüğü üzere E_2 noktasında gerçekleşmesine neden olmaktadır. Dış ticaret ile birlikte piyasanın büyümesi firmaların daha fazla ürün üretmesine ve birim maliyetleri aşağı çekmesine etki etmektedir. Dış ticaretin de dâhil olması sonrası ürün sayısı, n_1 'den n_2 'ye çıkarken, n_2 kadar üretilen ürünün bir kısmı ithal edilirken bir kısmı da ihraç edilmektedir. Yani tüketiciler diğer ülkede üretilen farklılaştırılmış malları da satın almaktadır. Burada endüstri içi ticaret baz alınmıştır. Endüstri-içi ticaret, farklı ülkelerde yaşayan kişilerin farklı tercih ve zevklerini karşılamak amacıyla ortaya çıkmaktadır (Aydın, 2008: 14).

Şekil 1.4: Monopolcü Rekabette Endüstri Dengesi

Kaynak: Aydın: 2008, 17.

Yakın ikame malların hem ithal hem de ihraç edilmesi olarak tanımlanan endüstri-içi ticaret, monopolcü rekabet teorisinde ülkeler faktör donatımı bakımından birbirlerine benzediğinde ortaya çıkmaktadır. Benzer faktör donatımına sahip olan ülkelerin ne tür endüstri-içi mallarda uzmanlaşacakları, o ülkelerdeki halkın zevk ve tercihlerine bağlıdır (Atik, 2012: 61-62).

1.3.3.7. Krugman'ın Dış Ticaret Teorisi

Paul Krugman, yeni bir ticaret teorisi konusundaki görüşlerini şu sözlerle ifade etmiş ve teorisini özetlemiştir:

Bir süredir, karşılaştırmalı maliyet teorisinin uluslararası ticaretin gerçek teorisini açıklayabilme kabiliyeti konusunda kayda değer bir kuşku var. Ne sanayi ülkeleri arasındaki kapsamlı ticaret, ne de iki yönlü farklılaştırılmış ürün alışverişindeki bu yaygınlık, standart teori açısından çok anlamlı değil, sonuç olarak, birçok insan ticareti analiz etmek için yeni bir çerçevenin gerekli olduğu sonucuna varmıştır. Böyle bir çerçevenin ana unsurları - ölçek ekonomileri, ürün farklılaşması ve eksik rekabet olasılığı - Bela Balassa, Herbert Grubel ve Irving Kravis gibi yazarlar tarafından yıllarca tartışılmıştır. Bu yazıda, bu unsurları içeren basit bir resmi analiz sunuyorum ve daha geleneksel teorilerde ele alınamayan bazı konulara ışık tutmak için nasıl kullanılabileceğini gösteriyorum. Bunlar, özellikle, benzer faktör donanımına sahip ekonomiler arasındaki ticaretin nedenlerini ve büyük bir iç pazarın ihracatı teşvik etmedeki rolünü içerir... Bu yazının temel teorisi, üretimde ölçek ekonomisinin bulunduğu ve firmaların ürünlerini daha az ayırt edebilecekleri maliyetlerden biridir. Avinash Dixit ve

Joseph Stiglitz'in yakın tarihli çalışmalarından elde edilen bu teoride, denge Chamberlinian tekelleri rekabetini oluşturuyor: her firma bir tekel gücüne sahip, ancak giriş tekel kârını sıfıra çekiyor. Bu tür kusurlu rekabet gücü olan iki ekonominin ticaret yapmasına izin verildiğinde, ekonomiler aynı teknolojiye ve faktör donanımlarına sahip olsalar bile, artan getiriler ticaret üretir ve ticaretten kazanırlar (Krugman, 1979: 950).

Krugman'ın dış ticaret teorisinin varsayımları şunlardır:

- Ekonomide çok sayıda mal ve aynı bireysel fayda fonksiyonu,
- Bir üretim-emek faktörü ve aynı maliyet fonksiyonu,
- Tam istihdam,
- Serbest giriş ve çıkış ile firmaları maksimize eden kâr söz konusudur. (Gouher, 2012: 1561-1562).

Krugman, ülkeler arasında pek çok ürün için geçerli olan monopol piyasalarının, ülkeleri serbest dış ticaret politikalarına yönelttiğini ve serbest dış ticaret politikalarının da ülkelere pazar olanağı sunduğunu ifade etmiştir. Sağlanan pazarlar, firmaların üretim ölçeğini artırmasına olanak verirken maliyetlerin düşmesine de neden olmaktadır. Bu bağlamda Krugman'a göre ürün farklılaştırması ve ölçek ekonomileri etkisi altında, dış ticaretin ülkeler üzerine etkisi pozitif kazanç olacaktır (Yüksel ve Sarıdoğan, 2011: 202). Ayrıca Krugman (1979: 470), piyasaların işgücünün artması, ticaret ve işgücü göçü yollarıyla olabileceğini ifade etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNEY KORE VE TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET POLİTİKALARI

Bu bölümde Güney Kore ve Türkiye’de uygulanan dış ticaret politikalarına ve bu politikaların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine yer verilmiştir. Daha sonra Güney Kore ve Türkiye için dış ticaret ve ekonomik büyüme üzerine karşılaştırmalı bir analiz gerçekleştirilmiş ve analiz sonucuna yönelik bir araştırma sunulmuştur.

2.1. TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET POLİTİKALARI

Türkiye’de uygulanan dış ticaret politikaları incelendiğinde iki temel politikadan bahsedilebilir. Bunlardan ilki 1980 yılı öncesi uygulanan ithal ikameci dış ticaret politikası, ikincisi ise 1980 yılı sonrası uygulanan liberal dış ticaret politikasıdır. Bu politikalar, diğer gelişmekte olan ülkelerde de aynı amaç ve sıra ile uygulanmıştır (Kepenek ve Yentürk, 2004: 361).

2.1.1. 1980 Yılı Öncesi Uygulanan Dış Ticaret Politikaları

Türkiye için 1980 yılı öncesi dış ticaret politikaları denildiğinde ithal ikameci dış ticaret politikaları akla gelmektedir. Fakat bu dönemde iki kez liberal dış ticaret politikalarının uygulanması denenmiştir. İlk olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunu izleyen yıllarda sanayiye teşvik ederek ekonomik büyümeyi sağlamak hedefiyle liberal dış ticaret politikaları uygulamaya konmuştur. Bu uygulama sırasında 1929 yılındaki “*Büyük Buhran*” olarak anılan ekonomik kriz ile karşılaşılmış ve bu krizin etkilerinden kurtulabilmek için liberal dış ticaret politikalarından vazgeçilerek ithal ikameci dış ticaret politikalarına yönelinmiştir. O dönemde uygulanan ithal ikameci dış ticaret politika uygulamaları neticesinde Türkiye’de dış ticaretin fazla vermeye başladığı görülmektedir. Bu olumlu etkiye rağmen 1950 yılındaki seçimle başa gelen Demokrat Parti, ithal ikameci dış ticaret politikalarından vazgeçip yeniden liberal dış ticaret politikalarını uygulamaya koymuştur. Başlangıçta olumlu sonuçlar veren bu politikalar, daha sonra parasal genişlemeyle birlikte enflasyon artışına neden olmuştur. Ayrıca 1954 yılından itibaren özellikle dış ticarete kriz belirtilerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Ekonomik büyüme sağlamak için iç talebin artırılmasına yönelik uygulanan politikalar, dış ticaret açıklarının

artmasına neden olmuş ve bu nedenle Türkiye, 1958 yılında devalüasyon yapmak zorunda kalmıştır. Yapılan bu devalüasyon neticesinde Türkiye parasının değeri, 1 dolar=2.80 Türk Lirası (TL) iken 1 dolar=4.70 TL olmuştur. Bu ekonomik çöküşün ardından “1960 Darbesi”yle Demokrat Parti’nin iktidarına son verilmiş ve “1961 Anayasası”yla ekonomik uygulamaların bir plan çerçevesinde olması amaçlanarak “Devlet Planlama Teşkilatı” kurulmuştur. Devlet Planlama Teşkilatı’nın kurulması ile birlikte 1980 yılı öncesi dönemde üç adet kalkınma planı hazırlandığı görülmektedir. Çalışmanın ilerleyen kısmında ayrıntılandırılan bu kalkınma planlarının üçüncüsünün uygulandığı zaman diliminde, petrol fiyatlarının 4 misli artması neticesinde “Petrol Krizi” olarak anılan enerji krizi yaşanmıştır. Türkiye petrol ithal eden bir ülke olarak bu krizden önemli ölçüde etkilenmiştir. Aynı dönemde “Kıbrıs Barış Harekâtı” nedeniyle ekonomik ambargo uygulanan Türkiye, stagflasyon olgusuyla karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca 1958 yılındaki devalüasyon neticesinde 2.80 TL’den 4.70 TL’ye çıkan dolar kuru, 1961 yılında 9.80 TL’ye, 1979 yılında ise 35.20 TL’ye kadar yükselmiştir (Şahin, 2007: 123; Eğilmez, 2018: 136-147; Eğilmez, 2020: 203).

1980 yılı öncesi dönem, dış ticaret politikalarının planlı ve plansız olarak uygulanması açısından ikiye ayrılabilir. Plansız olarak ifade edilen dönem, 1923-1963 yıllarını kapsayan dönemdir. 1963 yılından itibaren ise dış ticaret politikaları bir plan çerçevesinde geliştirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda çalışmada, 1980 yılı öncesi dönem, 1923-1963 ve 1963-1980 dönemi şeklinde ikiye ayrılarak incelenmiştir.

2.1.1.1. 1923-1963 Dönemi

1923-1963 dönemi, şu şekilde dört döneme ayrılarak incelenebilir:

- 1923-1930 Dönemi
- 1930-1945 Dönemi
- 1946-1953 Dönemi
- 1954-1963 Dönemi

1923-1930 dönemi ve 1946-1953 dönemi liberal dış ticaret politikalarının uygulandığı dönem, 1930-1945 dönemi ve 1954-1963 dönemi ise ithal ikameci dönem olarak ifade edilebilir.

1923-1930 Dönemi

Cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarını kapsayan 1923-1930 döneminde politikalara yön veren iki önemli faktör söz konusudur. İlki Kurtuluş Savaşı sonrasında Türkiye ekonomisinin sorunlarının ele alındığı “İzmir İktisat Kongresi”dir. 1923 yılında düzenlenen bu kongreye çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi temsilcilerinden oluşan toplam 1135 temsilci katılmıştır. İzmir İktisat Kongresi’nin amacı, bu temsilciler aracılığıyla çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi kesiminin sorunlarını ve taleplerini belirleyerek yönetime iletmek ve bu doğrultuda alınacak kararlara ilişkin olarak ortaya konulan genel çerçeveyi yabancı ülkelere açıklamaktır. Bu bağlamda kongrede alınan kararların en önemlileri şunlardır:

- Yerli üretimin teşvik edilmesi ve lüks ithalattan kaçınılması,
- Piyasaya girişlerin serbestleştirilmesi; tekelciliğin önlenmesi,
- Ekonomik büyüme sağlamak için yabancı sermayeye izin verilmesi (Eğilmez, 2020: 94).

1923-1930 döneminde politikalara yön veren ikinci faktör ise “Lozan Barış Anlaşması”dır. Bu anlaşmada üzerinde durulan başlıca ekonomik konular şunlardır:

- Kapitülasyonların kaldırılması,
- Yabancılar verilen haklar meselesi,
- Deyun-ı Umumiye İdaresi ve Osmanlı borçları,
- Gümrük tarifeleri,
- Savaş zararları,
- Nüfus müdahalesi,
- Musul meselesi (Kurtoğlu, 2012:268).

Kapitülasyonlar, Avrupa devletlerinin yoğun direnmelerine karşın Lozan Barış Anlaşması ile kaldırılmıştır. Yabancılar verilen haklar konusunda ise bu anlaşmada

yabancı kişi ve ortaklıkların, Türkiye'nin kanunlarına göre faaliyet göstermesine karar verilmiş ve bu doğrultuda yabancılara tanınan kabotaj hakkı geri alınmıştır. Gümrük tarifeleri konusunda ise Türkiye tarafından, kapitülasyonlar ile yabancılara verilen haklar konusunun Türkiye lehine sonuçlanması için Lozan Barış Anlaşması çerçevesinde taviz verildiği ifade edilebilir. Bu bağlamda Lozan Barış Anlaşması'nın "1916 yılında belirlenen Osmanlı gümrük tarifelerinin, Türkiye'de 1929 yılına kadar yürürlükte kalması" şeklindeki maddesi kabul edilmiştir. Buna göre 1929 yılına kadar Türkiye'de gümrük vergileri %6-12 düzeylerinde kalmıştır (Kurtoğlu, 2012: 268; Erdinç, 2005: 64).

Lozan Barış Anlaşması'nda beş yıl süreyle uygulanması kabul edilen gümrük tarifeleri sebebiyle Türkiye, 1929 yılına kadar liberal dış ticaret politikaları uygulama hususunda mecbur kalmıştır. Bu mecburiyet, bu dönemde ülkede ithalatın artması olarak sonuçlanmıştır. Tablo 2.1'de ithalat değerlerine bakıldığında, 1923-1929 döneminde ithalat %42 oranında artmıştır. Ayrıca bu dönemde Türkiye'nin ihracatı da artış göstermiştir. Türkiye'de 1923-1929 dönemi boyunca ihracatta %48'lik bir artış sağlanmıştır. Fakat ihracat artışı, ithalatı karşılamaya yetmemiş; ülkede dönem boyunca dış ticaret açığı söz konusu olmuştur. Dış açık, yabancı sermaye girişleri ve kısa vadeli krediler gibi araçlarla finanse edilmeye çalışılmıştır (Özkale, Kayalica, 2008: 356-357).

Tablo 2.1: 1923-1929 Dönemi için Türkiye'de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Açık	
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)
1923	50.790		86.872		- 36.082	
1924	82.435	62,3	100.462	15,6	- 18.027	-50,0
1925	102.700	24,6	128.953	28,4	- 26.253	45,6
1926	96.437	-6,1	121.411	-5,8	- 24.974	-4,8
1927	80.749	-16,3	107.752	-11,3	- 27.003	8,1
1928	88.278	9,3	113.710	5,5	- 25.432	-5,8
1929	74.827	-15,2	123.558	8,7	- 48.731	91,6

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu'ndan derlenmiştir.

1930-1945 Dönemi

1929 yılında “*Büyük Buhran*” olarak anılan ekonomik krizin ortaya çıkması, Lozan Anlaşması’nın Türkiye’yi gümrük tarifeleri uygulamaya mecbur bırakan maddesinin süresinin bitmesi olanağıyla birlikte, Türkiye’nin süregelen liberal dış ticaret politikalarından vazgeçmesine ve korumacı dış ticaret politikalarına yönelmesine neden olmuştur. Türkiye’de, ilk defa bu yıl gümrük vergileri yanında kambiyo kontrolleri ve ithal ikameci politikaları destekleyecek ekonomi araçları kullanılmıştır. Buradaki amaç, yerli sermayeyi dış rekabete karşı korumaktır (Eren, 2008: 204-205).

1930 yılında “*Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası*” kurulmuştur. Merkez bankasının kurulmasıyla Türkiye artık kendi parasını basmaya ve para politikasını yönlendirmeye başlamıştır. Aynı yıl “*Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu*” çıkarılmış ve bu kanunla Türk Lirası’nın yabancı paralarla olan ilişkisi sabit döviz kuru rejimine bağlanarak kambiyo denetimi sağlanmıştır. Buna göre Türkiye’de döviz ile ilgili yapılacak her türlü işlem devlet denetimi altına alınmıştır. 1933 yılında ise “*Sümerbank*” kurulmuş ve kuruluşuyla ilk kez faiz oranının belirlenmesi söz konusu olmuştur. Faiz oranının belirlenmesiyle Türkiye ekonomisi bu dönemde gelişim sağlamıştır. Ayrıca bu dönemde Türkiye’de sanayi planları hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Hazırlanan “*Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı*” (1934-1938) ile dokuma sanayisi, maden işleme sanayisi, kağıt sanayisi, kimya sanayisi ve toprak sanayisi sektörlerinde 100 milyon TL yatırım yapılmıştır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı döneminin sonunda, planlanan tüm hedefler gerçekleşmese de söz konusu sektörler kapsamında alt yapı oluşturacak birçok tesis kurulmuştur. Planın uygulanmasıyla elde edilen bu gelişim, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı’nın ikinci yılında, “*İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı*”nın hazırlanmasına neden olmuş; fakat İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı, İkinci Dünya Savaşı’nın (1939-1945) başlamasıyla uygulamaya konulamamıştır (Eğilmez, 2020: 197).

1930-1945 dönemi boyunca dünyada, Büyük Buhran’ın ve İkinci Dünya Savaşı’nın olumsuz etkilerinin sürdüğünü görmekteyiz. Bu durum dış ülkelerin, savaşa katılmayan Türkiye’nin tarım ürünlerine ve ham maddelerine olan talebini artırmıştır.

Ülkenin ürünlerine olan bu talep artışı, Türkiye’de ihracatın artmasına neden olmuştur (Özkale, Kayalica, 2008: 357-359).

Tablo 2.2’ye bakıldığında 1930-1945 döneminde ithalat %39 oranında bir artış gösterirken, ihracat %135 oranında artmıştır. İhracat artış hızının ithalat artış hızını aşması, dönem boyunca dış ticarete fazlalıklara neden olmuştur.

Tablo 2.2: 1930-1945 Dönemi için Türkiye’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Açık	
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)
1930	71.380	-4,6	69.540	-43,7	1.840	-103,7
1931	60.226	-15,6	59.935	-13,8	291	-84,1
1932	47.972	-20,3	40.718	-32,1	7.254	2392,7
1933	58.065	21,0	45.091	10,7	12.974	78,8
1934	73.007	25,7	68.761	52,5	4.246	-67,2
1935	76.232	4,4	70.635	2,7	5.597	31,8
1936	93.670	22,9	73.619	4,2	20.051	258,2
1937	109.225	16,6	90.540	23,0	18.685	-6,8
1938	115.019	5,3	118.899	31,3	- 3.880	-120,7
1939	99.647	-13,4	92.498	-22,2	7.149	-284,2
1940	80.904	-18,8	50.035	-45,9	30.869	331,7
1941	91.056	12,5	55.349	10,6	35.707	15,6
1942	126.115	38,5	112.879	103,9	13.236	-62,9
1943	196.734	56,0	155.340	37,6	41.394	212,7
1944	177.952	-9,5	126.230	-18,7	51.722	24,9
1945	168.264	-5,4	96.969	-23,2	71.295	37,8

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu’ndan derlenmiştir.

1946-1953 Dönemi

1950 yılında Demokrat Parti'nin seçimle başa gelmesinden sonra ithal ikameci politikaların yerini liberal dış ticaret politikaları almıştır. Bu politikaların uygulanması, 1946 yılında devalüasyon yapılması sonucunda ithalata getirilen kısıtlamaların liberalizasyonu ile başlamıştır. Yapılan devalüasyon ile TL, dolar karşılığında %117 oranında devalüe edilmiş; bu doğrultuda 1 ABD doları, 1.29 TL olan resmi dolar/TL paritesi, 1 dolar=2.80 TL olmuştur (Kurtoglu, 2012: 442).

1946 yılındaki devalüasyon sonucunda ithalatın liberalizasyonu için gümrük vergileri kaldırılmıştır. Gümrük vergilerinin kaldırılmasının doğal bir sonucu olarak ithalatta artış söz konusu olmuştur. Buna göre, Tablo 2.3'ten de görüldüğü üzere 1946-1953 döneminde Türkiye'nin ithalatı %347 oranında artmıştır. İhracat ise 1946-1953 döneminde %84,5 oranında bir artış göstermiştir. Bu dönemde gerçekleşen ihracat ve ithalat artış oranları arasındaki bu büyük farklılık, dış ticaret açığına sebep olmuştur. Dış açık, büyük ölçüde dış yardımlar ve krediler aracılığıyla finanse edilmeye çalışılmıştır (Özkale ve Kayalica, 2008: 359-360).

Tablo 2.3: 1946-1953 Dönemi için Türkiye'de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Açık	
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)
1946	214.580	27,5	118.889	22,6	95.691	34,2
1947	223.301	4,1	244.644	105,8	- 21.343	-122,3
1948	196.799	-11,9	275.053	12,4	- 78.254	266,6
1949	247.825	25,9	290.220	5,5	- 42.395	-45,8
1950	263.424	6,3	285.664	-1,6	- 22.240	-47,5
1951	314.082	19,2	402.086	40,8	- 88.004	295,7
1952	362.914	15,5	555.920	38,3	- 193.006	119,3
1953	396.061	9,1	532.533	-4,2	- 136.472	-29,2

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu'ndan derlenmiştir.

1954-1963 Dönemi

Süregelen liberal dış ticaret politikaları neticesinde söz konusu olan dış ticaret açığı ve bu doğrultuda eriyen döviz stoku, ülkenin yeniden dış ticareti kısıtlayıcı önlemler almasına sebep olmuştur. Bu önlemler, 1958 yılına kadar ithalatın belli bir ölçüde azalmasını sağlamıştır. Fakat ithalatın azalmasıyla birlikte 1953 yılından sonra fazla değerlenmiş kambiyo kuru nedeniyle 1953-1958 döneminde ihracatta da azalma görülmüştür. Tablo 2.4'e bakıldığında ihracatın 1954-1958 döneminde %26; ithalatın ise %64,1 oranında azaldığı görülmektedir. Bu bağlamda 1954-1958 döneminde ithalat, ihracattan daha fazla azalmış ve bu nedenle, ihracat, ithalatı tamamen karşılamamış olsa da, dönem boyunca dış açıkta bir azalma söz konusu olmuştur.

Türkiye'de bu dönemde uygulanan politikalar, 1958 yılına kadar olumlu sonuçlar vermiş; fakat 1958 yılına gelindiğinde ülke, parasal genişlemeyle birlikte enflasyon ile karşılaşmıştır. Enflasyon nedeniyle Türk Lirası, hem iç hem de dış değerini kaybetmeye başlamıştır. Bu nedenle Türkiye, 1958 yılında devalüasyon yapmak zorunda kalmıştır. Bu devalüasyon neticesinde 1 dolar 2.80 TL'den 4.70 TL'ye çıkarılmıştır. Ayrıca Türkiye, 4 Ağustos 1958 tarihinde bazı ekonomik istikrar kararları almıştır. Bu kararlar ile birlikte ithalat artma eğilimine girmiştir (Eren, 2008: 204-205).

Tablo 2.4'te görüldüğü üzere, 1958-1963 döneminde ithalat %118; ihracat %48 oranında artmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de dış açık, 1958-1963 dönemi boyunca artış göstermiştir.

Tablo 2.4: 1954-1963 Dönemi için Türkiye’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Açık	
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)
1954	334.924	-15,4	478.359	-10,2	- 143.435	5,1
1955	313.346	-6,4	497.637	4,0	- 184.291	28,4
1956	304.990	-2,7	407.340	-18,1	- 102.350	-44,4
1957	345.217	13,2	397.125	-2,5	- 51.908	-49,2
1958	247.271	-28,4	315.098	-20,7	- 67.827	30,6
1959	353.799	43,1	469.982	49,2	- 116.183	71,2
1960	320.731	-9,3	468.186	-0,4	- 147.455	26,9
1961	346.740	8,1	507.205	8,3	- 160.465	8,8
1962	381.197	9,9	619.447	22,1	- 238.250	48,4
1963	368.087	-3,4	687.616	11,0	- 319.529	34,1

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu’ndan derlenmiştir.

Tablo 2.5’te 1923-1963 dönemi için Türkiye gerçekleşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH), dış açık ve tarım göstergeleri yer almaktadır. Buna göre 1945 yılı sonrası GSYİH istikrarlı bir artış sağlamıştır. Bu artışın sebebi, GSYİH ile birlikte 1945 yılı sonrasında artış gösteren tarım olarak ifade edilebilir. Fakat Tablo 2.5’e bakıldığında Türkiye’de 1945-1963 dönemi boyunca GSYİH’da sağlanan artışa rağmen kronik bir dış ticaret açığından bahsedilebilir. Bu bize 1945-1963 döneminde Türkiye’de tarımsal ürün kaynaklı ve dış ticaret açığına dayalı bir büyüme sağlandığını göstermektedir.

2.1.1.2. 1963-1980 Dönemi

1963-1980 dönemi “*Planlı Kalkınma Dönemi*” olarak ifade edilebilir. Bu dönemde beş yıllık kalkınma planları düzenlenmiş ve korumacı dış ticaret politikaları benimsenmiştir. Ekonomik büyüme sağlama hedefiyle sanayileşmeye öncelik verilmiş ve ithal ikameci politikalar uygulamaya konmuştur. Bu politikalar neticesinde 1963 yılından

1968 yılına kadar dış ticaret açığı önemli ölçüde düşüş göstermiştir. Fakat 1968 yılına gelindiğinde yeniden artış seyri gösteren dış ticaret açığı, ithalat üzerindeki daraltıcı tedbirlerin artırılmasına ve hatta 1970 yılında devalüasyon yapılmasına neden olmuştur. Bu devalüasyon ile 1 ABD doları, 9 TL iken 15 TL'ye çıkarılmıştır. Devalüasyon sonucu ihracatın artması sağlanmış; ancak ithalatın da yüksek seyretmesi neticesinde dış ticaret açığı iyileştirilememiştir. Bu dönemde, iyileştirilemeyen dış ticaret açığı nedeniyle Türkiye'nin ticarette dışa bağımlılığı devam etmiştir. Ayrıca bu dönemde patlak veren “*Petrol Krizi*” ve yine bu dönemde gerçekleştirilen “*Kıbrıs Barış Harekâtı*” nedeniyle Türkiye'ye ambargo uygulanması, Türkiye ekonomisinin sıkıntılı günler geçirmesine neden olmuştur (Özkale, Kayalica, 2008:361-362).

Daha önce belirtildiği üzere 1963-1980 dönemi planlı dönem olarak bilinmektedir. Bu dönemde 15 yılı kapsayan 3 adet kalkınma planı hazırlanmıştır. Bunlar, Birinci, İkinci ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları'dır.

Tablo 2.5: 1923-1963 Dönemi için Türkiye’de GSYİH, Dış Açık ve Tarım (Değer: Bin ABD \$)

Yıllar	GSYİH			Dış Açık			GSYİH			Dış Açık			Tarım		
	Değer (Cari Fiyatlarla)	Değişim (%)	Tarım Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Tarım Değişim (%)	Değer (Cari Fiyatlarla)	Değişim (%)	Tarım Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Tarım Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Tarım Değişim (%)
1923	577.000			-36.082			1944	5.148.000	-27,6	51.722	24,9				-10,7
1924	728.000	26,1	27,2	-18.027	-50,0	27,2	1945	4.213.000	-18,2	71.295	37,8				-23,4
1925	920.000	26,5	5,6	-26.253	45,6	5,6	1946	3.677.000	25,5	95.691	34,2				54,2
1926	995.000	8,1	31,8	-24.974	-4,8	31,8	1947	2.701.000	-26,5	-21.343	-122,3				-11,7
1927	887.000	-10,9	-30,9	-27.003	8,1	-30,9	1948	3.397.000	25,7	-78.254	266,6				35,6
1928	833.000	10,7	19,2	-25.432	-5,8	19,2	1949	3.240.000	-4,6	-42.395	-45,8				-13,5
1929	1.057.000	26,9	42,6	-48.731	91,6	42,6	1950	3.469.000	7,1	-22.240	-47,5				10,9
1930	808.000	-23,6	-3,9	1.840	-103,7	-3,9	1951	4.167.000	20,1	-88.004	295,7				19,8
1931	708.000	-12,4	14,3	291	-84,1	14,3	1952	4.793.000	15	-193.006	119,3				9,5
1932	596.000	-15,8	-28,8	7.254	2392,7	-28,8	1953	5.585.000	16,5	-136.472	-29,2				8,7
1933	692.000	-2,8	22,1	12.974	78,8	22,1	1954	5.700.000	2,1	-143.435	5,1				-13,9
1934	739.000	6,8	2,7	4.246	-67,2	2,7	1955	6.854.000	20,3	-184.291	28,4				9,8
1935	796.000	7,7	-6,1	5.597	31,8	-6,1	1956	7.909.000	15,4	-102.350	-44,4				8,7
1936	1.029.000	29,3	54,1	20.051	258,2	54,1	1957	10.518.000	33	-51.908	-49,2				-13,9
1937	1.097.000	6,5	-3,5	18.685	-6,8	-3,5	1958	12.552.000	19,3	-67.827	30,6				9,8
1938	1.507.000	4,9	5,4	-3.880	-120,7	5,4	1959	15.687.000	25	-116.183	71,2				5
1939	1.589.000	8,8	3,8	7.149	-284,2	3,8	1960	9.932.000	7	-147.455	26,9				6,5
1940	1.854.000	16,7	-1,2	30.869	331,7	-1,2	1961	5.512.000	6,1	-160.465	8,8				9,2
1941	2.308.000	24,5	-16,5	35.707	15,6	-16,5	1962	6.402.000	16,2	-238.250	48,4				0,3
1942	4.772.000	106,8	19,4	13.236	-62,9	19,4	1963	7.402.000	15,6	-319.529	34,1				2,3
1943	7.108.000	48,9	-12,5	41.394	212,7	-12,5									

Kaynak: GSYİH ve dış açık, Türkiye İstatistik Kurumu’ndan derlenmiş; tarım değişim yüzdesi, Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı’nın Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2014 yayınından alınmıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BBYKP), 1980 yılı öncesi için hazırlanan 15 yıllık bir planın ilk hamlesi olarak ifade edilebilir. Bu doğrultuda plan, milli tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararına, gerektiği önceliklerle yönetmek ve iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek üzere 1963 yılında hazırlanmıştır. (DPT, 1963: 2-33).

BBYKP, %7 oranında ekonomik büyüme sağlamayı hedeflemektedir. Fakat plan dönemi sonunda ekonomik büyüme %6,5'ta kalmıştır. Bu dönemde Gayri Safi Milli Hasıla'daki (GSMH) gelişmeler plan hedefleri ile karşılaştırmalı olarak Tablo 2.6'da gösterilmiştir. Buna göre GSMH dört yılda %28,5 oranında artış göstermiştir. Fakat GSMH'da dönem boyunca elde edilen ortalama %6,5'luk gelişme, plan hedefinin altında kalmış, diğer yandan %4,6 ile %8,8 arasında değişen bir dalgalanma göstermiştir.

Tablo 2.6: Türkiye'de BBYKP'nın GSMH Hedef ve Gerçekleşen Değerleri (milyon TL)

Yıl	Plan Hedefleri	Yıllık Artış (%)	Gerçekleşen	Yıllık Artış (%)
1962	62.497	-	61.882	-
1963	66.871	7,0	66.648	7,7
1964	71.553	7,0	69.910	4,9
1965	76.962	7,0	73.127	4,6
1966	81.921	7,0	79.536	8,8

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı'ndan derlenmiştir (1968: 7).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

1967 yılında sona eren BBYKP ardından 1968-1972 dönemini kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (IBYKP) hazırlanmıştır. BBYKP'nın %7 ekonomik büyüme hedefi, IBYKP'nda da hedeflenmiştir. Hedeflenen ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için IBYKP'nda teknolojiye önem verilmiş; sanayi sektörünün GSMH'daki payının artırılmasına yönelinmiştir.

1968-1972 dönemi için GSMH'daki gelişmeler plan hedefleri ile karşılaştırmalı olarak Tablo 2.7'de gösterilmiştir. Buna göre GSMH'da dönem boyunca elde edilen ortalama %6,9'luk gelişme, planlanan %7 oranında ekonomik büyüme hedefine oldukça yaklaşmıştır. Bu bağlamda IBYKP ekonomik büyüme hedefinin gerçekleştiği ifade edilebilir.

Tablo 2.7: Türkiye'de IBYKP'nın GSMH Hedef ve Gerçekleşen Değerleri

(1965 Fiyatları ile, Milyon TL)

Yıl	Plan Hedefleri	Yıllık Artış (%)	Gerçekleşen	Yıllık Artış (%)
1968	91.633.3	7,0	91.360.2	6,2
1969	98.047.6	7,0	97.111.5	6,3
1970	104.910.9	7,0	102.450.4	5,5
1971	112.254.6	7,0	111.926.2	9,2

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı'ndan derlenmiştir (1973: 4-69).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1978)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (UBYKP), GSYİH'daki¹ sanayi payını artırmayı ve %7,4 oranında ekonomik büyüme sağlamayı hedeflemektedir (DPT, 1979: 7). Fakat Tablo 2.8'de görüldüğü gibi ekonomik büyüme hedeflenen oranda gerçekleşmemiştir. Buna göre UBYKP dönemi için %7,4 olarak hedeflenen büyüme oranı %6,5'ta kalmıştır. Yine aynı dönemde GSYİH büyüme oranı yılda ortalama %7,6 olarak hedef alınmış, ancak UBYKP dönemi sonunda gerçekleşen %6,9 olmuştur. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), UBYKP'nın hedeflerine dönem sonunda ulaşamamasının sebebini şöyle açıklamıştır:

Öngörülen hedefe ulaşamamasında, UBYKP döneminde uluslararası düzeyde ortaya çıkan petrol krizi ve Türkiye'nin ilişkilerinin yoğunlaştığı Batı

¹ Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda GSYİH'ya değinilmemiş; Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ilk defa GSYİH'ya yönelik hedefler açıklanmıştır. Ayrıca her üç planda da ekonomik büyüme olarak GSMH'daki artış baz alınmıştır.

ekonomilerinde petrol krizinin başlattığı gelişmeler ile enerji ve dışalıma bağlı hammadde arzında zaman zaman ortaya çıkan tıkanıklıklar nedeniyle sınai üretimde ve plan döneminin ilk ve son yıllarında tarımsal üretimde hedeften geri kalmalar, ayrıca planda öngörülen önlemlerin alınmaması etkili olmuştur (DPT, 1979: 7).

Tablo 2.8: Türkiye’de UBYKP’nın GSMH ve GSYİH Hedef ve Gerçekleşen Büyüme Hızları

Yıl	GSMH		GSYİH	
	Plan Hedefleri	Gerçekleşen	Plan Hedefleri	Gerçekleşen
1973	7,4	5,4	7,6	4,4
1974	7,4	7,4	7,6	8,5
1975	7,4	8,0	7,6	8,9
1976	7,4	7,7	7,6	8,5
1977	7,4	4,0	7,6	4,4
1978	7,4	6,5	7,6	6,9

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı’ndan derlenmiştir (1979: 8).

Birinci, İkinci ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları’nın uygulandığı 1963-1979 dönemi dış ticaret istatistikleri Tablo 2.9’da verilmiştir. Buna göre 1963-1979 döneminde ihracat %514 oranında artış göstermiş fakat bu dönemde ihracatla birlikte ithalat da önemli ölçüde artmıştır. Tablo 2.9’dan görüldüğü üzere bu dönemde ithalat, %637 oranında artmıştır. Bu bağlamda 1963-1979 dönemi boyunca ihracat ithalatı karşılamaya yetmemiş ve dış açık söz konusu olmuştur.

Tablo 2.9: 1963-1979 Dönemi için Türkiye’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Açık	
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)
1963	368.087	-3,4	687.616	11,0	- 319.529	34,1
1964	410.771	11,6	537.229	-21,9	- 126.458	-60,4
1965	463.738	12,9	571.953	6,5	- 108.215	-14,4
1966	490.508	5,8	718.269	25,6	- 227.761	110,4
1967	522.334	6,5	684.669	-4,7	- 162.335	-28,7
1968	496.419	-5,0	763.659	11,5	- 267.240	64,6
1969	536.834	8,1	801.236	4,9	- 264.403	-1,0
1970	588.476	9,6	947.604	18,3	- 359.128	35,8
1971	676.602	15,0	1.170.840	23,6	- 494.239	37,6
1972	884.969	30,8	1.562.550	33,5	- 677.581	37,1
1973	1.317.083	48,8	2.086.216	33,5	- 769.133	13,5
1974	1.532.182	16,3	3.777.501	81,1	-2.245.319	191,9
1975	1.401.075	-8,6	4.738.558	25,4	-3.337.483	48,6
1976	1.960.214	39,9	5.128.647	8,2	-3.168.433	-5,0
1977	1.753.026	-10,6	5.796.278	13,0	-4.043.252	27,6
1978	2.288.163	30,5	4.599.025	-20,7	-2.310.862	-42,8
1979	2.261.195	-1,2	5.069.432	10,2	-2.808.236	21,5

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu’ndan derlenmiştir.

2.1.2. 1980 Yılı Sonrası Uygulanan Dış Ticaret Politikaları

1980 yılı öncesinde yaşanan Petrol Krizi ve Kıbrıs Barış Harekâtı, Türkiye ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca uygulanan ithal ikameci dış ticaret politikaları, dış ticaret açığının büyümesine neden olmuştur. Dış açıkla birlikte enflasyonun yükselmesi ve uluslararası ilişkilerdeki sorunlar neticesinde Türkiye

ekonomisinin dışa bağımlılığı sürekli artmıştır (Karabulut, 2010: 979). Bu olumsuzluklardan kurtulabilmek adına 1980 yılında “24 Ocak Kararları” alınmış ve Türkiye, liberal dış ticaret politikalarına yönelmiştir. Liberal dış ticaret politikalarının uygulanmasında, sanayi ürünleri üretimi ve ihracının artırılması temel hedef olmuştur. Bu doğrultuda vergi indirimleri ve çeşitli sübvansiyonlarla dış ticaret destekleri sağlanmıştır (Taymaz, Töngür, 2017: 78).

24 Ocak Kararları’nın temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- TL’nin değerini devalüe etmek,²
- Faiz oranlarını yükseltmek,
- İthalatı serbestleştirilmek; ihracatı kredi ve sürekli devalüasyonlarla desteklemek,
- Tarım ürünleri için belirlenen taban fiyatlarını, enflasyonun gerisinde olacak şekilde belirlemek (Kurtoğlu,2012: 529-530).

1980 yılı sonrasında da beş yıllık kalkınma planlarının hazırlanması sürmüştür. Bu bağlamda 1980-1997 yılları arasında hazırlanan kalkınma planları Tablo 2.10’da özetlenmiştir.

² 1980 yılındaki 24 Ocak Kararları neticesinde yapılan devalüasyon ile Türk Lirası, %100 devalüe edilmiştir (Kurtoğlu,2012: 530).

Tablo 2.10: Türkiye'nin 1980 Sonrası Uygulanan Ekonomik Kalkınma Politikaları

Planlama Dönemi	Ekonomik Hedef	Uygulanan Politikalar
Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planları Dönemi (1979-2000)	Ekonominin rekabet gücünün artırılması ve bunun için GSYİH'daki tarımın payının düşürülüp sanayinin payının artırılması; gelişmiş bir ekonomi için temelleri oluşturmak.	Dışa açık ekonomi ve istikrar politikalarını uygulamak
Sekizinci, Dokuzuncu ve Onuncu Kalkınma Planları Dönemi (2000-2018)	Küreselleşme ve Liberalizasyona geçişi sağlamak	Küresel ekonomiye geçişin sağlanması için gerekli reform politikalarının oluşturulması ve hayata geçirilmesi

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı'ndan derlenmiştir (1979; 1985; 1990; 1996; 2001; 2007; 2014).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ilk kez teknoloji politikalarına yer verilmiş; Beşinci, Altıncı ve Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda da bu politikalar sürdürülmüştür. Ayrıca bu kalkınma planlarında, 1980 yılı öncesinde uygulanan kalkınma planlarında olduğu gibi ihracat ve ekonomik büyümede artış sağlamak önemli hedeflerden olmuştur. Ancak bu planlarda 1980 yılı öncesi uygulanan planların aksine ihracat artışı hedeflemesi, özellikle ileri sanayi ürünlerinin ihracatına yönelik olmuştur.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2021 yılına kadar oluşturulan bir planın ilk hamlesidir ve bu hamleyi Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı ile Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı takip etmiştir. Bu planlarda da teknolojide gelişim sağlamak amacıyla ekonomik büyüme ve ihracat artışı sağlamak temel hedef olmuştur. Bu bağlamda Ar-Ge faaliyetlerine önem verilmiş ve bu bağlamda teşvikler artırılmıştır. (DPT, 1979; DPT, 1985; DPT, 1990; DPT, 1996; DPT 2001; DPT, 2007; DPT 2014).

Tablo 2.11'de 1980-1989 dönemi için Türkiye'de GSYİH, dış borç ve TÜFE değerleri; Tablo 2.12'de ise aynı dönem için Türkiye'nin dış ticaret istatistikleri

verilmiştir. 24 Ocak Kararları'nın dış ticaret üzerine etkisini incelemek üzere Tablo 2.12'e bakıldığında, 1980 yılında 2.910 milyon dolar olan ihracatın, 1984'te 7.133 milyon dolara yükseldiği görülmektedir. İhracattaki artışa rağmen Tablo 2.11'e göre dış borç da 1980 yılında 15.734 milyon dolarken 1987 yılına gelindiğinde uygulanan liberal dış ticaret politikaları ve döviz piyasasında serbestleşme nedeniyle iki kat artmıştır. Artan dış borç ile birlikte enflasyon da artış göstermiş ve 1989 yılında Türkiye tekrar stagflasyon ile karşı karşıya kalmıştır. Aynı zamanda 1987 yılında New York Borsası'nın çöküşü, Türkiye için dış borçlanma yolunu zora sokmuştur (TÜİK, 2014).

Tablo 2.11: 1980-1989 Dönemi için Türkiye'de GSYİH, Dış Borç ve TÜFE (Değer: Bin ABD \$)

Yıllar	GSYİH		Dış Borç		TÜFE (12 Aylık Ortalama)
	Değer (Cari Fiyatlarla)	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	
1980	67.457	4,3	15.734		70,8
1981	70.419	-9,8	16.627	5,6	64,0
1982	63.485	-4,9	17.858	7,4	52,3
1983	60.373	-2,8	18.814	5,3	55,3
1984	58.643	13,2	20.823	10,6	62,1
1985	66.408	12,9	25.660	23,2	58,4
1986	75.018	14,1	32.306	25,9	120,7
1987	85.638	5,6	40.326	24,8	86,0
1988	90.495	17,2	40.722	0,9	70,8
1989	106.123	4,3	41.751	2,5	64,0

Kaynak: GSYİH, Türkiye İstatistik Kurumu'ndan derlenmiş; Dış Borç, T.C Başkanlığı Devlet İstatistik Enstitüsü'nden (2001: 538-544), TÜFE ise Devlet Planlama Teşkilatı'ndan (1950-2006) alınmıştır.

Tablo 2.12: 1980-1987 Dönemi için Türkiye’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Açık	
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)
1980	2.910.122	28,7	7.909.364	56,0	-4.999.242	
1981	4.702.934	61,6	8.933.374	12,9	-4.230.439	-15,3
1982	5.745.973	22,2	8.842.665	-1,0	-3.096.692	-26,8
1983	5.727.834	-0,3	9.235.002	4,4	-3.507.168	13,2
1984	7.133.604	24,5	10.757.032	16,5	-3.623.429	3,3
1985	7.958.010	11,6	11.343.376	5,5	-3.385.367	-6,5
1986	7.456.726	-6,3	11.104.771	-2,1	-3.648.046	7,7
1987	10.190.049	36,7	14.157.807	27,5	-3.967.757	8,7
1988	10.190.049	36,7	14.157.807	27,5	-3.967.757	8,7
1989	11.662.024	14,4	14.335.398	1,3	-2.673.374	-32,6

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu’ndan derlenmiştir.

Türkiye, 1988-1989 yılları arasında stagflasyon içerisindeyken, 1989 yılında Berlin Duvarı yıkılmış ve Doğu Bloğu parçalanmıştır. Bunu 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği’nin (SSCB) dağılması izlemiştir. Bu iki olay dünyada ekonomik anlayışı değiştirmeye neden olmuştur. SSCB’nin dağılmasını izleyen dönem, Türkiye için de önemli değişimleri beraberinde getirmiştir (Kazgan, 2017: 131).

1947 yılında 23 ülke tarafından dış ticaretin liberalizasyonu için Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)’nün kurulmasına kadar “geçici” olarak imzalanan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), DTÖ’nün kurulamaması üzerine “geçici” olma özelliğine rağmen, 1948-1994 yılları arasında yürürlükte kalmıştır. 1948 yılından sonra sekiz kez çok taraflı müzakeresi yapılan GATT’a Türkiye’nin katılması, 1951 yılında İngiltere-Troquay’da yapılan müzakerelerde görüşülmüş; Türkiye, GATT’ı 1953 yılında imzalamıştır (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2009: 5). Türkiye’nin de katılmış olduğu GATT, 1995 yılında düzenlenen Uruguay müzakeresi sonucu yerini DTÖ’ye bırakmıştır. Ayrıca

GATT kapsamında imzalanan Uruguay anlaşması, bu dönemde Türkiye’de yeni liberal politikaların uygulanmasına neden olmuş; bu liberal politikalar, iç ve dış borçları artırıcı etki göstermiştir. Bu bağlamda bu dönemde de Türkiye için stagflasyon söz konusu olmuştur. (Kırmızıaltın, 2012: 19; Kazgan, 2017: 131).

Tablo 2.13’de 1988-1999 dönemi için Türkiye’de GSYİH ve TÜFE göstergeleri verilmiştir. Buna göre 1988-1993 döneminde GSYİH %173,5 oranında artmıştır. Fakat GSYİH’da sağlanan bu büyümenin istikrarlı olmadığı görülmektedir. GSYİH’da sağlanan büyümenin istikrarsız oluşu gibi bu dönemde makroekonomik dengelerde de istikrarsızlık söz konusu olmuştur. Tablo 2.13’de görüldüğü üzere, bu dönemde TÜFE’de ortalama %60 oranında bir artış gerçekleşmiştir (Kurtoğlu, 2012: 573-574). Bu ekonomik dengesizlikleri düzeltmek amacıyla 1988-1993 döneminde uygulanan para ve maliye politikalarının, amaç için gerekli nitelikte olmadığı anlaşılmaktadır. Türkiye’de önlenemeyen ekonomik dengesizlikler, ilk finansal kriz olarak ifade edilebilecek “1994 Krizi”ni beraberinde getirmiştir. Bu kriz neticesinde GSYİH, %25,7 oranında azalmıştır. Krizle karşı karşıya kalan Türkiye, 5 Nisan 1994 tarihli ekonomik istikrar programını yürürlüğe koymuş; bu programla birlikte vergi artırma kararı alınarak kamu gelirlerinin artırılması, kamu giderlerinin, çeşitli bütçe kısıntıları yoluyla düşürülmesi gibi hedefler belirlenmiştir. Bu hedefler enflasyonun düşürülmesi amacına yönelik belirlenen politikalar (Eğilmez, 2009: 71-72). Fakat 5 Nisan programı uygulandıktan sonra da yıllık enflasyon oranı %70-80’lerde seyretmiş; ekonomide istikrarsızlık giderek kronikleşmiştir (Gaytancıoğlu, 2010: 144).

Tablo 2.13: 1988-1999 Dönemi için Türkiye’de GSYİH ve TÜFE (Değer: Bin ABD \$)

Yıllar	GSYİH		TÜFE
	Değer (Cari Fiyatlarla)	Değişim (%)	(12 Aylık Ortalama)
1988	90.495		70,8
1989	106.123	17,27	64,0
1990	149.195	40,59	52,3
1991	149.156	-0,03	55,3
1992	156.656	5,03	62,1
1993	177.332	13,20	58,4
1994	131.639	-25,77	120,7
1995	168.080	27,68	86,0
1996	181.077	7,73	75,9
1997	188.735	4,23	81,8
1998	270.947	43,56	71,8
1999	247.544	-8,64	53,1

Kaynak: DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2006).

Tablo 2.14’de verilen 1987-1999 dönemi için Türkiye’de gerçekleşen dış ticaret istatistiklerine bakıldığında ise ihracatın %160 oranında; ithalatın ise %187 oranında arttığı görülmektedir. Bu dönem içerisinde dış ticarete sağlanan en önemli gelişmenin Türkiye’de yürürlüğe konulan 5 Nisan 1994 tarihli ekonomik istikrar programı ile sağlandığı ifade edilebilir. 5 Nisan programı neticesinde 1994 yılında ithalat önemli ölçüde azalmış; ihracat ise artmıştır. Bu bağlamda dış açık, 1994 yılında bir önceki yıla göre %63 oranında azalmıştır. Bu durum, dönem içerisinde yaşanan önemli bir gelişim olarak ifade edilse de ihracat, ithalatı tamamen karşılamaya yetmemiştir. Bu bağlamda hem 1994 yılında hem de 1987-1999 dönemi geneli itibariyle Türkiye’de dış açık söz konusu olmuştur.

Tablo 2.14: 1987-1999 Dönemi için Türkiye’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Açık	
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)
1987	10.190.049	36,7	14.157.807	27,5	-3.967.757	8,7
1988	11.662.024	14,4	14.335.398	1,3	-2.673.374	-32,6
1989	11.624.692	-0,3	15.792.143	10,2	-4.167.451	55,8
1990	12.959.288	11,5	22.302.126	41,2	-9.342.838	124,1
1991	13.593.462	4,9	21.047.014	-5,6	-7.453.552	-20,2
1992	14.714.629	8,2	22.871.055	8,7	-8.156.426	9,4
1993	15.345.067	4,3	29.428.370	28,7	-14.083.303	72,6
1994	18.105.872	18,0	23.270.019	-20,9	-5.164.147	-63,3
1995	21.637.041	19,5	35.709.011	53,5	-14.071.970	172,4
1996	23.224.465	7,3	43.626.642	22,2	-20.402.178	44,9
1997	26.261.072	13,1	48.558.721	11,3	-22.297.649	9,2
1998	26.973.952	2,7	45.921.392	-5,4	-18.947.440	-15,0
1999	26.587.225	-1,4	40.671.272	-11,4	-14.084.047	-25,6

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu’ndan derlenmiştir.

Türkiye’de 1999 yılında yaşanan siyasi olaylar ve “*Marmara Depremi*” gibi doğal afet olayları, Türkiye’nin dış ticaretinde ihracat aleyhine gelişmelere neden olmuştur. Ayrıca hükümetin harcama yönlü politika uygulamaları, milli geliri azaltıcı yönde etkilemiştir. Yaşanan bu olumsuzluklara rağmen Tablo 2.13’den de görüleceği üzere, 1999 yılında Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE)’nde yaklaşık 20 puanlık bir düşüş yaşanmıştır. Böyle bir ortamda hükümet değişmiş ve yeni hükümet, önceki hükümetin Uluslararası Para Fonu (IMF) ile uygulamış olduğu yakın izleme programını yeterli görmeyerek enflasyonun düşürülmesi ve sürdürülebilir bir büyüme oranının

gerçekleştirilmesi hedefine yönelik bir stand-by anlaşması yapmıştır. Fakat bu anlaşma da Türkiye'yi "2001 Krizi"nden koruyamamıştır (Eğilmez,2020: 218; Kazgan 2017: 318).

2001 yılında gerçekleşen krizin temel nedenleri;

1. döviz talebi fazlalığı nedeniyle kurlardaki aşırı hareketlilik,
2. 1994 finansal krizin reel ekonomide yarattığı etkiler,
3. faiz dışı fazlanın çok yüksek belirlenmesinin yarattığı daralma,
4. dış borç stokundaki artış,
5. ödemeler bilançosu açığının yüksek olması ve
6. siyasi belirsizlik ortamı olarak sıralanabilir (Sungur, 2015: 245).

Türkiye ekonomisi, 2000 yılında gerçekleşen %6,8 oranında büyümenin ardından 2001 yılında yaşanan kriz ile %5,7 oranında küçülmüştür. Türkiye'de 2001 Krizi'nin etkilerini gidermek amacıyla yeni bir istikrar programı uygulamaya konmuştur. Bu program, Mahfi Eğilmez tarafından şöyle özetlenmiştir:

Sıkı maliye politikası ve düşük bütçe açığı, sıkı para politikası ve enflasyonla mücadele, müdahaleli esnek döviz kuru rejiminden dalgalı kur rejimine geçiş politikası programın temel taşlarıdır. (Eğilmez, 2018: 152).

Bu program neticesinde krizi takip eden 2002 ve 2003 yıllarında Türkiye ekonomisinde sırasıyla %6,2 ve %5,3 oranında büyüme yaşanmıştır (Sungur, 2015: 248).

2000-2010 dönemi için Tablo 2.15'te verilen Türkiye'de gerçekleşen dış ticaret istatistiklerine bakıldığında ise dış ekonomik ilişkilerin hızlandığı görülmektedir. Buna göre 2000 yılında 27.774 milyon dolar olan ihracat, 2010 yılında 113.883 milyon dolara; 2000 yılında 54.502 milyon dolar olan ithalat ise 2010 yılında 185.544 milyon dolara yükselmiştir. Bu bağlamda dış açık da önemli ölçüde artış göstermiştir. Dış açıkta yaşanan artışa rağmen bu dönemde Türkiye, enflasyon oranını düşürmeyi başarmış ve ayrıca milli hasılasını önemli ölçüde artırabilmiştir (Bayrak, Kanca, 2013: 13).

2007 yılına gelindiğinde ise ABD’de bir kriz patlak vermiştir. Ortaya çıkan bu kriz finansal kaynaklı olsa da Türkiye’yi 2008 yılının sonlarında reel sektörler itibariyle etkilemiştir. Türkiye’nin 2001 Krizi’nden sonra uygulamış olduğu yapısal reformların bankacılık sistemini güçlendirmesinden dolayı, Türkiye’nin bankacılık sistemi “2008 Krizi”nden etkilenmemiştir. Fakat Avrupa Birliği (AB) ile dış ilişkilerin daralması ve dış kaynak azalması neticesinde reel sektörler üzerinde krizin etkileri hissedilmiştir. Tablo 2.15’de görüldüğü üzere 2008 Krizi’nin etkisiyle 2008 yılında 132.027 milyar dolar olan ihracat 2009 yılında 102.142 milyar dolara; 2008 yılında 201.963 milyar dolar olan ithalat ise 2009 yılında 140.928 milyar dolara gerilemiştir. Bu etkiler, vergi destekleri ve yatırım teşvikleriyle hafifletilmeye çalışılmıştır (Acar, 2013: 17; Kazgan, 2017: 354).

Tablo 2.15: 2000-2010 Dönemi için Türkiye’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Açık	
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)
2000	27.774.906	4,5	54.502.821	34,0	-26.727.914	89,7
2001	31.334.216	12,8	41.399.083	-24,0	-10.064.867	-62,3
2002	36.059.089	15,1	51.553.797	24,5	-15.494.708	-62,3
2003	47.252.836	31,0	69.339.692	34,5	-22.086.856	42,5
2004	63.167.153	33,7	97.539.766	40,7	-34.372.613	55,6
2005	73.476.408	16,3	116.774.151	19,7	-43.297.743	25,9
2006	85.534.676	16,4	139.576.174	19,5	-54.041.499	24,8
2007	107.271.750	25,4	170.062.715	21,8	-62.790.965	16,1
2008	132.027.196	23,1	201.963.574	18,8	-69.936.378	11,3
2009	102.142.613	-22,6	140.928.421	-30,2	-38.785.809	-44,5
2010	113.883.219	11,5	185.544.332	31,7	-71.661.113	84,7

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu’ndan derlenmiştir.

Tablo 2.16’da 2000-2018 dönemi için GSYİH değerleri verilmiştir. Buna göre, bu dönemde GSYİH, %197 oranında artmıştır. Fakat GSYİH’daki dolar bazında gerçekleşen

bu büyüme, dönem içerisinde dolar/TL paritesinde söz konusu olan dalgalanmalar neticesinde istikrarsızlık göstermiştir. Öte yandan TL bazında GSYİH'ya bakıldığında dönem içerisinde istikrarlı bir büyüme görülmektedir.

Tablo 2.16: 2000-2018 Dönemi için Türkiye’de GSYİH (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	GSYİH			
	Değer Milyon ABD \$	Değişim (%)	Değer Milyon TL	Değişim (%)
2000	265		166	
2001	196	-26,0	240	44,5
2002	230	17,3	350	45,8
2003	304	32,1	454	29,7
2004	390	28,2	559	23,1
2005	481	23,3	648	15,9
2006	526	9,3	758	16,9
2007	648	23,1	843	11,2
2008	742	14,5	950	12,6
2009	616	-16,9	952	0,2
2010	748	21,4	1.160	21,8
2011	730	-2,4	1.394	20,1
2012	877	20,1	1.569	12,5
2013	952	8,5	1.809	15,3
2014	934	-1,8	2.044	12,9
2015	854	-8,5	2.338	14,3
2016	864	1,1	2.608	11,5
2017	850	-1,6	3.106	19,1
2018	789	-7,1	3.724	19,9

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu’ndan derlenmiştir.

Tablo 2.17’de 2010-2018 dönemi için Türkiye’de gerçekleşen dış ticaret istatistikleri verilmiştir. Buna göre bu dönemde ihracat %47; ithalat ise %20 oranında artmıştır. İhracatın ithalattan fazla artmış olması dış açığı kapamaya yetmemiş; 2010-2018 dönemi boyunca Türkiye’de dış açık söz konusu olmuştur.

Tablo 2.17: 2010-2018 Dönemi için Türkiye’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Açık	
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)
2010	113.883.219	11,5	185.544.332	31,7	-71.661.113	84,7
2011	134.906.869	18,5	240.841.676	29,8	-105.934.807	47,8
2012	152.461.732	13,0	236.545.141	-1,8	-84.083.404	-20,6
2013	151.802.637	-0,4	251.661.250	6,4	-99.858.613	18,7
2014	157.610.158	3,8	242.177.117	-3,8	-84.566.959	-15,3
2015	143.838.871	-8,7	207.234.359	-14,4	-63.395.487	-25,0
2016	142.529.584	-0,9	198.618.235	-4,2	-56.088.651	-11,5
2017	156.992.940	10,1	233.799.651	17,7	-76.806.711	36,9
2018	167.920.613	7,0	223.047.094	-4,6	-55.126.481	-28,2

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu’ndan derlenmiştir.

2.2. GÜNEY KORE’NİN DIŞ TİCARET POLİTİKALARI

Güney Kore, İkinci Dünya Savaşı’nın sonlanmasını takiben 1948 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlık ilanından sadece iki yıl sonra, Kuzey Kore’nin işgal hareketiyle, Güney Kore’de “*Kore Savaşı*” olarak anılan savaş patlak vermiştir (Yaman, 2005: 232). 1953 yılında son bulan bu savaş neticesinde ciddi ekonomik sıkıntılar yaşanmıştır. Ekonomisi üzerinde savaş etkilerinin görüldüğü 1980 öncesi dönemde Güney Kore, yabancı teknolojinin elde edilmesi, bu teknolojinin kullanımında uzmanlaşılması ve bu teknolojiyi uyarlamak için gerekli kurumsal mekanizmaların geliştirilmesi üzerinde durmuştur. Kısaca Güney Kore için 1980 öncesi dönem, ithal edilen teknolojinin taklit edilmesi dönemidir (Çalışır ve Gülmez, 2010: 40).

1980 yılı itibariyle Güney Kore ekonomisinde birçok alanda liberalleşme yaşanmıştır. Devlet, kalkınmanın motoru olarak görülen “*Chaebol*” olarak nitelendirilen aile holdingleri üzerindeki denetimini kaldırmış, iç finansal piyasadaki düzenlemeleri büyük oranda azaltmış ve sermaye hareketleri ile dış ticareti serbestleştiren politikaları uygulamaya koymuştur (Doğan ve Özekicioğlu, 2005: 149). Bu bağlamda Güney Kore’nin dış ticaret politikaları, çalışmada 1980 öncesi ve sonrası şeklinde ikiye ayrılarak açıklanmıştır.

2.2.1. 1980 Yılı Öncesi Uygulanan Dış Ticaret Politikaları

OECD (2009) tarafından Güney Kore’nin 1980 yılı öncesi dönemi, Ar-Ge faaliyetleri açısından “*İmitasyon Süreci*” olarak tanımlanmaktadır. İmitasyon sürecinde, emek yoğun sektörler ön planda olmuş ve doğrudan yabancı yatırımlar ve teknoloji transferi ile sanayileşme amaçlanmıştır. Bu amaçla dış ticarete ithal ikamecilik ve korumacılık söz konusu olmuştur (Arslanhan ve Kurtsal, 2010: 1-2).

1980 yılı öncesi dönem, Güney Kore’nin Kore Savaşı etkilerini yaşadığı dönem olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda Güney Kore ekonomisi bu dönemde ciddi sıkıntılar yaşamıştır. Fakat bu ekonomik sıkıntılar, 1962 yılında ihracat amaçlı ekonomik kalkınma politikasının uygulanmaya başlamasıyla hafifletilmiş ve hatta atlatılmıştır (Kore Enformasyon Ajansı, 2002: 43). Bu bağlamda Güney Kore’nin 1980 yılı öncesi uygulanan dış ticaret politikaları, çalışmada 1948-1962 dönemi ve 1962-1980 dönemi olarak ikiye ayrılmıştır.

2.2.1.1.1948-1962 Dönemi

“*Savaş, yeniden inşa ve toprak reformu dönemi*” olarak ifade edebileceğimiz 1948-1962 dönemi içerisinde yaşanan Kore Savaşı, ülkenin zaten kötü durumda olan şartlarının daha da kötüleşmesine sebep olmuştur. Örneğin, tersanelerin %80’i ve tekstil dokumacılığının %50’si savaş sırasında kaybedilmiştir. (Choi, 1976: 120-125; Eriksson, 2005: 15).

1960 yılı öncesinde belirtilmiş olduğu gibi kötü bir ekonomik tablo sunan Güney Kore, bu dönemde devletin kurumsallaşmasına ve ithal ikamesine yönelik politikalar

izlemiştir. Bu döneme ait iki önemli gelişme söz konusudur. Bunlardan ilki, 1948-1950 yılları arasında gerçekleştirilen toprak reformu sayesinde geleneksel toplum yapısında yer alan aristokrat “*yangban*” sınıfının sahip oldukları topraklarının dağıtımı ve neticesinde ülkede sınıf ayrımının kalmamasıdır. Diğeri ise Japonların sahip olduğu işletmelerin ileride ülkenin ekonomik gelişmesinde önemli roller oynayacak olan girişimci iş adamlarına dağıtılmasıdır (Jones ve Sakong, 1980: 35; Landsberg vd., 2007: 159).

Savaş sonrası dönemin en belirgin özelliği, uzun vadeli ekonomik kalkınmadan ziyade harap haldeki ülkeyi yaşanabilir hale getirme gayretleridir. Bu gayretler neticesinde 1953 yılından 1962 yılına kadar olan dönemde, kişi başına düşen milli gelir 67 dolardan 87 dolara yükselmiştir (Congressional Budget Office Memorandum, 1997: 14; Ungson vd., 1997: 47-48).

Ülke ekonomisini iyileştirmeye yönelik gayretler, önemli ölçüde dış yardımlar ile desteklenmiştir. 1950’li yılların başında dış yardımlardan özellikle Amerikan yardım kuruluşlarının yardımları, ekonomik tablonun iyileştirilmesine yönelikken, 1950’li yılların sonundan itibaren kısa süreli uzman değişimi ve Güney Korelilerin ABD’de eğitilmelerine yönelik olmuştur. Bu yardımlar, ülke gelişimini olumlu yönde etkilemiştir. (Sakong, 1993: 128).

2.2.1.2.1962-1980 Dönemi

1962-1980 dönemi “*Planlı Kalkınma Dönemi*” olarak ifade edilebilir. Bu dönemde beş yıllık kalkınma planları düzenlenmiş ve ihracata yönelik dış ticaret politikaları benimsenmiştir. Bu politikalar neticesinde Güney Kore tarafından 1962 yılından 1980 yılına kadar ihracat önemli ölçüde artırılmış fakat ihracatla birlikte ithalatta da artış gözlenmiştir. Buna göre Tablo 2.17’de görüldüğü üzere 1962 yılında 270 bin dolar olan ihracat, 1980 yılında 18.616 bin dolar; 1962 yılında 1.828 milyon dolar olan ithalat ise 1980 yılında 32.311 milyon dolar olmuştur. Bu bağlamda 1962-1980 dönemi boyunca Güney Kore’de dış açık da önemli bir artış söz konusu olmuştur. Var olan bu dış açık, Güney Kore’nin 1962-1980 döneminde ticarete dışa bağımlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 2.18: 1962-1980 Dönemi için Güney Kore’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Açık	
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)
1962	270.054		1.828.017		-1.557.963	
1963	309.153	14,48	2.286.990	-8,63	-1.977.837	26,95
1964	398.940	29,04	1.717.729	34,95	-1.318.789	-33,32
1965	544.780	36,56	1.948.686	25,11	-1.403.906	6,45
1966	778.419	42,89	2.913.514	-24,89	-2.135.095	52,08
1967	1.011.970	30,00	3.790.370	13,45	-2.778.400	30,13
1968	1.396.293	37,98	5.397.206	49,51	-4.000.913	44,00
1969	1.906.041	36,51	6.804.312	30,10	-4.898.271	22,43
1970	2.490.958	30,69	7.427.289	42,39	-4.936.331	0,78
1971	3.091.272	24,10	8.923.058	26,07	-5.831.786	18,14
1972	4.416.375	42,87	8.930.757	9,16	-4.514.382	-22,59
1973	6.656.482	50,72	11.968.053	20,14	-5.311.571	17,66
1974	6.943.664	4,31	14.307.030	0,09	-7.363.366	38,63
1975	8.425.766	21,34	14.894.975	34,01	-6.469.209	-12,14
1976	11.706.821	38,94	18.534.662	19,54	-6.827.841	5,54
1977	14.236.272	21,61	22.611.523	4,11	-8.375.251	22,66
1978	16.587.273	16,51	29.456.836	24,44	-12.869.563	53,66
1979	17.000.400	2,49	33.460.864	22,00	-16.460.464	27,90
1980	18.616.751	9,51	32.311.443	30,27	-13.694.692	-16,80

Kaynak: Dünya Bankası’ndan derlenmiştir.

Daha önce belirtildiği üzere 1962-1980 dönemi planlı dönem olarak bilinmektedir. Bu dönemde 15 yılı kapsayan 3 adet kalkınma planı hazırlanmıştır. Bunlar, Birinci, İkinci ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları’dır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1962-1966)

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın (BBYKP) en önemli hedefi, Güney Kore'de kendi kendine yeterli bir ekonominin temellerinin kurulması olmuştur (Demir, 2006: 118). Bu hedefe yönelik olarak uygulanan politikalar şu şekilde sıralanabilir:

- İhracatçı şirketlerin kolay bir şekilde ithalat mallarına ulaşımı,
- Döviz gelirlerinin vergiden muaf tutulması,
- Devlet kontrolündeki bankaların ihracatçı firmalara kolay krediler sağlaması,
- İhracatçı firmaların gümrük vergilerinden muaf tutulması,
- İhracatçı firmalara ithalat için döviz serbestisi sağlanması,
- İhracat sigortası sisteminin dizayn edilmesi ve devlet tarafından güvence altına alınması,
- Güney Kore ulusal para biriminin değerinin düşürülmesi (Çakmak, 2016: 155-156).

Uzun (2010)'un da ifade ettiği üzere, 1962 yılında BBYKP ile uygulamaya konan politikaların temelinde, *“mukayeseli üstünlük çerçevesinde ihracata dönük emek yoğun sanayileri özendirerek piyasa mekanizması yoluyla iç ve dış kaynakları harekete geçirmek”* olmuştur. Bu dönemdeki yurt içi tasarrufların yetersizliği, yabancı sermaye girişiyle aşılmaya çalışılmış ve bu bağlamda Güney Kore hükümeti, 1966 yılında kapsamlı bir *“Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu”*nu çıkarmıştır. Ayrıca yabancı teknolojilerin ülkeye kazandırılması amacıyla 1966 yılında *“Kore Bilim ve Teknoloji Enstitüsü”* ve 1967 yılında *“Bilim ve Teknoloji Bakanlığı”* kurulmuştur (Uzun, 2010: 99-100).

Tablo 2.19'da Güney Kore'de BBYKP'nın ekonomik büyüme hedefi ve gerçekleşen değerleri görülmektedir. Buna göre BBYKP dönemi boyunca ekonomik büyümede hedeflenen %7,1 oranındaki artış oranı aşılmış ve dönem ortalaması olarak %9,3 oranında ekonomik büyüme sağlanmıştır. Ayrıca Tablo 2.18'deki dış ticaret değerlerine bakıldığında BBYKP'nın kapsadığı 1962-1966 döneminde ihracat ve ithalat

değerlerinde de önemli ölçüde artış sağlanmış; fakat ithalatın ihracattan daha fazla artması sonucunda dış açıkta da artış gerçekleşmiştir.

Tablo 2.19: Güney Kore’de BBYKP’nın GSYİH Hedef ve Gerçekleşen Değerleri
(Milyon ABD \$)

Yıl	Plan Hedefleri	Yıllık Artış (%)	Gerçekleşen	Yıllık Artış (%)
1962	26.213	-	26.213	-
1963	28.074	7,1	28.622	9,1
1964	30.067	7,1	31.330	9,4
1965	32.201	7,1	33.581	7,1
1966	34.487	7,1	37.605	11,9

Kaynak: Dünya Bankası’ndan derlenmiştir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1967-1971)

İkinci Kalkınma Planı (IBYKP)’nın temel hedefi, ağır ve kimyasal sanayiye yönelik olarak ithal ikameci sanayinin kurulmasıdır (Uzun, 2010: 99). Bu hedef doğrultusunda uygulanan temel politikalar şöyle sıralanabilir:

- Ormancılık ve balıkçılığın geliştirilmesi ve tahıl ürünlerinde kendi kendine yeterli bir duruma ulaşma,
- Sanayileşmenin temeliniin kurulması,
- Ödemeler dengesi açığının giderek azaltılması,
- Nüfus artış hızını yavaşlatma ve istihdam oranını yükseltme,
- Çiftçilerin gelirini yükseltme,
- Teknolojinin geliştirilmesi ve verimliliğin yükseltilmesidir (Demir, 2006: 118).

Bu politikaların uygulanması önemli ölçüde dış yardımlarla gerçekleştirilmiştir (Karabulut, 2013: 66).

IBYKP’nın uygulandığı dönemde, Güney Kore, düşük ücret politikası uygulamıştır. Bu uygulama sayesinde, kısa zamanda büyük sermaye gerektirmeden üretilebilecek emek yoğun ürünlerin önde gelen ihracatçılarından biri olmuştur. Ancak

öncelikli olarak ekonomik büyüme hedefleyen Güney Kore, ihracat odaklı büyüme stratejisi nedeniyle ticarete dışa bağımlılığını sürdürmüştür (Sungur, 2000: 121).

Tablo 2.20'ye bakıldığında IBYKP'nın hedeflerine ulaştığı görülmektedir. Bu bağlamda dönem boyunca ekonomik büyüme üzerine planlanan %7 oranındaki artış aşılmış ve dönem boyunca ortalama %12 oranında ekonomik büyüme sağlanmıştır. Ayrıca Tablo 2.18'de IBYKP kapsadığı dönemdeki dış ticaret istatistiklerine bakıldığında 1967 yılında 1.011 milyon dolar olan ihracatın 1972 yılında 3.091 milyon dolar; 1962 yılında 3.790 milyon dolar olan ithalat ise 1972 yılında 8.923 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda IBYKP dönemi boyunca dış açık artış göstermiştir.

Tablo 2.20: Güney Kore'de IBYKP'nın GSYİH Hedef ve Gerçekleşen Değerleri
(Milyon ABD \$)

Yıl	Plan Hedefleri	Yıllık Artış (%)	Gerçekleşen	Yıllık Artış (%)
1967	41.033	-	41.033	-
1968	43.905	7,0	46.445	13,1
1969	46.978	7,0	53.199	14,5
1970	50.266	7,0	58.517	10,0
1971	53.784	7,0	64.635	10,4

Kaynak: Dünya Bankası'ndan derlenmiştir.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1972-1976)

1960'lı yıllarda etkileyici bir performans gösteren BBYKP ve IBYKP kapsamındaki ihracat odaklı politikalar, 1970'li yıllara gelindiğinde bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1971 yılının sonlarından 1972 yılının ilk yarısına kadar, endüstri üretimi ciddi bir biçimde yavaşlama göstermiştir. Ekonomik büyüme oranı, 1971 yılında %10,4 iken 1972 yılında %4,9'a; yatırımların GSMH'ya oranı da aynı yıllarda sırasıyla %25,5'ten %20,9'a düşmüştür. Güney Kore ekonomisindeki bu kötüleşmenin nedeni olarak şunlar ileri sürülebilir:

- Güney Kore'nin önemli bir ihracat partneri olan ABD'nin ekonomik büyümesinin yavaşlaması ve Güney Kore'nin ABD'den ithal ettiği ve ihracat girdisi olarak kullandığı birçok mamul mala ABD'nin %10 gibi ek vergi koyması,
- Birçok Güney Kore firmasının 1970'li yıllarda genişleyen kapasiteleri nedeniyle artan sermaye mali ithalatını, borç yoluyla finanse etmiş olmaları; Aralık 1970 ile Temmuz 1972 arasında Won'un ABD Dolar'ına karşı değer kaybetmesi³ neticesinde bu borçların ülke parası (Won) cinsinden değerinin artmasıyla birlikte Güney Kore'deki çoğu firmanın mali sıkıntıya düşmesi (Frank vd., 1975:21).

Bütün bu olumsuz gelişmeler üzerine Güney Kore Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (UBYKP)'nı hazırlamıştır. Buna göre ana hedef ekonomik büyüme olmakla birlikte, ulusal ve dengeli bölgesel kalkınma hedefleri de UBYKP'nında yer almıştır. Bu hedefler doğrultusunda uygulanan politikalar şunlardır:

- Temel gıda ürünlerinde kendine yeterlilik,
- Kırsal alanda yaşanabilir çevrenin gelişmesi,
- Ağır sanayi ve kimya sanayinin geliştirilmesi,
- Bilim, teknoloji ve insan kaynaklarının değerlendirilmesi,
- Yerleşim alanlarını ve ulusal refahı artırmak (Okan, 1998: 54).

UBYKP'nda uygulanan politikalardan biri ifade edildiği üzere ağır sanayi ile kimya sanayinin geliştirilmesidir. Bu bağlamda bu sanayi türlerinde ölçek ekonomisi üzerine durulmuştur. Buna göre az sayıda firmayı destekleyerek bu firmaların büyük ölçekli yapılara dönüşmesi amaçlanmıştır (TMMOB, 2007: 71).

Tablo 2.21'de görüldüğü üzere Güney Kore, bir önceki plan dönemiyle benzer şekilde hedeflerini aşan bir performans göstermiştir. Buna göre, ekonomik büyüme üzerine %8,6 oranındaki hedef üstüne çıkılmış ve %11,2'lik ekonomik büyüme sağlanmıştır. Ayrıca ihracat ve ithalat değerlerinde de ortalama iki katı kadar artış gerçekleşmiştir.

³ 1 ABD \$=317 Won iken 1 ABD \$=400 Won'a yükselmiştir.

Tablo 2.21: Güney Kore’de UBYKP’nın GSYİH Hedef ve Gerçekleşen Değerleri
(Milyon ABD \$)

Yıl	Plan Hedefleri	Yıllık Artış (%)	Gerçekleşen	Yıllık Artış (%)
1972	69.257	-	69.257	-
1973	75.213	8,6	79.526	14,8
1974	81.681	8,6	87.050	9,4
1975	88.705	8,6	93.895	7,8
1976	96.333	8,6	106.210	13,1

Kaynak: Dünya Bankası’ndan derlenmiştir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1977-1981)

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (DBYKP)’nda ana hedef teknolojik çalışmaları ilerletmek olmuştur. Bu bağlamda makine imalatı, elektronik ve gemi inşaatı gibi teknoloji yoğun ve kaliteli işgücü gerektiren yerli sanayiye önem verilmiştir. Bu doğrultuda uygulanan politikalar şöyle sıralanabilir:

- İstihdam artırma ve insan gücünün gelişmesi,
- Yaşanan çevreyi geliştirmek,
- Bilim ve teknoloji yatırımlarını artırmak,
- Ekonomik yönetimi ve kurumları düzenlemek,
- Geliştirmek ve yatırım sermayesinde kendine yeterlilik (Luther, 1984: 81-82; TMMOB, 2007: 71-72).

Tablo 2.22’de görüldüğü üzere, DBYKP’nın hedefleri gerçekleştirilememiştir. Bu bağlamda hedeflenen %9,2 oranındaki ekonomik büyüme hedefine ulaşılammış ve dönem boyunca gerçekleşen ortalama ekonomik büyüme oranı %6,1’de kalmıştır. Ayrıca Tablo 2.18’e göre DBYKP dönemi boyunca ihracatta bir artış sağlanmışsa da ithalatta gerçekleşen artışın ihracattan fazla olması, dış ticaret açığının dönem boyunca artmasına neden olmuştur.

Tablo 2.22: Güney Kore’de DBYKP’nın GSYİH Hedef ve Gerçekleşen Değerleri
(Milyon ABD \$)

Yıl	Plan Hedefleri	Yıllık Artış (%)	Gerçekleşen	Yıllık Artış (%)
1977	119.250	-	119.250	-
1978	130.221	9,2	132.099	10,7
1979	142.201	9,2	143.493	8,6
1980	155.283	9,2	141.052	-1,7
1981	169.569	9,2	151.180	7,1

Kaynak: Dünya Bankası’ndan derlenmiştir.

2.2.2. 1980 Yılı Sonrası Uygulanan Dış Ticaret Politikaları

Güney Kore, 1980’li yılların başında yüksek enflasyon oranı, yüksek dış borç ve negatif seyreden büyüme hızına sahiptir (Chung, Lee and Jung, 1997: 31). Bu olumsuz ekonomik tablo nedeniyle Güney Kore, temel olarak ekonominin iyileştirilmesini hedeflemiş ve hedef doğrultusunda ilk olarak fiyat dengesi oluşturmaya ve dış ticareti liberalleştirmeye; ithalat kotalarını kaldırmaya yönelmiştir. Buna ek olarak bankaların özelleştirilmesi ve faiz oranlarının artırılmasına yönelik politikalar benimsenmiştir (Ungson vd., 1997: 52-53).

1980 yılı itibarıyla ihracat ve sanayi teşvikleri büyük ölçüde azaltılmıştır. Çünkü “Cheabol” olarak isimlendirilen aile holdingleri artık rekabet gücü elde etmiş ve devlet desteğine ihtiyaç duymamıştır (Okan, 1998: 69).

1980-1982 yılları arasında Güney Kore, dış borçlanma yoluna gitmek zorunda kalmıştır. Fakat 1983-1984 yılları arasında yüksek oranda ekonomik büyüme sağlamış ve bununla birlikte yurt içi tasarruflarını artırabilmiştir. Bu bağlamda dış finansman ihtiyacı 1983-1984 yılları arasında azalmıştır (Colins, 1990:105-106).

Ekonominin iyileştirilmesi için uygulanan politikalar 1980’li yılların ortalarında sonuç vermiştir. Buna göre enflasyon oranı düşmüş, dış rekabet gücü, verimlilik ve büyüme oranında artış yaşanmıştır. Özellikle 1986-1989 yılları arasında gerçekleşen düşük petrol fiyatları, zayıf dolar kuru ve global çapta düşük faiz oranları, Güney Kore

ekonomisini güçlendirmiştir. Güney Kore ekonomisi ilk defa 1986 yılında dış ticaret, cari işlemler ve ödemeler dengesi fazlası vermiş; yurtiçi tasarruflar ise yurtiçi yatırımları aşmıştır. Aynı yıl ekonomik büyüme %11 oranında gerçekleşmiştir. Bütün bu gelişmelerin sonucunda, 1982-1989 dönemi ortalama ekonomik büyüme oranı ise % 9'lara ulaşmıştır (Çakmak, 2016: 158-159).

Tablo 2.23'de 1980-1989 dönemi için Güney Kore'de gerçekleşen GSYİH ve TÜFE değerleri verilmiştir. Buna göre bu dönemde enflasyon kontrol altına alınmış; GSYİH'da da istikrarlı bir büyüme sağlanmıştır. Buna rağmen bu dönem için Güney Kore'de gerçekleşen dış ticaret istatistiklerinin verildiği Tablo 2.24'e bakıldığında Güney Kore'nin 1987 yılına kadar dış açıktaki bir gelişme sağlamış olsa da bunu 1987 yılından sonra sürdüremediği görülmektedir.

Tablo 2.23: : 1980-1989 Dönemi için Güney Kore'de GSYİH ve TÜFE (Değer: Bin ABD \$)

Yıllar	GSYİH		TÜFE
	Değer	Değişim (%)	Değişim (%)
1980	141.052	-1,7	28,69
1981	151.180	7,1	21,35
1982	163.675	8,2	7,19
1983	185.349	13,2	3,42
1984	204.705	10,4	2,27
1985	220.569	7,7	2,45
1986	245.326	11,2	2,74
1987	275.911	12,4	3,04
1988	308.758	11,9	7,14
1989	330.463	7,0	5,70

Kaynak: Dünya Bankası'ndan derlenmiştir.

Tablo 2.24: 1980-1989 Dönemi için Güney Kore’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Açık	
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)
1980	18.616.751		32.311.443		-13.694.692	
1981	21.185.127	13,8	33.758.512	4,4	-12.573.385	-8,1
1982	21.598.773	1,9	34.278.554	1,5	-12.679.781	0,8
1983	25.197.459	16,6	36.597.117	6,7	-11.399.658	-10,1
1984	28.743.206	14,0	38.202.568	4,3	-9.459.362	-17,0
1985	29.055.387	1,0	37.460.826	-1,9	-8.405.439	-11,1
1986	39.144.387	34,7	49.852.040	33,0	-10.707.653	27,3
1987	48.000.840	22,6	58.886.771	18,1	-10.885.931	1,6
1988	5.3845.515	12,1	66.592.506	13,0	-12.746.991	17,1
1989	51.924.595	14,4	77.065.656	15,7	-25.141.061	97,2

Kaynak: Dünya Bankası’ndan derlenmiştir.

1980 yılı sonrasında da beş yıllık kalkınma planlarının hazırlanması sürmüştür. Bu bağlamda 1980-1997 yılları arasında hazırlanan kalkınma planları Tablo 2.25’de özetlenmiştir.

Tablo 2.25: Güney Kore’nin 1980 Sonrası Uygulanan Ekonomik Kalkınma Politikaları

Planlama Dönemi	Ekonomik Hedef	Uygulanan Politikalar
5. ve 6. Beş Yıllık Kalkınma Planları Dönemi (1982-1991)	Ekonominin rekabet gücünün artırılması gelişmiş bir ekonomi için temelleri oluşturmak	Dışa açık ekonomi ve istikrar politikalarını uygulamak
Beş Yıllık “Yeni Ekonomik Plan” Dönemi (1992-1997)	Küreselleşme ve Liberalizasyona geçişi sağlamak	Küresel ekonomiye geçişin sağlanması için gerekli reform politikalarının oluşturulması ve hayata geçirilmesi

Kaynak: Hong, 2010:26-27

Beşinci Beş Yıllık Planı, önceki kalkınma planları gibi ihracat ve büyüme artışını sağlamayı temel hedef olarak benimsemiştir. Ancak bu planda ihracat artışı hedeflemesi, özellikle ileri teknolojiye sahip ürünlerin ihracatına yönelik olmuştur. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda dış ticaret ile ilgili hedeflere ulaşılamamıştır. Ayrıca döviz kazanmaya yönelik ihracat hedeflemesi, düşük petrol fiyatları ve düşük uluslararası faiz oranları, 1986-1990 yılları arasında cari işlemler fazlasına neden olmuştur (Gönel, 2001: 8). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise daha çok ithalatın liberalizasyonuna ağırlık verilmiştir. Ayrıca bu plan çerçevesinde devlet teşvikleri artırılmıştır. Plan kapsamında sosyal haklara yönelik politikalar ön plana çıkmıştır. (TMMOB, 2007: 75).

Mart 1992 yılında Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Başkan Roh tarafından ilan edilmiştir. Ancak aynı tarihte Başkan Roh yerine hükümeti devralan Başkan Kim Young Sam, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı yerine, "*Yeni Ekonomi Beş Yıllık Planı*"nı (1993-1997) yürürlüğe koymuştur. Yeni plan ile hükümet, ülkenin uluslararası pazarlarda rekabet gücünü artırmayı ve kalkınma planları gibi ekonomik büyümeyi hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda; küreselleşme, finansal liberalizasyon, sanayileşme ve teknolojik gelişme, hükümetin önem verdiği temel öncelikler olmuştur (Kim, 2010:183).

Uygulanan bu planlar neticesinde Tablo 2.26'ya bakıldığında GSYİH'da 1998 yılı hariç artış sağlandığı görülmektedir. 1998 yılında yaşanan GSYİH'daki azalmanın sebebi 1997 yılındaki Asya Krizi'nin bir etkisi olarak ifade edilebilir. Fakat GSYİH'da görülen bu azalmaya rağmen Tablo 2.27'ye göre 1998 yılında dış ticaret fazla vermiştir. Fakat 1999 yılına gelindiğinde dış açık yeniden söz konusu olmuştur.

Tablo 2.26: 1988-1999 Dönemi için Güney Kore’de GSYİH ve TÜFE (Değer: Bin ABD \$)

Yıllar	GSYİH		TÜFE
	Değer	Değişim (%)	Değişim (%)
1988	308.758.447	11,9	7,14
1989	330.463.271	7,0	5,70
1990	362.885.781	9,8	8,57
1991	400.458.799	10,3	9,33
1992	425.189.155	6,1	6,21
1993	454.300.767	6,8	4,80
1994	496.124.339	9,2	6,26
1995	543.606.435	9,5	4,48
1996	584.890.676	7,5	4,92
1997	619.528.986	5,9	4,43
1998	585.633.197	-5,4	7,51
1999	651.860.239	11,3	0,81

Kaynak: Dünya Bankası’ndan derlenmiştir.

Tablo 2.27: 1987-1999 Dönemi için Güney Kore’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Açık	
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)
1987	48.000.840	22,6	58.886.771	18,1	-10.885.931	1,6
1988	53.845.515	12,1	66.592.506	13,0	-12.746.991	17,1
1989	51.924.595	-3,5	77.065.656	15,7	-25.141.061	97,2
1990	54.309.244	4,5	87.470.989	13,5	-33.161.745	31,9
1991	61.036.831	12,3	104.962.540	20,0	-43.925.709	32,4
1992	68.876.036	12,8	109.958.817	4,7	-41.082.781	-6,4
1993	75.480.273	9,5	117.468.801	6,8	-41.988.528	2,2
1994	87.982.035	16,5	144.197.494	22,7	-56.215.459	33,8
1995	108.276.639	23,0	176.679.431	22,5	-68.402.792	21,6
1996	120.551.597	11,3	203.235.209	15,0	-82.683.612	20,8
1997	143.248.755	18,8	208.296.448	2,4	-65.047.693	-21,3
1998	163.665.325	14,2	158.336.195	-23,9	5.329.130	-108,1
1999	185.069.472	13,0	197.781.172	24,9	-12.711.700	-338,5

Kaynak: Dünya Bankası’ndan derlenmiştir.

Güney Kore, 1997 yılının sonlarında başlayan ve “Asya Krizi” olarak bilinen krizden önemli ölçüde etkilenmiştir. Kriz neticesinde ekonomik plan uygulamalarına son verilmiş, bunlar yerine kısa vadeli programlar uygulanmaya başlanmıştır. Kısa vadeli programlarla krizin etkilerinin giderilmesi hedeflenmiştir. Asya Krizi’nin etkisiyle likitide bunalımına girmiş olan Güney Kore buna bağlı olarak işsizlik sorunuyla karşılaşmıştır. Bu dönemde IMF ile sözleşme yapılmış ve IMF’nin tavsiye ettiği politikalar, o dönemin başkanı Kim Dae-jung hükümetinin modernizesiyle birlikte Güney Kore’de uygulama bulmuştur. Bu bağlamda Güney Kore’de 1999 yılında, “Ulusal Bilim ve Teknolojinin Gelişmesi için Uzun Dönemli Plan” oluşturulmuştur. Oluşturulan bu plan ile bilim ve teknolojiye gelişim sağlamak hedeflenmiştir. “Ulusal Bilim ve Teknolojinin Gelişmesi

için Uzun Dönemli Plan” çerçevesinde uygulanan politikalar neticesinde teknolojik gelişim sağlanmış ve sağlanan gelişimler Asya Krizi’nin etkilerinin giderilmesine ve hatta Tablo 2.28’den de görüldüğü üzere 1999 yılından itibaren ekonomik büyümenin yeniden artış seyrine girmesine olanak tanımıştır. Ayrıca bilim ve teknolojiye yönelik uygulanan bu politikalar, Güney Kore’nin 21. yüzyılın ilk çeyreğinde teknolojisi gelişmiş ilk 7 ülkenin arasında yer almasını sağlamıştır (Kore Enformasyon Ajansı, 2002: 18-61).

Tablo 2.28: 1998-2018 Dönemi için Güney Kore’de GSYİH ve TÜFE (Değer: Bin ABD \$)

Yıllar	GSYİH		TÜFE
	Değer	Değişim (%)	Değişim (%)
1998	585.633.197	-5,4	0,81
1999	651.860.239	11,3	2,25
2000	710.035.024	8,9	2,25
2001	742.166.287	4,5	4,06
2002	797.327.303	7,4	2,76
2003	820.714.650	2,9	3,51
2004	860.928.359	4,9	3,59
2005	894.708.410	3,9	2,75
2006	941.019.894	5,1	2,24
2007	992.431.541	5,4	2,53
2008	1.020.509.644	2,8	4,67
2009	1.027.729.851	0,7	2,75
2010	1.094.499.338	0,7	2,93
2011	1.134.795.395	3,6	4,02
2012	1.160.809.420	2,2	2,18
2013	1.194.428.840	2,9	1,30
2014	1.234.340.056	3,3	1,27
2015	1.268.781.059	2,7	0,70
2016	1.305.947.523	2,9	0,97
2017	1.345.945.672	3,0	1,94
2018	1.381.859.694	2,6	1,47

Kaynak: Dünya Bankası’ndan derlenmiştir.

Güney Kore elde ettiği bu teknoloji bilgisiyle birlikte dış ticarete de önemli gelişimler sağlamıştır. Tablo 2.29’a bakıldığında 2008 yılından itibaren ihracat ve ithalat değerlerinde artış görülmekte; fakat ihracattaki artışın ithalattan fazla olduğu gözlenmektedir. Buna göre Güney Kore, 2000 yılından itibaren dış ticaret fazlası vermeye başlamış ve ticarete dışa bağımlılığı son bulmuştur.

Tablo 2.29: 2000-2018 Dönemi için Güney Kore’de Dış Ticaret (Değer: Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Açık	
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)
2000	216.849.370	17,1	240.884.953	21,7	-24.035.583	89,0
2001	211.894.182	-2,2	232.119.671	-3,6	-20.225.489	-15,8
2002	239.507.171	13,0	266.953.992	15,0	-27.446.821	35,7
2003	272.780.156	13,8	295.296.268	10,6	-22.516.112	-17,9
2004	329.032.378	20,6	331.677.653	12,3	-2.645.275	-88,2
2005	354.750.311	7,8	357.568.934	7,8	-2.818.623	6,5
2006	397.618.551	12,0	401.736.154	12,3	-4.117.603	46,0
2007	447.942.625	12,6	448.504.966	11,6	-562.341	-86,3
2008	481.521.390	7,5	462.835.698	3,2	18.685.692	-3422,8
2009	479.954.085	-0,3	431.566.327	-6,7	48.387.758	158,9
2010	540.896.025	12,7	506.037.311	17,2	34.858.714	-27,%
2011	622.755.373	15,1	578.629.933	14,3	44.125.440	26,5
2012	654.427.750	5,0	592.537.418	2,4	61.890.332	40,2
2013	682.306.556	4,2	602.671.139	1,7	79.635.417	28,6
2014	696.154.528	2,0	611.506.140	1,4	84.648.388	6,2
2015	695.245.406	-0,1	624.309.962	2,0	70.935.444	-16,2
2016	713.050.608	2,5	653.824.495	4,7	59.226.113	-16,5
2017	726.622.470	1,9	699.777.520	7,0	26.844.950	-54,6
2018	757.109.529	4,2	711.806.556	1,7	45.302.973	68,7

Kaynak: Dünya Bankası’ndan derlenmiştir.

2.3. GÜNEY KORE VE TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET POLİTİKALARININ VE BU POLİTİKALARIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI (KORELASYON) ANALİZİ

Güney Kore ve Türkiye, hemen hemen aynı yıllarda ekonomik kalkınmaya yönelik politikalar uygulamaya başlamıştır. Her iki ülkenin başlangıçtaki temel ekonomik göstergeleri birbirine yakın ve hatta Türkiye'nin Güney Kore'den daha iyi bir ekonomiye sahip olduğu bilinmektedir (Çalışır ve Gülmez, 2010: 47).

Güney Kore ve Türkiye için Ek 1’de dış ticaret ve ekonomik büyümeye yönelik göstergeler verilmiştir. Buna göre 1962 yılında ihracata yönelik dış ticaret politikalarına yönelen Güney Kore’nin bu yıldan itibaren ihracat değerlerinde 1986, 1989, 2001 ve 2009 yıllarındaki daralma haricinde süregelen artış söz konusu olmuştur. 1986 yılında ihracatta gerçekleşen daralmanın sebebi, Güney Kore’nin 1980 yılında reel ücretlerdeki artış sonucu enflasyon ile karşı karşıya kalmış olması gösterilebilir. 1980 Krizi olarak nitelendirilen bu enflasyonist sürecin, ilerleyen yıllarda dış ticaret göstergelerinde de etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca 2001 ve 2008 yıllarında küresel çapta yaşanan krizler neticesinde Güney Kore’nin uluslararası pazarlarında bir daralma oluşmuştur. Bu sebeple 2001 ve 2009 yıllarında Güney Kore’nin ihracat değerlerinde bir daralma yaşanmıştır. Türkiye ise 1980 sonrası liberal dış ticaret politikalarına yönelerek ihracatı artırmayı hedeflemiş ve bu doğrultuda 1999, 2009 ve 2016 yılları haricinde süregelen ihracat artışı sağlamıştır. 1999 yılındaki ihracatın daralmasının nedeni olarak 1994 Krizi ve 1999 yılında yaşanan siyasi olaylar ile doğal afetlerin etkileri gösterilebilir. 2009 yılındaki ihracat daralması, 2008 yılında yaşanan küresel çaptaki krizin dünya pazarlarını daraltmasından kaynaklanmaktadır. 2016 yılındaki ihracattaki daralmanın sebebi ise Türkiye ve Rusya arasında o yılda yaşanan gerilim ile Irak, Lübnan ve Suriye’de yaşanan çatışmalar olarak ifade edilebilir.

İhracat değerlerindeki yıllık artış oranlarının Güney Kore ve Türkiye ekonomisinin karşılaştırılması yapıldığında, Ek 1’e göre 1990-2018 yılları arasında Türkiye’nin ortalama %7 oranında; Güney Kore’nin ise %9 oranında bir ihracat artışı

sağladığı görülmektedir. Bu bağlamda ihracat değerleri karşılaştırması sonucunda Güney Kore, Türkiye üzerine üstünlük sağlamaktadır.

Güney Kore, 757,1 milyar dolarlık ihracatı ile 2018 yılında dünyada en çok ihracat yapan 5. ülke olurken 711,8 milyar dolarlık ithalatı ile 2018 yılının dünyada en çok ithalat yapan 8. ülkesi olmuştur. 2018 yılı ihracat ve ithalat değerlerine bakıldığında Güney Kore'nin 70 milyar dolar dış ticaret fazlası verdiği görülmektedir. Türkiye ise Ek 1'e göre 2018 yılında ihracatta ortalama %7 oranında bir artış sağlamıştır. Buna göre aynı ihracat aynı yılda 168 milyar dolara ulaşmıştır. İthalat ise ortalama %4 oranında düşmüş ve 223 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda dış açık 55 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılında 76 milyar dolar olan dış açık göz önüne alındığında, dış açığın 2018 yılında azaldığı görülmektedir. Bu bağlamda Güney Kore ve Türkiye ekonomisinin dış ticaret performansı karşılaştırıldığında, Güney Kore ekonomisinin dış ticaret performansının, Türkiye ekonomisinin dış ticaret performansına üstünlük sağladığı görülmektedir.

Dış ticaret fazlası veren Güney Kore, 1980 ve 1998 yıllarında yaşamış olduğu ekonomik büyüme açısından bir daralma dışında dış ticarete paralel olarak süregelen bir ekonomik büyüme performansı sağlamıştır. Türkiye ise birçok kez ekonomik büyümede daralma ile karşı karşıya kalmıştır. Ek 1'den hareketle Güney Kore ve Türkiye ekonomisi 1960-2018 yılları arasında sırasıyla %7 ve %4 büyüme sağlamıştır. Bu bağlamda ekonomik büyüme performansında da üstünlüğün Güney Kore'ye ait olduğu görülmektedir.

Türkiye için 1960-1970 yılları arasında sermaye göstergelerine ulaşamamıştır. Ancak Ek 1'de verilen Güney Kore ekonomisinin bu dönem için sermaye yıllık artış oranları incelendiğinde, 1964 yılındaki azalma dışında sermayenin sürekli arttığı görülmektedir. Güney Kore'deki 1964 yılında sermayede gerçekleşen azalma Kore Savaşı'nın bir sonucu olarak ifade edilebilir.

1980 yılı sonrası için ise Ek 1'de verilen Türkiye ve Güney Kore'ye ait sermaye yıllık artış oranları incelendiğinde 2002 yılına kadar olan dönemde Türkiye'nin sermayesinin dalgalı bir seyir halinde olduğu ifade edilebilir. Türkiye, 1988-2002 yılları

arasında ortalama %4 oranında sermaye artışı sağlamıştır. Güney Kore’de ise bu oran, aynı dönemde %13’tür. Bu bağlamda Türkiye ve Güney Kore ekonomisine karşılaştırmalı olarak bakıldığında, Güney Kore ekonomisi, Türkiye ekonomisinden 1988-2002 yılları arasında önemli ölçüde fazla sermaye çekmiştir.

2.3.1. Korelasyon Analizi

“İki seri arasındaki ortak hareketlerin test edilmesi”nin en kolay yolu korelasyon analizidir. Korelasyon analizi, değişkenler arasındaki ilişkinin varlığı ve yönü hakkında bilgi verir. Fakat ampirik analizlerin gelişimi, korelasyon analizinde “*sabit olmayan varyans sorunu*”nu ortaya çıkarmıştır. Öte yandan, Kat (2002), “*korelasyon analizinde normal dağılım varsayımlarının fazla katı olduğunu ve bu analiz sonucunda elde edilen katsayıların değerlendirilmesinin ihtiyatla gerçekleştirilmesi gerektiğini*” vurgulamıştır. Korelasyon analizinin diğer bir dezavantajı ise ilişkiler hakkında bir sebep sunmamasıdır. Yine de korelasyon analizleri kullanılmaya devam edilmiş ve genellikle ampirik temelli analizler için bir başlangıç noktası olarak tercih edilmiştir (Yalçın, 2008: 44). Bu bağlamda çalışmanın üçüncü bölümünde yer alan Türkiye ve Güney Kore için dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişkilerin sınanmasından önce korelasyon ilişkisine göz atmakta fayda vardır. Ayrıca korelasyon analizi sonucunda Güney Kore ve Türkiye’nin dış ticaret performanslarının karşılaştırmasını yapmak kolaylaşacaktır. Bu sebeple korelasyon analizine çalışmanın bu kısmında yer verilmiştir.

Korelasyon analizleri, “*değişkenlerin elde edilmesindeki farklılıklar*” ve özellikle de “*normal dağılıp dağılmaması*” yönünden çeşitlilik göstermektedir. Genel olarak tercih edilen korelasyon analizleri, “*Pearson*” ve “*Spearman*” analizleridir. Eğer değişkenler oransal ya da aralıklı ölçek ile elde edilmiş ve normal dağılıma uygunluk gösteriyorsa bu durumda “*Pearson Korelasyon Analizi*”; oransal ya da aralıklı ölçek ile elde edilmiş fakat normal dağılıma uygunluk göstermiyorsa “*Spearman Korelasyon Analizi*” yapılabilmektedir. Bu bağlamda çalışmada kullanılan değişkenlerin normal dağılıp dağılmadıkları “*Jarque-Bera*” testi ile incelenmiş ve normal dağıldıkları görülmüştür. Buna göre çalışmada Pearson korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Pearson korelasyon analizi sonucu elde edilen katsayı, iki değişken arasındaki doğrusal ilişkinin derecesini ölçer ve -1 ile +1 arasında bir değer alır. Bu katsayının -1'e yakın olması, değişkenler arasında çok güçlü negatif bir ilişkiye işaret ederken; +1'e yakın olması değişkenler arasında çok güçlü pozitif bir ilişkiye işaret eder. Ayrıca korelasyon katsayısının mutlak değeri, 0,7'den büyük ise doğrusal ilişkinin güçlü olduğu ifade edilebilir (Altunışık vd., 2010: 227). Ancak korelasyon analizi için kullanılan örneklemdaki veri sayısı analiz sonucunun doğruluğu için önemlidir. Verilerin miktarı arttıkça veriler arasında tesadüfi ilişkilerin saptanması ihtimali azalacaktır. Veri miktarı fazla ise elde edilen korelasyon katsayısının 0,3 olması dahi anlamlı sayılabilmektedir. Fakat veri sayısının az olduğu analizlerde elde edilen korelasyon katsayısının anlamlı kabul edilebilmesi için 0,7'den büyük olması beklenir. Analiz sonucu elde edilen korelasyon katsayısının yorumlanması ise yüzde olarak yapılmamaktadır. Örneğin, korelasyon katsayısı 0,65 olan bir analiz sonucu “*Değişkenler arasında %65 ilişki vardır.*” olarak değil de “*Değişkenler arasında sıfır tam %6'lık bir ilişki vardır.*” şeklinde yorumlanır. Korelasyon ilişkisini yüzde ile açıklamak için korelasyon katsayısının karesi alınır. Yani, korelasyon katsayısının karesi, değişkenler arasındaki ilişkinin yüzdesini verir. (Karataş, 2014: 11-14).

2.3.2. Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Türkiye ve Güney Kore'de dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkilerini belirlemek için yapılan korelasyon analizinde kullanılan verilere ait bilgiler Tablo 2.30'da özetlenmiştir. Tüm verilerin büyüme değerleri yani logaritmaları ile analiz gerçekleştirilmiştir.

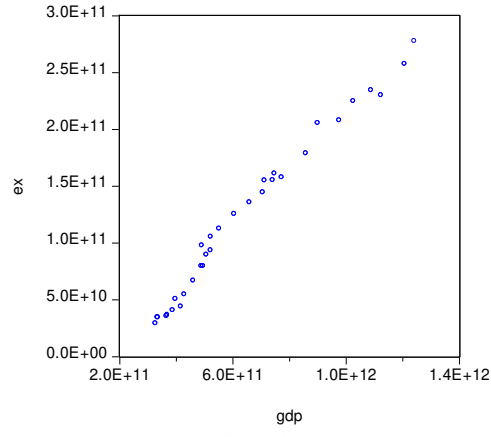
Tablo 2.30: Verilerin Tanımlanması

Değişkenler	Açıklama	Kaynak
TRGDP	Türkiye için GSİYH 2010 fiyatlarıyla US\$	World Development Indicators
TREX	Türkiye için ihracat 2010 fiyatlarıyla US\$	World Development Indicators
TRIM	Türkiye için ithalat 2010 fiyatlarıyla US\$	World Development Indicators
KOREGDP	Güney Kore için GSİYH 2010 fiyatlarıyla US\$	World Development Indicators
KOREEX	Güney Kore için ihracat 2010 fiyatlarıyla US\$	World Development Indicators
KOREIM	Güney Kore için ithalat 2010 fiyatlarıyla US\$	World Development Indicators

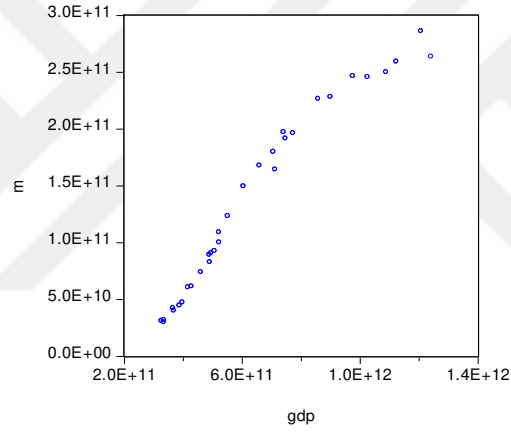
Korelasyon analizini gerçekleştirmeden önce değişkenler arasındaki ilişki serpilme grafiği ile incelenmiştir. Şekil 2.1’de Türkiye için Şekil 2.2’de ise Güney Kore için dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisine yönelik serpilme grafikleri verilmiştir. Buna göre değişkenler arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişkinin söz konusu olduğu görülmektedir. Bu bağlamda doğrusal ilişkilerin tahmini için kullanılan korelasyon analizi gerçekleştirilebilir.

Şekil 2.1: Türkiye için Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret Serpilme Grafikleri

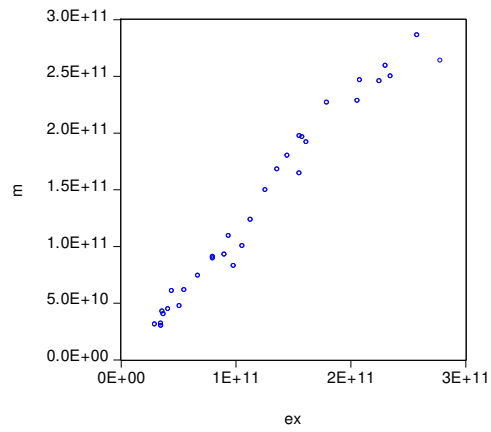
(1) Ekonomik Büyüme ve İhracat İlişkisi

(2) Ekonomik Büyüme ve İthalat İlişkisi

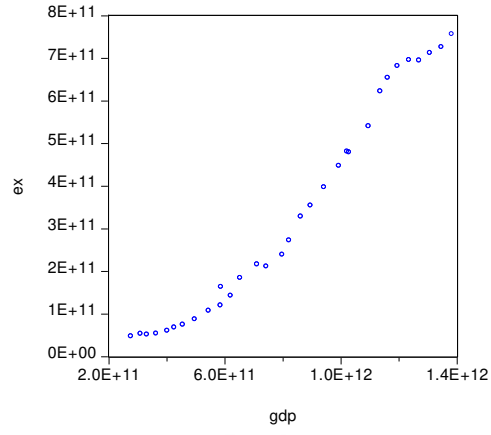

(3) İhracat ve İthalat İlişkisi

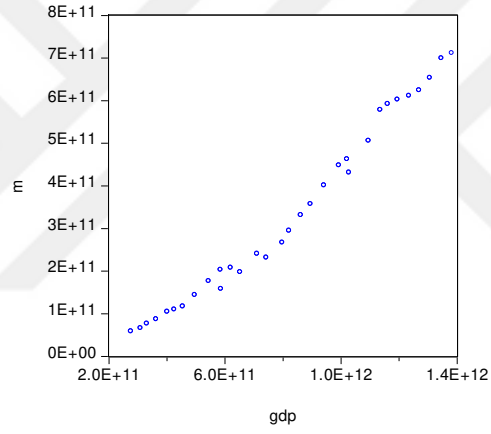

Şekil 2.2: Güney Kore için Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret Serpilme Grafikleri

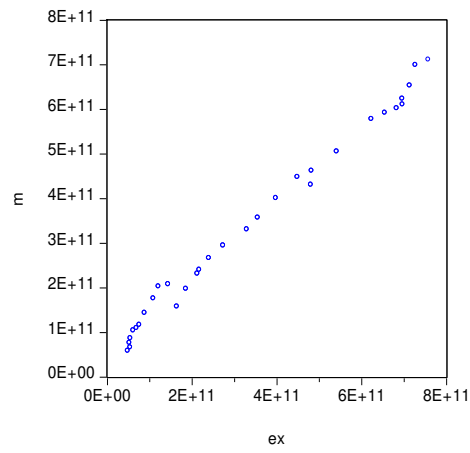
(1) Ekonomik Büyüme ve İhracat İlişkisi

(2) Ekonomik Büyüme ve İthalat İlişkisi

(3) İhracat ve İthalat İlişkisi

Türkiye ve Güney Kore’deki dış ticaret ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyle Türkiye’nin dış ticareti ile Güney Kore’nin dış ticareti arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen Pearson korelasyon analizine ait matris Tablo 2.31’de verilmiştir. Söz konusu ülkelerdeki dış ticaret ve ekonomik büyüme arasında çok yüksek pozitif korelasyon ilişkisi bulunmasının yanı sıra Güney Kore’nin dış ticaretiyle Türkiye’nin dış ticareti arasında da çok yüksek pozitif korelasyon ilişkisi saptanmıştır.

Tablo 2.31: Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

	LOGTRGDP	LOGTREX	LOGTRIM	LOGKOREGDP	LOGKOREEX	LOGKOREIM
LOGTRGDP	1					
LOGTREX	,954	1				
LOGTRIM	,950	,988	1			
LOGKOREGDP	,933	,990	,986	1		
LOGKOREEX	,945	,994	,990	,990	1	
LOGKOREIM	,944	,986	,987	,997	,989	1

NOT: SPSS Paket Program kullanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 2.31’de yer alan Pearson korelasyon analiz sonuçlarına göre dış ticaret ile ekonomik büyüme arasında yüksek bir ilişki söz konusudur. Korelasyon katsayıları Türkiye’de hem ithalat ile ekonomik büyüme arasında hem de ihracat ile ekonomik büyüme arasında ortalama %90 oranında bir ilişkiyi; Güney Kore’de hem ithalat ile ekonomik büyüme arasında hem de ihracat ile ekonomik büyüme arasında ortalama %99 oranında bir ilişkiyi işaret etmektedir. Ayrıca Türkiye’ye ait dış ticaret değerleriyle Güney Kore’ye ait dış ticaret değerleri arasında saptanan yüksek korelasyon ilişkisi, bu iki ülkenin dış ticaret performanslarının benzer olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bunlara ek olarak korelasyon analizi sonuçları, Güney Kore’nin ekonomik büyümesi ile Türkiye’nin ekonomik büyümesi arasında da çok yüksek korelasyon ilişkisini işaret etmektedir. Buna göre, Güney Kore ve Türkiye’nin uygulamış olduğu serbest dış ticaret politikaları her iki ülke için de benzer doğrultuda ve pozitif yönde ekonomik büyüme sağlamıştır.

Güney Kore ve Türkiye için dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin korelasyon analizinden elde edilen sonuçlar doğrultusunda her iki ülkede de bahsi geçen

değişkenler arasında benzer şekilde pozitif yönlü bir ilişkinin saptanmasına rağmen dış ticaret, Güney Kore'deki ekonomik büyümeyi Türkiye'deki ekonomik büyümeden daha fazla etkilemektedir. Bu durumun sebebinin araştırılması diğer çalışmalara bırakılsa da bu çalışmada konuyla ilgili birtakım tespitlere yer verilmiştir.

2.3.3. Dış Ticaretin Güney Kore ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etki Şiddetinin Farklılık Nedenleri

Güney Kore ve Türkiye ekonomisinin 1960-2018 dönemi boyunca belirli bir ihracat ve ithalat artışıyla birlikte ekonomik büyüme sağladıkları görülmüştür. Fakat karşılaştırmalı olarak analiz edildiğinde, Güney Kore ekonomisinin Türkiye ekonomisine göre daha yüksek oranda ekonomik büyüme sağladığı ve buna ek olarak yine Türkiye ekonomisinden özellikle dış ticaretin bir kolu olan ihracatta da daha fazla artış elde ettiği görülmüştür. Artış oranlarındaki bu farklılıkların, ülkelerin sanayi gelişimi ve sanayideki teknoloji girdisinin çokluğu/azlığı sebebiyle oluştuğu ileri sürülebilir.

Ek 2'de Güney Kore ve Türkiye'de gerçekleşen sanayi değerleri yer almaktadır. 1980 yılında Güney Kore ve Türkiye sanayileşmeye yönelmiş ve buna yönelik politikalar uygulamışlardır. Bu bağlamda her iki ülkenin sanayileşmeye yönelik performansına bakıldığında, yine Güney Kore'nin Türkiye'ye göre başarı üstünlüğü görülmektedir. 1960 yılında planlı kalkınmaya yönelen Güney Kore, kalkınma çerçevesinde sanayiye öncelikli alan olarak benimsemiştir. Bu bağlamda 1960 yılı sonrasında uygulamış olduğu sanayi ağırlıklı politikaları neticesinde Güney Kore'de sanayileşme hızında önemli ölçüde artış yaşanmıştır. Türkiye ise Ek 2'de görüldüğü üzere belirli bir gelişim sağlamasına rağmen Güney Kore'nin gerisinde kalmıştır. 1969-2018 yılları arası Güney Kore ve Türkiye'nin ortalama sanayi büyüme oranları sırasıyla; %7 ve %5'tir.

Güney Kore'nin yabancı teknolojiyi ilk olarak taklit yoluyla edinimi ve daha sonra kendi teknolojisini kendisinin üretmesine yönelik uygulamaları, ülkenin sanayileşmede önemli ölçüde ilerlemesine neden olmuştur. Ayrıca sanayileşmede Ar-Ge faaliyetlerine ciddi ölçüde önem veren Güney Kore, teknoloji yoğun malların üretimine yönelmiştir. Bu durum, Güney Kore'nin incelenen ekonomik göstergeler açısından Türkiye'ye üstünlük sağlamasının bir nedeni olarak ileri sürülebilir. Bu bağlamda Tablo 2.32'de

Güney Kore'nin ve Türkiye'nin ihracatını yaptığı ilk on ürün verilmiştir. Buna göre 1970'li yıllarda her iki ülkede ihraç edilen ürünler benzerlik göstermektedir. Fakat 2000'li yıllara gelindiğinde Güney Kore'nin ihracat yapısı teknoloji yoğun mallar yönünde değişmiş, ihracatta ilk üç sırayı yarı iletkenler, otomobil ve bilgisayar almıştır. Türkiye'nin 2000'li yıllarda ihracata konu olan ilk üç ürünün ise örme giyim eşyası, örülmemiş giyim eşyası ve kara taşıtları olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin Ar-Ge faaliyetlerine yeteri kadar önem vermediğini göstermektedir. Türkiye'nin Ar-Ge faaliyetlerine Güney Kore kadar önem vermemesi, her iki ülke arasındaki gelişmişlik farkının sebebi olarak ileri sürülebilir.

Tablo 2.32: Türkiye ve Güney Kore'de İhracattaki İlk On Ürün

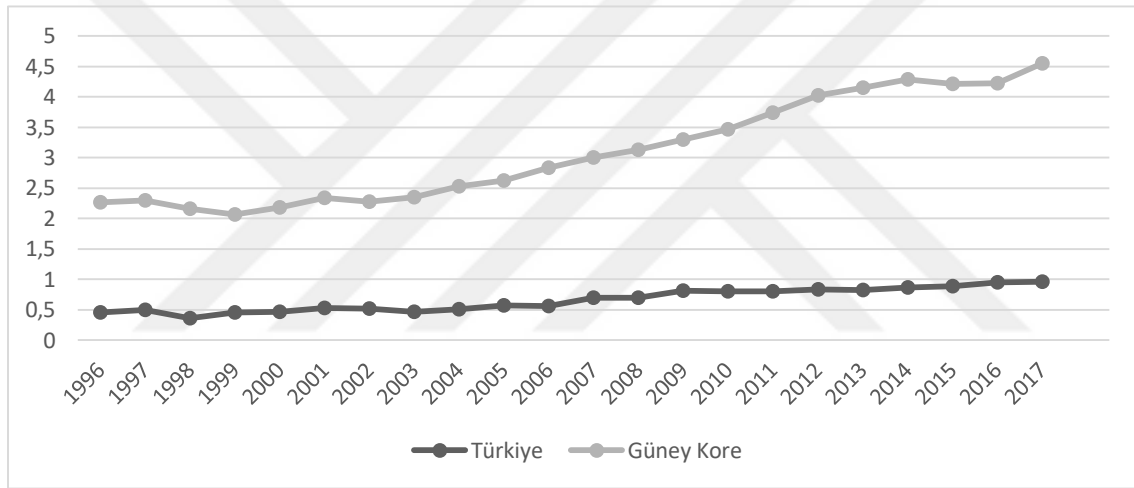
1970'li Yıllar		2000'li Yıllar	
Türkiye	Güney Kore	Türkiye	Güney Kore
Pamuk ve pamuklu dokuma	Tekstil	Örme Giyim Eşyası	Yarı İletkenler
Yenilen Meyveler	Kontrplak	Örülmemiş Giyim Eşyası	Otomobil
Tütün	Peruk	Kara Taşıtları	Bilgisayar
Gıda Sanayi kalıntıları	Demir Cevheri	Elektrikli Makineler	Gemi
Maden Cevheri	Elektronik Mallar	Demir – Çelik	Kablosuz İletişim Makinaları
Tuz, Kükürt, Topraklar, Taşlar	Şekerlemeler	Mekanik Cihazlar	Petrol Ürünleri
Canlı Hayvanlar	Ayakkabı	Meyveler	Sentetik Sakız
Tohumlar ve Hayvan Yemi	Tütün	Dokumaya Elverişli Madde	Çelik Levha Ürünleri
Sebzeler	Demir Ürünleri	Demir ve Çelikten Eşya	Giysiler
Balık ve Kabuklu Hayvanlar	Metal Ürünler	Pamuk ve Pamuk İpliği	Video Makinesi

Kaynak: SONG, 2003.

Şekil 2.2'de Türkiye ve Güney Kore'de 1996-2017 dönemine ait Ar-Ge harcamalarının GSMH içindeki payı yer almaktadır. Bu gösterge açısından Ar-Ge'ye ayrılan payın Türkiye'de çok düşük seviyelerde olduğu ortadadır. Bu bağlamda Türkiye, Güney Kore ile karşılaştırıldığında daha az teknolojiye sahiptir ve bu nedenle sanayileşmede Güney Kore'den geri kalmıştır. Bunun sonucu olarak Türkiye ekonomisi

Güney Kore ekonomisinden daha az büyüme sağlayabilmiştir. 1990'lı yıllar için Türkiye'de Ar-Ge faaliyetlerinin bir değerlendirilmesi yapıldığında, Ar-Ge harcamalarının yaklaşık %80'inin kamu tarafından finanse edildiği ve bu oranın büyük kısmının üniversitelerin payından oluştuğu anlaşılmaktadır. Kamunun Ar-Ge harcamaları 1999 yılında yaklaşık %62'lere, 2005 yılında ise %50'lere kadar gerilediği görülmektedir. Diğer taraftan özel sektörün toplam Ar-Ge harcamaları içerisindeki payı değerlendirildiğinde ise, 1990'lı yılların başında %20'lerden kademeli olarak %50'lere doğru yükseldiği anlaşılmaktadır (Bulut, 2005: 81). Gelişmiş ülkeler açısından bir değerlendirme yapıldığında ise Ar-Ge harcamalarının özel kesim tarafından ağırlıklı yapıldığı görülmektedir (Lall, 2000: 24).

Şekil 2.3: Ar-Ge Harcamaları

Kaynak: World Development Indicators'dan derlenmiştir.

Güney Kore'ye bakıldığında ise 1990 yılında toplam Ar-Ge harcamaları içerisinde kamunun payı %22 iken, 2001 yılında bu pay %26 düzeylerine çıkmış; özel sektörün payı ise, genel olarak %70'lerin üzerinde seyretmiştir (Nagano, 2006: 656).

Bu bölümde yapılan araştırmalar neticesinde Güney Kore ve Türkiye ekonomisinin büyümesi, özellikle dış açık ile ters orantılı olarak ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda özellikle ihracat artışının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği ifade edilebilir. Fakat dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin derecesini belirleyen etkenin, ülkenin sahip olduğu teknoloji bilgisi olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, Güney

Kore ve Türkiye'nin her ikisinin de serbest dış ticaret politika uygulamalarıyla ekonomik büyüme sağlamış olmasına rağmen, Güney Kore'nin ağırlıklı olarak teknoloji yoğun ürünleri ihraç etmesi, Türkiye'den daha yüksek oranda ekonomik büyüme sağlamasına olanak tanımıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME İLE DIŞ TİCARET ARASINDAKİ İLİŞKİNİN AMPİRİK ANALİZİ

Bu bölümde, Güney Kore ve Türkiye ekonomisi için ekonomik büyüme ve dış ticaret arasındaki dinamik ilişkiler analiz edilmiştir. Bu amaçla öncelikle ekonomik büyüme ve dış ticaret ilişkisi analizlerine yönelik literatür verilmiş, daha sonra çalışma kapsamında yapılan ampirik analizlerde kullanılan yöntem ve veri seti tanıtılmış, son olarak ise sonuçlar tartışılmıştır.

3.1. EKONOMİK BÜYÜME VE DIŞ TİCARET İLİŞKİSİ ANALİZLERİNE YÖNELİK LİTERATÜR TARAMASI

İktisat literatürüne ilk olarak 1776 yılında Adam Smith ile giren dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisi, Smith tarafından dış ticaretin ekonomik büyümenin motoru olduğu şeklinde açıklanmıştır (Uçan ve Koçak, 2014: 53). Smith'ten sonra Smith'in bu görüşünü doğrulayan veya reddeden birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların pek çoğu dış ticaret ve ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Heller ve Porter, 1978; Köse ve Yiğidim, 1997; Erdoğan, 2006; Aktaş, 2009; Aytaç ve Akduğan, 2012; Koçak ve Uçan, 2014; Pata, 2017). Fakat dış ticaret ve ekonomik büyüme arasında bir ilişki olmadığını ileri süren çalışmalar da literatürde yer almaktadır (Çakmak ve Temurlank, 1995; Şimşek, 2003; Utkulu ve Özdemir, 2004; Şerefli, 2016). Bu nedenle ekonomik büyüme ve dış ticaret ilişkisi üzerine kesin bir fikir birliği söz konusu değildir.

Heller ve Porter (1978), 1950-1973 dönemi için 41 ülke örneği ile dış ticaretin ekonomik büyüme üzerine etkisini araştırmıştır. Elde ettiği sonuca göre dış ticaret, ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. Diğer bir deyişle, yapılan çalışmada, dış ticaretteki bir artışın ekonomik büyümenin artmasına neden olacağı ileri sürülmüştür.

Ram (1987), 1960-1977 dönemi için 73 ülkeyi araştırma kapsamına alarak ihracatın ekonomik büyüme üzerine etkilerini araştırmıştır. Bu araştırmanın sonucu olarak araştırma kapsamındaki 73 ülke için ihracata dayalı büyüme hipotezinin geçerli

olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda Ram'a göre, ihracat artışı ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyecektir.

Ahmad ve Harnhirun (1995), 1966-1990 dönemi ve Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ile Tayland ülkeleri için ihracatın ekonomik büyüme üzerine etkisini araştırmıştır. Araştırmada eşbütünleşme testine başvurulmuş olup test neticesinde, Singapur için ihracatın ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu sonucu elde edilmiş fakat Endonezya, Malezya, Filipinler ve Tayland için ihracatın ekonomik büyümeyi etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Çakmak ve Temurlank (1995), 1968-1993 dönemi için Türkiye kapsamında ihracat ve ekonomik büyüme ilişkisini Granger nedensellik testine başvurarak araştırmıştır. Yapılan testin sonucuna göre ihracat ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki yoktur.

Köse ve Yiğidim (1997), 1980-2000 dönemi için Türkiye'de ihracat ve ithalatın ekonomik büyüme üzerine etkilerini Granger nedensellik analizine başvurarak araştırmıştır. Bu analiz sonucu, ithalat ve ihracatın, ekonomik büyüme üzerine etkisi olduğunu işaret etmektedir. Ayrıca analiz sonucunda ithalatın ekonomik büyüme üzerine etkisinin ihracattan daha fazla olduğu saptanmıştır.

Shan ve Sun (1998), 1978-1996 dönemi için Hong Kong, Kore ve Tayvan örneğiyle dış ticaret hipotezlerinin geçerliliğini araştırmıştır. Bu araştırma ile her 3 ülkede de ihracata dayalı büyüme hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tuncer (2002), 1980-2000 dönemi için Türkiye'de ithalat, ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testine başvurarak araştırmıştır. Gerçekleştirilen nedensellik testi sonucuna göre ekonomik büyümeden ihracata doğru tek yönlü nedensellik, ekonomik büyüme ile ithalat arasında ise çift yönlü nedensellik ilişkisi saptanmıştır.

Şimşek (2003), 1960-2002 dönemi ve Türkiye için ihracat ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testine başvurarak araştırmıştır. Araştırma

sonunda ihracat ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Utkulu ve Özdemir (2004), 1950-2000 dönemi ve Türkiye kapsamında dış ticaret ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırma sonucuna göre dış ticaret ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki yoktur.

Shirazi ve Manap (2005), 1960-2003 dönemini ve Hindistan, Sri Lanka, Pakistan, Nepal ile Bangladeş ülkelerini kapsayan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Granger nedensellik testine başvurularak ekonomik büyüme ve ihracat ilişkisinin araştırıldığı çalışmada, Sri Lanka ve Hindistan'da ekonomik büyüme ve ihracat arasında bir nedensellik ilişkisi olmadığı tespit edilirken Pakistan, Nepal ve Bangladeş için bir nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

Çil Yavuz (2005), 1982-2002 dönemi ve Türkiye kapsamında ihracat ve ekonomik büyüme üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada eşbütünleşme ve vektör otoregresif model (VAR) çerçevesinde Granger nedensellik analizlerine başvurulmuştur. Nedensellik analizi sonuçlarına göre ihracat ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki söz konusu değildir.

Hameed, Chaudhary ve Khan (2005), 1973-2002 dönemi için Güney Asya ülkelerindeki ihracat ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırmıştır. Bu amaçla Granger nedensellik analizine başvurulmuştur. Elde edilen analiz sonucuna göre Güney Asya ülkelerinde ihracattan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi mevcuttur.

Demirhan (2005), 1987-2004 dönemi ve Türkiye kapsamında ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkilerini araştırmıştır. Araştırma sonunda ihracat ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi olmadığı, fakat ithalattan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu saptanmıştır.

Erdoğan (2006), 1923-2004 dönemi için Türkiye'de dış ticaret ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Johansen eşbütünleşme testine başvurarak araştırmıştır. Araştırma sonunda dış ticaret ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Yardımcı ve Uysal (2007), tarafından geliştirilen çalışmada 1968-2002 dönemi için Türkiye’de dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisi araştırılmıştır. Araştırmada Johansen eşbütünleşme testi ve Pesaran sınır testine başvurulmuştur. Yapılan analizler, ithalatın ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ihracata göre daha fazla olduğunu işaret etmektedir.

Yapraklı (2007) yapmış olduğu çalışmada, Türkiye’de ihracat ile ekonomik büyüme arasındaki nedenselliği incelemiştir. Bu amaçla 1970-2005 dönemi için, toplam ve ana sektörler (tarım, madencilik ve sanayi) göre ihracat ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler, eş-bütünleşme ve hata düzeltme-geliştirilmiş Granger nedensellik test teknikleriyle araştırılmıştır. Araştırma sonuçları, Türkiye’de toplam ve sanayi ihracatından ekonomik büyümeye doğru pozitif ve tek yönlü nedensellik bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, çalışmada tarım ve madencilik ihracatı ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedenselliğin bulunduğu tespit edilmiştir.

Kurt ve Berber (2008), 1989-2000 dönemi ve Türkiye kapsamında ekonomik büyüme, ihracat ve ithalat arasındaki ilişkiyi VAR ve varyans ayrıştırması yöntemlerini kullanarak araştırmıştır. Gerçekleştirmiş olduğu analiz sonucu, ekonomik büyüme ve ithalat arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisini işaret ederken, ihracattan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisini ortaya koymaktadır.

Omotor (2008), 1979-2005 dönemi ve Nijerya için gerçekleştirmiş olduğu çalışmada ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri sınır testi yaklaşımıyla araştırmıştır. Araştırmanın sonucunda ihracatın ekonomik büyümeyi pozitif, ithalatın ise ekonomik büyümeyi negatif etkilediği tespit edilmiştir. Çalışma ayrıca ekonomik büyümeden ihracata doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu da ortaya koymaktadır.

Aktaş (2009), 1996-2006 dönemi ve Türkiye kapsamında dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmak için Johansen eşbütünleşme ve Granger nedensellik testlerine başvurmuştur. Johansen eşbütünleşme testi sonuçları ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasında uzun dönem denge ilişkisinin olduğunu, nedensellik testi

sonuçları ise dış ticaret ile ekonomik büyüme arasında söz konusu dönemde çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir.

Bilgin ve Şahbaz (2009), 1987-2007 dönemi ve Türkiye kapsamında dış ticarete dair hipotezleri araştırmak için Johansen eşbütünleşme analizi, hata düzeltme modeline bağlı Granger nedensellik testi ve Toda ve Yamamoto (1995) tarafından tanımlanan dönüştürülmüş Wald (MWALD) testine başvurmuştur. Toda ve Yamamoto yöntemine göre, ihracata dayalı büyüme hipotezini destekleyecek bir şekilde, ihracattan sanayi üretim endeksine doğru tek yönlü Granger nedensellik olgusu gözlemlenmiştir. Bunun dışında, ihracat ile dış ticaret hadleri arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi elde edilmiştir. Bu bağlamda çalışmada, Türkiye’de ihracata dayalı büyüme hipotezinin geçerli olduğu ileri sürülmektedir.

Korkmaz, Çevik ve Birkan (2010), 1990-2008 dönemi ve Türkiye kapsamında ihracat ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi “*Düzeltilme Etkisi Modeli*”ne (Treatment Effect) başvurarak araştırmıştır. Araştırma sonunda elde ettiği sonuç ihracatın ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğudur.

Taştan (2010), 1985-2009 dönemi Türkiye ekonomisinde, ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri frekans-alanı yöntemleri kullanılarak incelemiştir. Bu amaçla, köpektrüm ve faz uyumu kareleri gibi temel spektral tekniklerin yanı sıra, Geweke (1982, 1984), Hosoya (1991, 2001) ve Breitung-Candelon (2006) tarafından geliştirilen frekans-alanı nedensellik testleri kullanılmıştır. Test sonuçlarına göre söz konusu dönemde Türkiye’de ithalata dayalı büyüme ve büyüme çekişli ihracat hipotezleri geçerlilik göstermektedir.

Şimşek ve Kadılar (2010), eşbütünleşme ve hata düzeltme modeline dayalı Granger nedensellik testleri ile Türkiye’nin 1960-2004 dönemindeki ekonomik büyüme ve dış ticaret ilişkisini incelemiştir. Yapılan eşbütünleşme analizinde ekonomik büyüme ve dış ticaret arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığı saptanmıştır. Hata düzeltme modeline dayalı Granger nedensellik testi sonucuna göre ise ihracattan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Sahni ve Atri (2012), 1980-2009 dönemi ve Hindistan kapsamında gerçekleştirmiş olduğu çalışmayla ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi OLS yöntemiyle araştırmıştır. Bu araştırmaya göre ihracat ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve güçlü bir ilişki söz konusudur.

Aytaç ve Akduğan (2012), yapmış olduğu çalışmada, 2001-2011 dönemi için üçer aylık verilerle ekonomik büyüme ve dış ticaret arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik analizine başvurarak araştırmıştır. Çalışmada ayrıca Johansen Eşbütünleşme testiyle bu değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki incelenmiştir. Çalışma sonucunda dış ticaretteki değişimin ekonomik büyüme değişimlerini açıkladığı saptanmıştır. Granger nedensellik testi sonucuna göre ise ihracattan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

Usman vd. (2012), 1975-2009 döneminde Lüksemburg için ihracat ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırmak amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Usman vd. (2012), çalışma sonunda ihracat ile büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğunu ileri sürmüştür.

Guan ve Hong (2012), 1960-2010 dönemi ve ABD kapsamında Granger nedensellik testine başvurarak gerçekleştirmiştir. Çalışmada ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Araştırma sonucunda ihracat ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü, ithalat ile ekonomik büyüme ise arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

Gül ve Kamacı (2012), 1980-2010 dönemi için 19 ülke çalışma kapsamında ithalat, ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri panel veri analiziyle araştırmıştır. Sonuç olarak gelişmiş ülkelerde ithalattan ekonomik büyümeye doğru nedensellik ilişkisinin olduğu ifade edilmiştir.

Alavinasab (2013), 1961-2010 döneminde İran'da diğer çalışmalardan farklı olarak petrol dışı ihracat ve ithalatın ekonomik büyüme üzerine etkilerini araştırmıştır. Araştırma sonunda petrol dışı ihracatın ekonomik büyümeyi pozitif, petrol dışı ithalatın ise ekonomik büyümeyi negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Saraç (2013), 1989-2011 dönemi için çeyreklik verilerle ihracat ve ithalatın ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini doğrusal olmayan ekonometrik yöntem ile araştırmıştır. Araştırmada kullanılan ekonometrik yöntem, ekonominin daralma ve genişleme dönemlerine karşılık gelen gözlemlerin ayrıştırılmasına ve sadece ilgili dönemlerde yer alan gözlemler kullanılarak tahminleme yapılmasına izin vermektedir. Gerçekleştirilen bu ekonometrik yöntemin sonuçlarına göre, daralma döneminde ihracatın bir gecikmeli, ithalatın cari dönem ve bir dönem gecikmeli değerleri ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Genişleme döneminde ise ihracat ve ithalatın bir gecikmeli ve cari dönem değerlerinin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği ve olası ithalat tikanıkları karşısında ekonominin daralma dönemine girme olasılığının yüksek olduğu belirlenmiştir.

Çamurdan (2013), 1999-2013 dönemi için Türkiye’de dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisini Johansen Eşbütünleşme Testi ve nedensellik ilişkilerini ortaya koyma Granger nedensellik testine başvurarak araştırmıştır. Bu araştırma sonucunda ihracatın ithalata, ekonomik büyümenin de ihracata dayalı olduğu tespit edilmiştir. Bu tespit kapsamında, çalışmada, ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasında bir nedensellik döngüsü olduğu sonucuna varılmıştır.

Koçak ve Uçan (2014), Johansen eşbütünleşme testiyle Granger nedensellik testine başvurarak dış ticaret ile ekonomik büyüme ilişkisini Türkiye açısından 1990-2011 dönemi kapsamında araştırmıştır. Baz alınan dönem itibarıyla ekonomik büyüme ve dış ticaret arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmuştur.

Abu Shihab vd. (2014), 2000-2012 dönemi için Ürdün’de ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik analizine başvurarak araştırmıştır. Araştırma sonucunda ekonomik büyümeden ihracata doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu bağlamda çalışmada “*büyüme çekişli ihracat*” hipotezinin geçerli olduğu ileri sürülmektedir.

Ay, Erdoğan ve Mucuk (2014), 1969-2002 yılları arasında Türkiye’nin toplam ihracatında meydana gelen bir değişimin ekonomik büyüme üzerine etkisinin olup olmadığını Granger nedensellik analizine başvurarak araştırmıştır. Yapılan nedensellik

testi sonucuna göre, değişkenler arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu görülmüştür.

Korkmaz (2014), Türkiye için 1998-2013 dönemine ait çeyrek yıllık veriler kullanarak ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırma kapsamın yapılan Granger nedensellik analizi sonuçları, ihracattan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedenselliği işaret etmektedir. Bu sonuç bağlamında, çalışmada, ihracat artışlarının Türkiye ekonomisinin gelişmesi ve kalkınması konusunda oldukça önemli bir rol üstlendiği ileri sürülmüş ve ihracata dayalı büyüme hipotezi desteklenmiştir.

Sağlam ve Egeli (2015), Türkiye için 1999-2013 dönemi için ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmada Johansen eşbütünleşme testi ile Granger Nedensellik testini kuvvetlendiren hata düzeltme mekanizması testine başvurulmuştur. Johansen eşbütünleşme testinin sonucu, ihracat ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli nedensellik ilişkisinin olduğunu işaret etmektedir. Granger Nedensellik testini kuvvetlendiren hata düzeltme mekanizması testi sonuçlarına göre ise ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki nedenselliğin yönü, kısa dönemde çift yönlü, uzun dönemde ise ihracattan büyümeye doğrudur.

Aydın ve Korkmaz (2015), 2002-2014 dönemi ve Türkiye için gerçekleştirmiş olduğu çalışmada ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri Granger nedensellik analizine başvurarak araştırmıştır. Nedensellik testi sonucuna göre ithalat ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu ortaya konmuştur.

Şerefli (2016), Granger nedensellik testine başvurarak 1975-2014 dönemi için Türkiye’de ekonomik büyüme ile dış ticaret arasındaki nedensellik ilişkilerini araştıran bir çalışma gerçekleştirmiştir. Buna göre ekonomik büyüme ile dış ticaret arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi yoktur.

Pata (2017), 1971-2014 dönemi ve Türkiye kapsamında ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkilerini araştırdığı bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmaya göre söz konusu dönemde Türkiye’de ihracat ve ithalattan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.

Lawan (2017), 1981-2015 dönemi için Nijerya örneği ile ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerine bir araştırma gerçekleştirmiştir. Yapmış olduğu araştırmada Johansen eşbütünleşme ve Granger nedensellik analizlerine başvurmuştur. Analiz sonuçları Nijerya’da kısa dönemde ihracat itişli büyüme hipotezinin, uzun dönemde ise büyüme çekişli ihracat hipotezinin geçerli olduğunu işaret etmektedir.

Aytaç (2017), Türkiye’de ekonomik büyüme ile ihracat arasındaki ilişkiyi 2001-2016 dönemi için araştırmıştır. Araştırmada VAR modeline dayalı Granger nedensellik testine başvurulmuştur. Granger nedensellik testi sonucunda ekonomik büyümeden ihracata doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu bağlamda çalışmada “*Büyüme Kaynaklı İhracat*” hipotezi desteklenmiştir.

Kılıç ve Beşer (2017), 1992-2015 dönemi için Avrasya ülkelerindeki dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile araştırmıştır. Araştırma sonucuna göre ekonomik büyümeden ihracata doğru çift yönlü nedensellik ve ekonomik büyümeden ithalata doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Yapılan tespitler kapsamında, Avrasya ülkelerinde, dış ticaretin, ekonomik büyümenin önemli bir belirleyicisi olduğu ileri sürülmüştür.

Songur (2017), 1996-2013 dönemi için Avrasya ülkelerinde dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek için Durbin-Hausman Panel Eşbütünleşme testine başvurarak bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca bu ilişkinin pozitif yönlü olduğu saptanmıştır.

Pata (2017), 1971-2014 dönemi için Türkiye’de ihracat, ithalat ve toplam dış ticaret ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri Toda-Yamamoto nedensellik testi, genelleştirilmiş etki-tepki ve varyans ayrıştırma analizlerine başvurarak araştırmıştır. Araştırma sonucunda kısa dönemde ihracat, ithalat ve dış ticaretten ekonomik büyümeye doğru pozitif tek yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Yapılan tespitlere bağlı olarak çalışmada, Türkiye ekonomisi için hem ihracata dayalı büyüme hem de ithalata dayalı büyüme hipotezlerinin geçerli olduğu ileri sürülmüştür.

Tunçsiper ve Rençber (2017), Türkiye ekonomisinde dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, 2002-2016 dönemine ait üçer aylık veriler kullanılarak araştırmıştır. Araştırmada Granger nedensellik analizine başvurulmuştur. Yapılan Granger nedensellik analizi sonucuna göre ithalattan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi saptanmış; ayrıca ithalattan da ihracata doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu bağlamda çalışmada, Türkiye ekonomisi için “İthalat İtişli Büyüme“ ve “İthalata Dayalı İhracat“ hipotezlerinin geçerli olduğu ileri sürülmüştür.

Lanie ve Bataka (2018), Afrika kıtasının batı bölgesinde yer alan Togo’yu ele alarak tarımsal ihracat ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Bu amaçla Granger nedensellik testine başvurmuştur. Araştırma sonunda tarımsal ihracattan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Eac (2018), Sri Lanka'da 1984'ten 2013'e kadar yıllık zaman serisi verileriyle ihracat itişli büyüme hipotezinin geçerliliğini araştırmıştır. Araştırmada ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini tanımlamak için Toda ve Yamamoto tarafından geliştirilen Granger nedensellik analizine başvurulmuştur. Bulgular, tek yönlü nedenselliğin Sri Lanka'daki ihracattan ekonomik büyümeye doğru gittiğini göstermektedir. Bu bağlamda EAC (2018), ihracatı teşvik eden politikaların, Sri Lanka’nın uzun vadeli ekonomik büyümesinde önemli bir etken olacağını ileri sürmüştür.

Yurdakul ve Aydın (2018), 2003-2016 ve 2008-2016 dönemleri için Türkiye’de dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisini, Engle-Granger, Johansen ve Dinamik EKK yöntemlerini kullanarak araştırmıştır. Çalışmada 2003-2016 dönemi için hem reel hem nominal değerler kullanılmıştır. Nominal değerlerin kullanıldığı analiz sonucuna göre ihracat artışının ekonomik büyümeyi artırdığı; reel değerle yapılan analiz sonucuna göre ise ithalat artışının ekonomik büyümeyi artırdığı tespit edilmiştir. 2008-2016 dönemi için yapılmış analiz sonucuna göre ise ihracat artışının ekonomik büyümeyi artırdığı saptanmıştır.

Akcan ve Metin (2018), 2000-2017 dönemi için Türkiye’de dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırmıştır. Yapılan araştırmada 2008 yılındaki kriz baz alınarak 2000-2017 dönemi, 2000-2008 ve 2009-2017 olarak ikiye ayrılmıştır. VAR analizi yardımıyla Granger nedensellik testleri ile gerçekleştirilen analiz sonucunda 2000-2008 dönemi için ihracat ve ithalatın ekonomik büyümenin nedeni olduğu tespit edilmiştir. İhracatın ekonomik büyümenin nedeni olduğu tespiti, 2009-2017 dönemi için de saptanırken ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin kriz sonrası ortadan kalktığı gözlenmiştir.

Şenkardeşler Aktaş (2018), 1923-2016 dönemi Türkiye ekonomisi için dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırmıştır. Nedensellik testlerine başvurarak gerçekleştirilen araştırmada ithalattan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi saptanmıştır. Bu bağlamda çalışmada, ithalata dayalı ekonomik büyüme hipotezi desteklenmektedir.

Karabulut (2018), 1970-2016 dönemi için yıllık veriler kullanarak Türkiye ekonomisi için ekonomik büyüme ile dış ticaret ilişkisini VAR yöntemi ve Granger nedensellik testleriyle analiz etmiştir. Granger nedensellik testi sonucunda, ekonomik büyümeden ihracata doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisine rastlanmış fakat ihracat ve ithalattan ekonomik büyümeye doğru bir nedenselliğin varlığı tespit edilememiştir. VAR analizi sonuçlarına göre ise, dış ticareti oluşturan ihracat ve ithalatın ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı saptanmış; fakat ekonomik büyümenin kısa vadede ihracat ve ithalat üzerinde pozitif etkili olduğu tespit edilmiştir. Yapılan analizlerin sonucu olarak, çalışmada, dış ticaretin ekonomik büyüme üzerinde değil, ekonomik büyümenin dış ticaret üzerinde belirleyici rolü olduğu ileri sürülmüştür.

Öztürk ve Özel (2018), 1990-2016 dönemi kapsamında Türkiye, Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya, Meksika, Endonezya’dan oluşan E7 ülkeleri için dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırmıştır. Panel Birim Kök Testi, Petroni Testi, Hausman Testi ve Panel Dinamik En Küçük Kareler Modelinin uygulandığı bu araştırmada, E7 ülkelerinin ithalat destekli ekonomik büyüme sağladıkları tespit edilmiştir.

Çakır ve Utkulu (2019), dış ticaret hadlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini Türkiye örneğiyle 1990-2015 dönemi kapsamında incelemiştir. Çalışmada geleneksel birim kök testleri yanı sıra, tek kırılmalı ve çift kırılmalı birim kök testleri uygulanmıştır. Dış ticaret hadlerinin büyüme üzerindeki kısa ve uzun dönem etkileri ARDL tahmin yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Ekonometrik incelemeler sonucunda dış ticaret hadlerinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Ekonomik büyüme ve dış ticaret ilişkisi analizlerine yönelik literatüre bakıldığında, daha önce belirtildiği üzere, kesin bir fikir birliği söz konusu değildir. Bu bağlamda bahsi geçen değişkenler arasındaki ilişkilerin araştırılmaya devam edilmesi önem arz etmektedir.

3.2. YÖNTEM VE VERİ

Zaman serisi analizlerinde serilerin özelliklerinin belirlenmesi son derece önemlidir. Bu kısımda dış ticaret ve ekonomik büyüme değişkenleri arasındaki dinamik ilişkileri araştırmak amacıyla kullanılan yöntemler ve veri tanıtılmıştır.

3.2.1. Yöntem

Ekonomik büyüme ve dış ticaret değişkenleri arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkilerin araştırılması amacıyla değişkenlerin eşbütünleşik olup olmadıkları, ARDL sınır testi yöntemi ile analiz edilmiştir. Değişkenler arasındaki nedensel ilişkiler ise Granger nedensellik testine başvurularak araştırılmıştır. Bu yöntemler çalışmanın izleyen kısmında ayrıntılandırılarak tanıtılmıştır.

3.2.1.1. Birim Kök Testleri

Birim Kök testleri, serilerin durağanlığının araştırılmasında kullanılırlar. Durağanlık kısaca stokastik (olasılıklı) sürecin niteliğinin süreç boyunca sabit kalması şeklinde tanımlanabilir (Kutlar, 2007: 284).

$y_1, \dots, y_t$ şeklinde durağan bir zaman serisinde veri noktaları “eş ihtimal dağılımı fonksiyonunun” ($p(y_1, \dots, y_t)$), belirli bir sonucu gösterdiğini düşünersek gelecekteki

gözlenen y_{t+1} değerinin “şartlı ihtimal dağılım fonksiyonu” $y_1, \dots, y_t$ tarafından sağlanacaktır ($p(y_{t+1}|y_1, \dots, y_t)$). Burada ihtimal dağılımı ile şartlı ihtimal dağılımı fonksiyonları, serinin durağan olmasından kaynaklı olarak zaman içerisinde değişmez. Bu durum $p(y_t, \dots, y_{t+k}) = p(y_{t+m}, \dots, y_{t+k+m})$ ve $p(y_t) = p(y_{t+m})$ şeklinde ifade edilir. Ayrıca $y_1, \dots, y_t$ serisinin ortalaması $\mu_y = E(y_t)$ ve bu bağlamda birbirinden farklı t ve m değerleri için $E(y_t) = E(y_{t+m})$ olur. Serinin varyansı ise $\sigma_y^2 = E[(y_t - \mu_y)^2]$ şeklinde sabit olarak kabul edilir. Sonuç olarak k gecikme için serinin kovaryansı $\gamma_k = Cov(y_t, y_{t+k}) = E[(y_t - \mu_y)(y_{t+k} - \mu_y)]$ şeklinde durağandır. Bu bağlamda $Cov(y_t, y_{t+k}) = Cov(y_{t+m}, y_{t+m+k})$ olur (Kutlar, 2005: 255).

Durağanlık sınaması genel olarak birim kök testleri ile araştırılmaktadır. Birim kök analizi şu model ile açıklanabilir:

$$\omega_t = \delta\omega_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.1)$$

Bu model birinci dereceden otoregresif AR modelidir. AR modelinde:

ω_t : stokastik değişken

ω_{t-1} : stokastik değişkenin bir gecikmeli değeri ve

ε_t : beyaz gürültülü hata terimi olarak da anılan stokastik hata terimidir. Modelde yer alan ω_{t-1} değişkeninin katsayısı olan δ değerinin 1 olması, ω_t stokastik değişkenin birim kök içerdiğini işaret eder. Bu durum serinin durağan olmadığını ifade etmektedir. Serinin durağan olması halinde δ değeri sıfıra eşit olacaktır (Damodar, 2010: 718).

Durağan olmayan serilerle çalışılan modeller hatalı olacağından stokastik trend içeren seriler fark alma yoluyla durağanlaştırılır. d kez farkı alınan seri, d esnasında bütünleşikse; yani, durağan hale gelmişse $I(d)$ şeklinde ifade edilir (Kennedy, 2006: 356).

(3.1) nolu modelde ifade edilen modelin farkını almak için denklemin her iki tarafından da ω_{t-1} çıkarılır. Böylelikle modelin birinci farkı elde edilir.

$$\Delta\omega_t = (\delta - 1)\omega_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.2)$$

Burada $\delta = 1$, ρ olarak ifade edilirse model, $\Delta\omega_t = \rho\omega_{t-1} + \varepsilon_t$ şeklinde ifade edilebilir. $\delta = 1$ olduğunda $\rho = 0$ olacaktır. Bu durumda da $\Delta\omega_t$ durağan olacaktır.

Durağan olmayan serilerde t istatistiği, istatistiğin 0 etrafında dağılması nedeniyle kullanılamamaktadır. Bu bağlamda Dickey-Fuller, tau istatistiğini geliştirmiştir. $h_0: \delta = 1$ ve $h_a: \delta = 0$ hipotezleri altında birim kök analizini gerçekleştirmek için tau istatistiğine başvurularak geliştirilen analizler, tau analizi olarak adlandırılmasının yanı sıra tau kritik değerlerini tablolaştıran kişinin Dickey-Fuller olması sebebiyle Dickey-Fuller (DF) testi olarak da yaygın şekilde kullanılmaktadır (Hill vd., 2012: 485).

Dickey-Fuller testi şu modellerle uygulanır:

- **Sabit terimsiz ve trendsiz model:** $\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + u_t$
- **Sabit terim ve trendsiz model:** $\Delta Y_t = b_0 + \delta Y_{t-1} + u_t$
- **Sabit terim ve trendli model:** $\Delta Y_t = b_0 + b_1 t + \delta Y_{t-1} + u_t$

Bunlarla birlikte tau istatistikleri ile MacKinnon kritik değerleri elde edilmektedir. Eğer u_t hata terimi otokorelasyon içeriyorsa sabit terim ve trendli regresyon şu şekilde düzenlenir:

$$\Delta Y_t = b_0 + b_1 t + \delta Y_{t-1} + a_i \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (3.3)$$

Çünkü otokorelasyonlu hata terimi söz konusu olduğunda otokorelasyondan kurtulmak için modele gecikmeli fark terimleri dâhil edilmektedir. Gecikmeli fark terimleri ile oluşturulan modellere DF testinin uygulanması Augmented Dickey Fuller (ADF) testi olarak anılmaktadır (Tarı, 2015: 387-390).

DF ve ADF testleri durağanlık analizi esnasında yapısal kırılmaları dikkate almamaktadır. Bu durum, bu testlerin yaygın kullanımına rağmen önemli bir eksikliğidir. Söz konusu yapısal kırılmalar dikkate alınmadan yapılan birim kök testlerinin sonuçları yanıltıcı olmaktadır (Dinç, 2006: 238). Bu sebeple DF ve ADF testinde yapısal kırılma söz konusu olduğunda kırılma tarihi öncesi ve sonrası ayrı ayrı analiz edilmektedir. Bu durum yeterli gözlem sayısına sahip olmayan serilerde serbestlik derecesi kaybı neticesinde sapmalara neden olmaktadır. DF ve ADF ile aynı kritik değerlere ve

“ h_0 : birim kök içerir” ile “ h_a : birim kök içermez” şeklindeki hipotezlere sahip olan Philips Perron (PP) testi sayesinde bu gibi sorunlarla karşılaşmadan birim kök analizini gerçekleştirmek mümkün hâle gelmektedir (Muratoğlu, 2011: 51). Ayrıca DF ve ADF testlerinde hata terimleri arasında korelasyon olmadığı ve sabit varyansa sahip oldukları kabul edilmekteyken PP testi bu varsayımları genişletmiştir. Bu test şu modellerle açıklanabilir:

$$\omega_t = a_0 + a_1\omega_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.4)$$

$$\omega_t = a_0 + \omega_{t-1} + a_2(t - T/2) + \varepsilon_t \quad (3.5)$$

Burada ε_t hata teriminin beklenen ortalaması sıfırdır ve hata terimleri arasında içsel bağıntı homojenlik varsayımı aranmaz. Buna göre PP testi, DF ve ADF testlerindeki hata terimleri varsayımlarını dikkate almamıştır (Tarı, 2015: 400).

3.2.1.2. Model

Çalışma kapsamında ekonomik büyüme ve dış ticaret arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkilerin araştırılması amacı ile kurulan model aşağıda sunulmuştur.

$$GDP_t = f(EX_t, M_t, FCF_t) \quad (3.6)$$

Burada, GDP_t GSYİH’yi, EX_t ihracatı, M_t ithalatı ve FCF_t brüt sermayeyi göstermektedir.

Yukarıda yer alan modelin logaritmik biçimi aşağıda sunulmuştur:

$$\ln GDP_t = \beta_0 + \beta_1 \ln EX_t + \beta_2 \ln M_t + \beta_3 \ln FCF_t + \varepsilon_t \quad (3.7)$$

Burada, $\ln GDP_t$ GSYİH değişkeninin doğal logaritmasını, $\ln EX_t$ ihracat değişkeninin doğal logaritmasını, $\ln M_t$ ithalat değişkeninin doğal logaritmasını ve $\ln FCF_t$ brüt sermaye değişkeninin doğal logaritmasını göstermektedir.

3.2.1.3. ARDL Eşbütünleşme Testi

ARDL (The Autoregressive Distributed Lag) eşbütünleşme testinin uygulanabilirliği açısından bazı avantajları bulunmaktadır. Bu avantajlar şöyle sıralanabilir:

- Serilerin hepsinin I(0) veya I(1) olması ile bazılarının I(0) bazılarının I(1) olması durumlarında kullanılabilmektedir.
- Örneklemenin küçük olması veya bazı açıklayıcı değişkenlerin içsel olması durumlarında bile etkili bir tahmincidir.
- Modelin kısa ve uzun dönem parametreleri eşanlı olarak tahmin edilebilmektedir (Kılıç ve Güray, 2016: 54).

ARDL eşbütünleşme testi birkaç aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar şunlardır:

1. Modelin ARDL biçiminin oluşturulması
2. Uygun gecikme uzunluğuna sahip ARDL modelinin belirlenmesi ve tahmini
3. Kısıtsız hata düzeltme modelinin oluşturulması
4. Eşbütünleşme sınaması
5. Uzun dönem katsayıların hesaplanması
6. Değişkenler arasındaki kısa dönem ilişkilerin belirlenmesi
7. Katsayıların istikrarlılığının sınanması

Modelin ARDL Biçiminin Oluşturulması

ARDL eşbütünleşme testi yapılırken, öncelikle ilgili değişkenler arasındaki ilişkilerin araştırılmasında kullanılacak modellerin ARDL biçimleri oluşturulur. Bu çerçevede çalışmanın önceki kısımlarında yer alan, 3.7 numaralı eşitliğin ARDL biçimi aşağıda sunulmuştur.

$$\ln GDP_t = a_0 + \sum_{i=1}^{m_1} \beta_{1i} \ln GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^{m_2} \beta_{2i} \ln EX_{t-i} + \sum_{i=0}^{m_3} \beta_{3i} \ln M_{t-i} + \sum_{i=0}^{m_4} \beta_{4i} \ln FCF_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.8)$$

Burada, $\ln GDP_t$ GSYİH değişkenin doğal logaritmasını, $\ln EX_t$ ihracat değişkeninin doğal logaritmasını, $\ln M_t$ ithalat değişkenin doğal logaritmasını ve $\ln FCF_t$ brüt sermaye değişkeninin doğal logaritmasını göstermektedir. Ayrıca a_0 sabit terimi, ε_t hata terimini ifade etmektenken m_x ($x=1, \dots, t_{max}$) uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir. Burada, t_{max} maksimum gecikme sayısını ifade etmektedir.

Uygun Gecikme Uzunluğuna Sahip ARDL Modelinin Belirlenmesi ve Tahmini

Pesaran vd. (2001)'ne göre, değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkilerin araştırılmasında kullanılacak uygun gecikme yapısına sahip ARDL modelinin belirlenmesi için, en yüksek gecikme uzunluğu 3.8 numaralı eşitlik için m_x ve açıklayıcı değişken sayısı (k) erevesinde, $(m_x + 1)^k$ tane ARDL modeli OLS (EKK) yöntemi ile tahmin edilir. Tahmin edilen ARDL modelleri, Akaike Bilgi Kriteri (AIC) veya Schwarz Bilgi Kriteri (SIC) gibi kriterler çerçevesinde karşılaştırılarak, ilgili kriter bağlamında mutlak değer anlamında en yüksek değere sahip olan model seçilir ve 3.8 numaralı eşitlik için $ARDL(m_1, m_2, m_3, m_4)$ biçimindeki uygun gecikme uzunluğuna sahip olan ARDL modelleri tahmin edilir. Ayrıca Pesaran vd. (2001), seçilen modelin ardışık bağlanım, değişen varyanslılık, model kurma hatası ve normallik bağlamında tanısıl denetim testlerine tabi tutularak modelin geçerliliğinin sınanması gerektiğini de ifade etmiştir.

Kısıtsız Hata Düzeltme Modelinin Oluşturulması

Pesaran vd. (2001), ARDL testinde, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunup bulunmadığının araştırılması için ilk olarak kısıtsız hata düzeltme modellerinin kurulması gerektiğini belirtmiştir. Kısıtsız hata düzeltme modelleri kurulurken, her bir modelde yer alan her bir değişkenin, birinci fark serileri için uygun gecikme sayısı olarak ilgili ARDL modelinde belirlenen uygun gecikme sayılarının bir eksik değerleri kullanılır. Bu çerçevede, 3.8 numaralı model için $q_1 = m_1 - 1, q_2 = m_2 - 1, q_3 = m_3 - 1, q_4 = m_4 - 1$ olacak biçimde, çalışmanın önceki kısımlarında yer alan 3.8 numaralı modelin kısıtsız hata düzeltme biçimi aşağıda sunulmuştur.

$$\begin{aligned} \Delta \ln GDP_t = & a_0 + \sum_{i=1}^{q_1} \beta_{1i} \Delta \ln GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^{q_2} \beta_{2i} \Delta \ln EX_{t-i} + \sum_{i=0}^{q_3} \beta_{3i} \Delta \ln M_{t-i} + \sum_{i=0}^{q_4} \beta_{4i} \Delta \ln FCF_{t-i} \\ & + \delta_1 \ln GDP_{t-1} + \delta_2 \ln EX_{t-1} + \delta_3 \ln M_{t-1} + \delta_4 \ln FCF_{t-1} + \varepsilon_t \end{aligned} \quad (3.9)$$

Burada, $\ln GDP_t$ GSYİH değişkeninin doğal logaritmasını, $\ln EX_t$ ihracat değişkeninin doğal logaritmasını, $\ln EX_t$ ithalat değişkeninin doğal logaritmasını, $\ln FCF_t$

sermaye değişkeninin doğal logaritmasını göstermektedir. Ayrıca Δ ilgili değişkenin birinci farkını, t-1 ilgili değişkenin bir gecikmeli değerini ifade etmektedir.

Eşbütünleşme Sınaması

3.9 numaralı kısıtsız hata düzeltme modeli, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunup bulunmadığının sınanması amacı ile kullanılır. Bu çerçevede OLS yöntemi ile tahmin edilen kısıtsız hata düzeltme modeli için değişkenler arasında uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisine dair hipotezler şu şekildedir:

$$H_0 : \delta_1 = \delta_2 = \delta_3 = \delta_4 = 0 \text{ (Uzun dönemli ilişki yoktur.)} \quad (3.10)$$

$$H_a : \delta_1 \neq \delta_2 \neq \delta_3 \neq \delta_4 \neq 0 \text{ (Uzun dönemli ilişki vardır.)} \quad (3.11)$$

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunup bulunmadığının araştırılması için yukarıda yer alan 3.10 ve 3.11 numaralı hipotezler, 3.9 numaralı eşitlik ile ifade edilen kısıtsız hata düzeltme modeli için Wald testi ile sınanır. Bu amaçla hesaplanan F değeri Pesaran vd. (2001) tarafından türetilen kritik alt sınır ve üst sınır F değerleri ile karşılaştırılır. Bu bağlamda, hesaplanan F değerinin kritik alt sınır değerinden küçük olması durumunda H_0 reddedilemez; yani, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı sonucuna ulaşılır. Hesaplanan F değerinin kritik üst sınır değerinden büyük olması durumunda ise H_0 reddedilir; yani, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunduğu sonucuna ulaşılır. Hesaplanan F değerinin kritik alt ve üst sınır değerleri arasında kalması durumunda ise değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunup bulunmadığına ilişkin bir çıkarım yapılamamaktadır. Ancak, Narayan ve Narayan (2005)'e göre, gözlem sayısının az olduğu durumlarda, Pesaran vd. (2001) tarafından hesaplanan kritik değerler, ilgili kritik değerlerden önemli ölçüde sapma gösterebilir. Bu nedenle, çalışmada Narayan (2005) tarafından türetilen sınır testi kritik değerleri kullanılmıştır.

Uzun Dönem Katsayıların Hesaplanması

Pesaran vd. (2001) kısıtsız hata düzeltme modellerinin kullanılarak, ilgili modellerde yer alan değişkenler için uzun dönem katsayılarının hesaplandığını ifade etmiştir. Bu bağlamda değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunduğu karar

verilen kısıtsız hata düzeltme modelinde, her bir bağımsız değişkenin bir gecikmeli değerinin katsayısı, bağımlı değişkenin bir gecikmeli değerinin katsayısına bölünerek normalleştirme işlemi yapılır. Sonuç, ilgili bağımsız değişken için uzun dönem katsayılarını verir. İlgili katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olması durumunda değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkileri söz konusu katsayılar çerçevesinde yorumlanır (Özaydın, 2015: 151). Bu bağlamda 3.9 numaralı eşitlik için yapılan normalleştirme işlemi sonucu elde edilen uzun dönem katsayılarının formülasyonu Tablo 3.1’de verilmiştir.

Tablo 3.1: Uzun Dönem Katsayılarının Elde Edilmesi

Model	lnGDP	LnEX	LnM	lnFCF
LnGDP	-	$\frac{\delta_2}{\delta_1}$	$\frac{\delta_3}{\delta_1}$	$\frac{\delta_4}{\delta_1}$

Uzun dönem katsayılarının elde edilmesinin ardından, bu katsayılar kullanılarak hata düzeltme terimi serisi oluşturulur.

$$ECT_{GDP} = \ln GDP - \left(-\frac{\delta_2}{\delta_1}\right) \ln EX - \left(-\frac{\delta_3}{\delta_1}\right) \ln M - \left(-\frac{\delta_4}{\delta_1}\right) \ln FCF \quad (3.12)$$

Burada, $\ln GDP_t$ GSYİH değişkeninin doğal logaritmasını, $\ln EX_t$ ihracat değişkeninin doğal logaritmasını, $\ln EX_t$ ithalat değişkeninin doğal logaritmasını, $\ln FCF_t$ sermaye değişkeninin doğal logaritmasını göstermektedir. $\frac{\delta_2}{\delta_1}$, $\frac{\delta_3}{\delta_1}$, $\frac{\delta_4}{\delta_1}$ uzun dönem katsayılarını, ECT_{GDP} ise bağımlı değişkenin hata düzeltme modelinden elde edilen hata düzeltme terimi serisini göstermektedir.

Değişkenler Arasındaki Kısa Dönem İlişkilerin Belirlenmesi

Pesaran vd. (2001)’e göre, elde edilen hata düzeltme terimi serisi kullanılarak kısa dönem hata düzeltme modelleri tahmin edilmelidir. 3.9 numaralı eşitlik için kurulan kısa dönem hata düzeltme modeli aşağıdaki gibidir.

$$\Delta \ln GDP_t = c_0 + \sum_{i=1}^{q_1} c_{1i} \Delta \ln GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^{q_2} c_{2i} \Delta \ln EX_{t-i} + \sum_{i=0}^{q_3} c_{3i} \Delta \ln M_{t-i} + \sum_{i=0}^{q_4} c_{4i} \Delta \ln FCF_{t-i} + \lambda ECT_{t-1} + \mu_t \quad (3.13)$$

Burada, $\ln GDP_t$ GSYİH değişkeninin doğal logaritmasını, $\ln EX_t$ ihracat değişkeninin doğal logaritmasını, $\ln EX_t$ ithalat değişkeninin doğal logaritmasını, $\ln FCF_t$ sermaye değişkeninin doğal logaritmasını göstermektedir. ECT_{t-1} bağımlı değişkenin kısıtsız hata düzeltme modelinden elde edilen hata düzeltme terimi serisinin 1 gecikmeli değerlerini; Δ ilgili değişkenin birinci farkını göstermektedir.

3.13 numaralı eşitlikte, hata düzeltme teriminin (ECT_{t-1}) katsayısının (λ), negatif değerler alması beklenmektedir. λ katsayısı, “kısa dönemde dengeden bir sapma olması durumunda, modelin ne kadar zamanda uzun dönem dengesine geri döneceğini gösteren uzun dönem denge ayarlanma hızı” olarak ifade edilebilir. 0 ile -1 arasında değerler alması beklenen λ katsayısının, 0’a yakın olması modelin uzun dönem denge ayarlanma hızının düşük, -1’e yakın olması ise modelin uzun dönem denge ayarlanma hızının yüksek olduğunu göstermektedir.

Katsayıların İstikrarlılığının Sınanması

Pesaran vd. (2001), tarafından ifade edildiği gibi, ardışık bağlanım, değişen varyans, normallik ve model kurma hatası bağlamında tanısal testlere tabi tutulan modellerden elde edilen katsayıların, istikrarlı olup olmadıkları, bir başka deyişle inceleme döneminde yapısal kırılmaya yahut yapısal değişikliğe uğrayıp uğramadıkları CUSUM ve CUSUMSQ testleri ile sınanmaktadır.

3.2.1.4. Granger Nedensellik Testi

ARDL modellerinden türetilen kısa dönem hata düzeltme modelleri değişkenler arasındaki kısa dönem ilişkilerin analizi için kullanılmasına rağmen nedenselliğin yönüne ilişkin bir bilgi vermemektedir. Bu nedenle ilgili değişkenler arasındaki nedenselliğin yönünün saptanması amacı ile Granger (1969) nedensellik testinin yapılması gerekmektedir. Granger nedensellik testinde kullanılan modeller şu şekildedir:

$$\Delta \ln GDP_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^n \beta_{1i} \Delta \ln GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_{2i} \Delta \ln EX_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_{3i} \Delta \ln M_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_{4i} \Delta \ln FCF_{t-i} + \varepsilon_{1t} \quad (3.14)$$

$$\Delta \ln EX_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^n \alpha_{1i} \Delta \ln EX_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{2i} \Delta \ln GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{3i} \Delta \ln M_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{4i} \Delta \ln FCF_{t-i} + \varepsilon_{2t} \quad (3.15)$$

$$\Delta \ln M_t = \gamma_0 + \sum_{i=1}^n \gamma_{1i} \Delta \ln M_{t-i} + \sum_{i=0}^n \gamma_{2i} \Delta \ln GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^n \gamma_{3i} \Delta \ln EX_{t-i} + \sum_{i=0}^n \gamma_{4i} \Delta \ln FCF_{t-i} + \varepsilon_{3t} \quad (3.16)$$

$$\Delta \ln FCF_t = \delta_0 + \sum_{i=1}^n \delta_{1i} \Delta \ln FCF_{t-i} + \sum_{i=0}^n \delta_{2i} \Delta \ln GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^n \delta_{3i} \Delta \ln EX_{t-i} + \sum_{i=0}^n \delta_{4i} \Delta \ln M_{t-i} + \varepsilon_{4t} \quad (3.17)$$

Burada $\varepsilon_{1t}, \varepsilon_{2t}, \varepsilon_{3t}, \varepsilon_{4t}$ değerleri arasında korelasyon ilişkisi yoktur.

3.14 numaralı eşitlik, bugünkü GDP'nin geçmiş GDP değerleri ve EX, M, FCF değerleriyle ilişkili olduğunu, diğer 3.15, 3.16 ve 3.17 ise benzeri davranışı ilgili modelin bağımlı değişkeni için görür. Ayrıca 3.14, 3.15, 3.16 ve 3.17 numaralı eşitlikler değişkenlerin geçmiş değerlerine bağlı olduğu kadar, kendi geçmiş değerlerinin de bir fonksiyonudur (Kutlar, 2007: 267).

3.2.2. Veri

Çalışmanın amacı doğrultusunda Güney Kore ve Türkiye ekonomisi için 1987 – 2018 dönemini kapsayan ekonomik büyümeyi temsilen GSYİH serisiyle ihracat ve ithalat serileri kullanılmıştır. Modelin açıklayıcılığını artırmak amacıyla modelde sermaye serisine de yer verilmiştir. Çalışmada kullanılan tüm değişkenlere ait bilgiler Tablo 3.2'de özetlenmiştir.

Tablo 3.2: Verilerin Tanımlanması

Değişkenler	Açıklama	Kaynak
LnGDP	GSYİH 2010 fiyatlarıyla US\$	World Development Indicators
LnEX	İhracat 2010 fiyatlarıyla US\$	World Development Indicators
LnM	İthalat 2010 fiyatlarıyla US\$	World Development Indicators
LnFCF	Brüt Sermaye 2010 fiyatlarıyla US\$	World Development Indicators

Tüm değişkenler doğal logaritmaları alınarak analize dâhil edilmiştir. Bu kapsamda, lnGDP, GSYİH değişkeninin doğal logaritmasını, lnEX, ihracat değişkeninin doğal logaritmasını, lnM, ithalat değişkeninin doğal logaritmasını, lnFCF, brüt sermaye değişkeninin doğal logaritmasını göstermektedir.

3.3. GÜNEY KORE EKONOMİSİ İÇİN AMPİRİK ANALİZ

Çalışmanın bu kısmında, çalışmanın önceki kısımlarında ifade edilen veri seti ve yöntemler kullanılarak Güney Kore için elde edilen uygulama sonuçlarına yer verilmiş, ilgili sonuçlar ayrıntılı bir biçimde analiz edilmiştir.

3.3.1. Augmented Dickey Fuller ve Philips Perron Birim Kök Testi Sonuçları

Çalışma kapsamında analiz edilen değişkenlerin durağanlık derecelerinin belirlenmesi amacı ile Augmented Dickey Fuller ve Philips Perron birim kök testi sonuçları Tablo 3.3’de sunulmuştur.

Tablo 3.3: Güney Kore için ADF ve PP Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	ADF		PP	
	Sabitli	Sabitli/Trendli	Sabitli	Sabitli/Trendli
LnGDP	-4.353(0)*	-1.907 (0)	-18.059 (28)*	-3.992 (30)*
Δ LnGDP	-4.712(0)*	-6.539 (0)*	-4.702(2)*	-14.499(29)*
LnEX	-1.960 (0)	0.531 (0)	-1.731 (2)	-0.310 (1)
Δ LnEX	-3.809 (0)*	-4.181 (0)*	-3.837(2)*	-4.181 (0)*
LnM	-2.065 (0)	-2.101 (0)	-6.169 (30)*	-1.751 (7)
Δ LnM	-5.043(1)*	-5.865(1)*	-5.246(6)*	-12.231(29)*
LnFCF	-3.577 (0)	-3.172(3)	-3.969(7)*	-8.468 (25)*
Δ LnFCF	-3.727 (1)*	-4.135(0)*	-3.596 (5)*	-3.984 (6)*

Not: E-Views paket programı kullanılarak hesaplanmıştır. Parantez içerisindeki değerler, PP testi için uygun band genişliklerini, ADF testi için ise gecikme uzunluklarını ifade etmektedir. PP testinde uygun band genişliğinin belirlenmesinde Newey-West Bandwidth kriteri, ADF testi için uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde ise Schwarz Bilgi kriteri, kullanılmıştır. *, %1 anlamlılık seviyesinde birim kökün yokluğunu göstermektedir.

Test sonuçları tüm değişkenlerin düzeyde durağan olmadığını, birinci farkı alındığında durağanlaştığını ortaya koymaktadır. Buna göre değişkenlerin tümü $I(1)$ 'dir. Bu sonuç hiçbir değişkenin iki ya da daha yüksek farklarında durağanlaşmadığını doğruladığından Pesaran vd. (2001) tarafından önerilen sınır testi yaklaşımının kullanılmasına izin vermektedir.

3.3.2. Eşbütünleşmeye ARDL /Sınır Testi Yaklaşımı

Eşbütünleşmeye ARDL/Sınır testi yaklaşımı uygulama aşamaları ve sonuçları çalışmanın izleyen kısmında sunulmuştur.

3.3.2.1. Uygun Gecikme Yapısına Sahip ARDL Modelinin Belirlenmesi

Çalışmanın önceki kısımlarında yer alan 3.8 numaralı eşitlikte ifade edilen uygun gecikme yapısına sahip ARDL modeli Akaike Information Criterion (AIC) kriteri çerçevesinde tahmin edilmiştir. Tahmin edilen uygun gecikme yapısına sahip ARDL modeli, ilgili modelde, ardışık bağlanım sorunu bulunup bulunmadığının belirlenmesi amacı ile Breusch-Godfrey LM testi, değişen varyans sorunu bulunup bulunmadığının belirlenmesi amacı ile White testi, normallik sınaması için Jarque-Bera testi ve model belirleme hatası bulunup bulunmadığının sınanması amacı ile Ramsey RESET testi ile

tanısal denetim testlerine tabi tutulmuştur. Belirlenen uygun gecikme yapısına sahip ARDL modelinin tanısal denetim test sonuçları Tablo 3.4'te sunulmuştur. Buna göre modelde, ardışık bağlanım sorunu, değişen varyans sorunu, model belirleme hatası olmadığı ve modelin normal dağılıma sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 3.4: Güney Kore için Tanısal Denetim Test Sonuçları

Tanısal Testler	İstatistikler
R^2	0.998
Adjusted R^2	0.998
F İstatistiği	7587.755(0.000)
BG Serial Corelation LM Test	0.789 (0.389)
BPG Heteroscedasticity Test	0.590 (0.818)
JB Normality Test	0.299 (0.860)
Ramsey RESET test	0.047 (0.962)

Not: E-Views paket programı kullanılarak hesaplanmıştır. Olasılık değerleri parantez içerisinde verilmiştir.

3.3.2.2. Eşbütünleşme Sınaması Sonuçları

Tüm tanısal denetim testlerinden başarı ile geçen, GSYİH'nın bağımlı değişken olduğu ARDL modeli için kurulan ve çalışmanın önceki kısımlarında 3.9 numaralı eşitlik ile ifade edilen modelin kısıtsız hata düzeltme biçimi OLS yöntemi ile tahmin edilmiştir. İlgili kısıtsız hata düzeltme modeli kullanılarak değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunup bulunmadığı, çalışmanın önceki kısımlarında 3.10 numaralı eşitlikle değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmadığı ifade edilen sıfır hipotezi ile 3.11 numaralı eşitlikle değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunduğu ifade edilen alternatif hipotez, sınır testi yaklaşımıyla sınanmıştır. İlgili sına sonu Tablo 3.5'de sunulmuştur.

Tablo 3.5: Güney Kore için Sınır Testi

Model	Optimal Gecikme Uzunluğu	F-istatistiği
F(lnGDP / lnEX, lnM, lnFCF)	(1, 2, 2, 4)	13.529*
Anlamlılık Düzeyi	Kritik Değerler	
	Alt sınır	Üst sınır
1%	3.65	4.66
5%	2.79	3.67
10%	2.37	3.2

Not: E-Views paket programı kullanılarak hesaplanmıştır. Gecikme uzunluklarının belirlenmesinde Akaike Bilgi Kriteri (Akaike Information Criterion – AIC) kullanılmıştır *, %1 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşmenin varlığını göstermektedir.

Bu sonuçlara göre hesaplanan F değeri 13.529, %1 anlam düzeyinde kritik üst sınır olan 4.66'dan büyük olduğundan değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmadığını ifade eden boş hipotez reddedilerek, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda ilgili değişkenler arasında uzun dönem denge ilişkisi bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.3.2.3. Uzun Dönem Katsayıların Tahmini

Eşbütünleşme testlerinin yapılmasının ardından, eşbütünleşme ilişkisi bulunan modeller için uzun dönem katsayıları hesaplanmıştır. Bu katsayılar Tablo 3.6'da sunulmuştur.

Tablo 3.6: Güney Kore için Uzun Dönem Analizi

Bağımlı Değişken: lnGDP

Değişken	Katsayı	Standart Sapma	t-stat
lnEX	0.284*	0.098	2.902
lnM	-0.056	0.133	-0.424
lnFCF	0.494*	0.090	5.458

Not: E-Views paket programı kullanılarak hesaplanmıştır. *, %1 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşmenin varlığını göstermektedir.

Tablo 3.6’de yer alan sonuçlara göre ise GSYİH’nın ihracata uzun dönemdeki esnekliği 0.284 olarak elde edilmiştir. Başka bir ifadeyle, ihracattaki %1’lik bir artış, GSYİH’yı %0.28 oranında artırmaktadır. Ayrıca elde edilen diğer bulgu, ithalatın GSYİH üzerinde bir etkisinin bulunmadığıdır.

3.3.2.4. Değişkenler Arasındaki Kısa Dönem İlişkilerin Belirlenmesi

GSYİH değişkeninin bağımlı değişken olduğu ARDL modeline dayanarak kurulan ve çalışmanın önceki kısımlarında 3.9 numaralı eşitlik ile ifade edilen modelin kısıtsız hata düzeltme biçiminin tahmin sonuçlarına dayalı olarak ve yine çalışmanın önceki kısımlarında yer alan 3.12 numaralı eşitlik kullanılarak türetilen hata düzeltme teriminin bir gecikmeli değerinin 3.9 numaralı ifade edilen eşitliğe eklenmesi ve değişkenlerin 1 gecikmeli düzey değerlerinin ilgili eşitliklerden çıkarılması ile elde edilen ve eşitlik 3.13 ile ifade edilen kısa dönem hata düzeltme modeli tahmin sonuçları Tablo 3.7’de sunulmuştur.

Tablo 3.7: Güney Kore için Kısa Dönem Hata Düzeltme Modeli

Bağımlı Değişken: $\Delta \ln GDP$

Değişken	Katsayı	Standart sapma	t-stat
$\Delta \ln EX$	0.160*	0.047	3.374
$\Delta \ln M$	0.035	0.053	0.653
$\Delta \ln FCF$	0.384*	0.066	5.812
$ECM_{(t-1)}$	-0.504*	0.145	-3.476
Sabit terim	0.014*	0.004	3.409

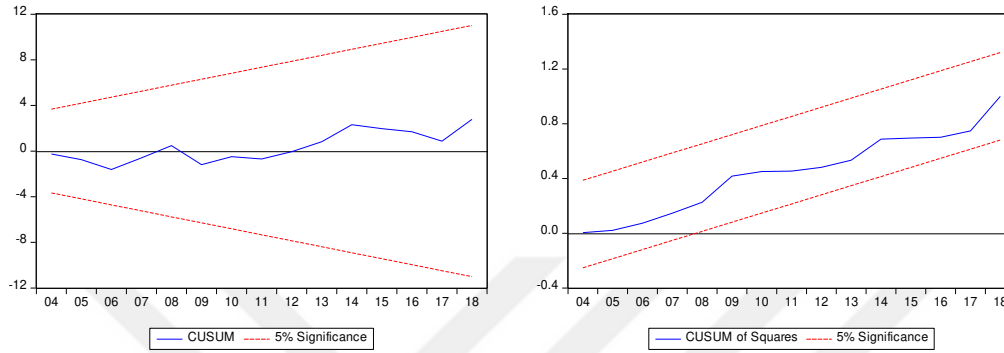
Not: E-Views paket programı kullanılarak hesaplanmıştır. *, %1 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşmenin varlığını göstermektedir.

Tablo 3.7’de verilen hata düzeltme katsayısı -0.50 olarak elde edilmiştir. Buna göre, GSYİH uzun dönem dengesinden sapma gösterirse, bu sapmanın yaklaşık %50’si ilk yıl içerisinde ortadan kalkmaktadır. Başka bir ifadeyle, GSYİH’da ortaya çıkan bir şokun etkisinin ortadan kalkması yaklaşık 2 yıl sürmektedir.

3.3.2.5. Cusum ve Cusumsq Sınama Sonuçları

Tahmin edilen modelde kullanılan değişkenlerin uzun dönem katsayılarının kararlılığını araştırmak amacıyla kullanılan CUSUM ve CUSUMSQ testlerinin sonuçlarına Şekil 3.1’de yer verilmiştir.

Şekil 3.1: Güney Kore için Cusum ve Cusumsq

CUSUM ve CUSUMSQ test sonuçlarına göre, %5 anlam düzeyi için kritik sınırları gösteren düz çizgiler arasında kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda elde edilen grafikler uzun dönem katsayılarının istikrarlı olduğunu göstermektedir.

3.3.3. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Çalışmanın önceki kısımlarında 3.14, 3.15, 3.16 ve 3.17 numaralı eşitliklerde verilen Granger tipi nedensellik testi modelleriyle bahsi geçen değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin sınanması sonucu elde edilen bulgular Tablo 3.8’de sunulmuştur.

Tablo 3.8. Güney Kore için Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Sıfır Hipotezi	F-İstatistiği	Olasılık
$\ln GDP \nRightarrow \ln EX$	4.608	0.329
$\ln EX \nRightarrow \ln GDP$	12.629	0.013*
$\ln M \nRightarrow \ln EX$	3.305	0.508
$\ln EX \nRightarrow \ln M$	9.423	0.051*
$\ln GDP \nRightarrow \ln M$	10.810	0.028*
$\ln M \nRightarrow \ln GDP$	13.971	0.007*

NOT: E-Views paket programı kullanılarak hesaplanmıştır. *, ilgili değişkenin %1 düzeyinde istatistiki olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Bu sonuçlar ihracattan ithalata ve ihracattan GSYİH'ya doğru tek yönlü bir nedenselliği ortaya koymaktadır. Ayrıca ithalat ve GSYİH arasında çift yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir.

3.3.4. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, 1987 – 2018 dönemi için, Güney Kore'de ekonomik büyüme, ihracat ve ithalat arasındaki dinamik ilişkiler ampirik olarak araştırılmıştır. İlişkinin açıklayıcılığını artırmak amacıyla modele sermaye değişkeni dâhil edilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda elde edilen Eşbütünleşme analizi sonuçları, GSYİH ile ihracat arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu ve ihracat artışının, GSYİH'yı artırdığını göstermektedir. Nedensellik analizi sonuçları ise, ihracattan ithalata ve GSYİH'ya doğru tek yönlü bir nedenselliği ortaya koymaktadır. Ayrıca ithalat ve GSYİH arasında çift yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, Güney Kore'de *büyüme çekişli ihracat* ve *büyüme çekişli ithalat* dış ticaret hipotezleriyle, *ihracat itişli büyüme* ve *ithalat itişli büyüme* hipotezlerinin geçerli olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Güney Kore için serbest dış ticaret politikalarının ekonomik büyümeyi artıracığı öngörülmektedir.

3.4. TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN AMPİRİK ANALİZ

Çalışmanın bu kısmında, çalışmanın önceki kısımlarında ifade edilen veri seti ve yöntemler kullanılarak elde edilen Türkiye için uygulama sonuçlarına yer verilerek ilgili sonuçlar ayrıntılı bir biçimde analiz edilmiştir.

3.4.1. Augmented Dickey Fuller ve Philips Perron Birim Kök Testi Sonuçları

Çalışma kapsamında analiz edilen değişkenlerin durağanlık derecelerinin belirlenmesi amacı ile Augmented Dickey Fuller ve Philips Perron birim kök testi sonuçları Tablo 3.9'da sunulmuştur. Test sonuçları tüm değişkenlerin düzeyde durağan olmadığını, birinci farkı alındığında durağanlaştığını ortaya koymaktadır. Buna göre değişkenlerin tümü $I(1)$ 'dir. Bu sonuç hiçbir değişkenin iki ya da daha yüksek farklarında

durağanlaşmadığını doğruladığından Pesaran vd. (2001) tarafından önerilen sınır testi yaklaşımının kullanılmasına izin vermektedir.

Tablo 3.9: Türkiye için ADF ve PP Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	ADF		PP	
	Sabitli	Sabitli/Trendli	Sabitli	Sabitli/Trendli
LnGDP	0.610(0)	0.442 (0)	1.677 (6)	-2.271 (1)
Δ LnGDP	-5.856 (0)*	-5.909 (0)*	-5.995(4)*	-7.551 (6)*
LnEX	-1.215 (0)	-1.737 (0)	-1.919 (10)	-1.734 (3)
Δ LnEX	-5.814 (0)*	-5.760 (0)*	-5.817(3)*	-5.799 (4)*
LnM	-1.302 (0)	-2.381 (0)	-1.460 (2)	-2.205 (2)
Δ LnM	-7.243(0)*	-4.727(5)*	-7.323(1)*	-13.366(6)*
LnFCF	-0.339 (0)	-2.811(0)	-0.218(3)	-2.811 (0)
Δ LnFCF	-6.137 (0)*	-6.029(0)*	-6.309 (4)*	-6.192 (4)*

Not: E-Views paket programı kullanılarak hesaplanmıştır. Parantez içerisindeki değerler, PP testi için uygun band genişliklerini, ADF testi için ise gecikme uzunluklarını ifade etmektedir. PP testinde uygun band genişliğinin belirlenmesinde Newey-West Bandwidth kriteri, ADF testi için uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde ise Schwarz Bilgi kriteri, kullanılmıştır. *, %1 seviyesinde birim kökün yokluğunu göstermektedir.

3.4.2. Eşbütünleşmeye ARDL /Sınır Testi Yaklaşımı

Eşbütünleşme yöntemine ARDL yaklaşımı (sınır testi) uygulama aşamaları ve sonuçları çalışmanın izleyen kısmında sunulmuştur.

3.4.2.1. Uygun Gecikme Yapısına Sahip ARDL Modelinin Belirlenmesi

Çalışmanın önceki kısımlarında yer alan 3.8 numaralı eşitlikte ifade edilen uygun gecikme yapısına sahip ARDL modeli Akaike Information Criterion (AIC) kriteri çerçevesinde tahmin edilmiştir. Tahmin edilen uygun gecikme yapısına sahip ARDL modeli, ilgili modelde, ardışık bağlanım sorunu bulunup bulunmadığının belirlenmesi amacı ile Breusch-Godfrey LM testi, değişen varyans sorunu bulunup bulunmadığının belirlenmesi amacı ile White testi, normallik sınaması için Jarque-Bera testi ve model belirleme hatası bulunup bulunmadığının sınanması amacı ile Ramsey RESET testi ile tanınal denetim testlerine tabi tutulmuştur. Belirlenen uygun gecikme yapısına sahip ARDL modelinin tanınal denetim test sonuçları Tablo 3.10'da sunulmuştur. Buna göre

modelde, ardışık bağlanım sorunu, değişen varyans sorunu, model belirleme hatası olmadığı ve modelin normal dağılıma sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 3.10: Türkiye için Tanısal Testler

Tanısal Testler	İstatistikler
R ²	0.993
Adjusted R ²	0.993
F İstatistiği	1525.105(0.000)
BG Serial Corelation LM Test	1.414 (0.254)
BPG Heteroscedasticity Test	0.544 (0.852)
JB Normality Test	1.790 (0.408)
Ramsey RESET test	0.541 (0.593)

Not: E-Views paket programı kullanılarak hesaplanmıştır. Olasılık değerleri parantez içerisinde verilmiştir.

3.4.2.2. Eşbütünleşme Sınaması Sonuçları

Tüm tanısal denetim testlerinden başarı ile geçen; GSYİH'nın bağımlı değişken olduğu ARDL modeli için kurulan ve çalışmanın önceki kısımlarında 3.9 numaralı eşitlik ile ifade edilen modelin kısıtsız hata düzeltme biçimi OLS yöntemi ile tahmin edilmiştir. İlgili kısıtsız hata düzeltme modeli kullanılarak değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunup bulunmadığı, çalışmanın önceki kısımlarında 3.10 numaralı eşitlikle ifade edilen ve değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmadığını ifade eden sıfır hipotezi ile 3.11 numaralı eşitlikle ifade edilen ve değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunduğunu ifade eden alternatif hipotez, sınır testi yaklaşımı ile sınanmıştır. İlgili sınama sonucu Tablo 3.11'de sunulmuştur.

Tablo 3.11: Türkiye için Sınır Testi

Model	Optimal Gecikme Uzunluğu	F-istatistiği
F(lnGDP / lnEX, lnM, lnFCF)	(1, 0, 4, 4)	7.268*
Anlamlılık Düzeyi	Kritik Değerler	
	Alt sınır	Üst sınır
1%	3.65	4.66
5%	2.79	3.67
10%	2.37	3.2

Not: E-Views paket programı kullanılarak hesaplanmıştır. Gecikme uzunluklarının belirlenmesinde Akaike Bilgi Kriteri (Akaike Information Criterion – AIC) kullanılmıştır. *, %1 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşmenin varlığını göstermektedir.

Bu sonuçlara göre hesaplanan F değeri 7.268, %1 anlam düzeyinde kritik üst sınır olan 4.66'dan büyük olduğundan değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmadığını ifade eden boş hipotez reddedilerek, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda ilgili değişkenler arasında uzun dönem denge ilişkisi bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.4.2.3. Uzun Dönem Katsayıların Tahmini

Eşbütünleşme testlerinin yapılmasının ardından, eşbütünleşme ilişkisi bulunan model için uzun dönem katsayıları hesaplanmıştır. Bu katsayılar Tablo 3.12'de sunulmuştur.

Tablo 3.12: Türkiye için Uzun Dönem Analizi

Bağımlı Değişken: lnGDP

Değişken	Katsayı	Standart Sapma	t-stat
lnEX	0.108*	0.036	2.951
lnM	-0.008	0.043	-0.197
lnFCF	0.301*	0.037	8.020

Not: E-Views paket programı kullanılarak hesaplanmıştır. *, %1 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşmenin varlığını göstermektedir.

Tablo 3.12’de yer alan sonuçlara göre ise GSYİH’nın ihracata uzun dönemdeki esnekliği 0.108 olarak elde edilmiştir. Başka bir ifadeyle, ihracattaki %1’lik bir artış, GSYİH’yı %0.10 oranında artırmaktadır. Ayrıca elde edilen diğer bulgu, ithalatın GSYİH üzerinde bir etkisinin bulunmadığıdır.

3.4.2.4. Değişkenler Arasındaki Kısa Dönem İlişkilerin Belirlenmesi

GSYİH değişkeninin bağımlı değişken olduğu ARDL modeline dayanarak kurulan ve çalışmanın önceki kısımlarında 3.9 numaralı eşitlik ile ifade edilen modelin kısıtsız hata düzeltme biçiminin tahmin sonuçlarına dayalı olarak ve yine çalışmanın önceki kısımlarında yer alan 3.12 numaralı eşitlik kullanılarak türetilen hata düzeltme teriminin bir gecikmeli değerinin 3.9 numaralı ifade edilen eşitliğe eklenmesi ve değişkenlerin 1 gecikmeli düzey değerlerinin ilgili eşitliklerden çıkarılması ile elde edilen ve eşitlik 3.13 ile ifade edilen kısa dönem hata düzeltme modeli tahmin sonuçları Tablo 3.13’de sunulmuştur.

Tablo 3.13: Türkiye için Hata Düzeltme Modeli

Bağımlı Değişken: $\Delta \ln GDP$

Değişken	Katsayı	Standart sapma	t-stat
$\Delta \ln EX$	0.081*	0.043	1.865
$\Delta \ln M$	0.011	0.040	0.287
$\Delta \ln FCF$	0.283*	0.043	6.499
$ECM_{(t-1)}$	-0.174*	0.091	-1.909
Sabit terim	0.019*	0.004	4.797

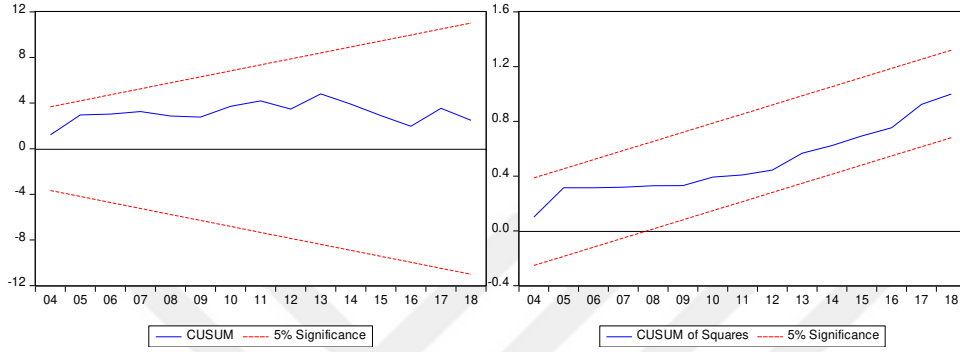
Not: E-Views paket programı kullanılarak hesaplanmıştır. *, %1 anlamlılık düzeyinde eşbütünlüğün varlığını göstermektedir.

Tablo 3.13’de verilen hata düzeltme katsayısı -0.17 olarak elde edilmiştir. Buna göre, GSYİH uzun dönem dengesinden sapma gösterirse, bu sapmanın yaklaşık %17’si ilk yıl içerisinde ortadan kalkmaktadır. Başka bir ifadeyle, GSYİH’da ortaya çıkan bir şokun etkisinin ortadan kalkması yaklaşık 6 yıl sürmektedir.

3.4.2.5. Cusum ve Cusumsq Sınama Sonuçları

Tahmin edilen modelde kullanılan değişkenlerin uzun dönem katsayılarının kararlılığını araştırmak amacıyla kullanılan CUSUM ve CUSUMSQ testlerinin sonuçlarına Şekil 3.2’de yer verilmiştir.

Şekil 3.2: Türkiye için Cusum ve Cusumq

CUSUM ve CUSUMSQ test sonuçlarına göre, %5 anlam düzeyi için kritik sınırları gösteren düz çizgiler arasında kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda elde edilen grafikler uzun dönem katsayılarının istikrarlı olduğunu göstermektedir.

3.4.3. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Çalışmanın önceki kısımlarında 3.14, 3.15, 3.16 ve 3.17 numaralı eşitliklerde verilen Granger tipi nedensellik testi modelleriyle bahsi geçen değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin sınanması sonucu elde edilen bulgular Tablo 3.14’de sunulmuştur. Elde edilen bulgular, ithalat ve ihracat arasında çift yönlü bir nedenselliği ve GSYİH’den ihracata doğru tek yönlü bir nedenselliği işaret etmektedir.

Tablo 3.14: Türkiye için Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Sıfır Hipotezi	F-İstatistiği	Olasılık
$\ln GDP \nRightarrow \ln EX$	17.002	0.000*
$\ln EX \nRightarrow \ln GDP$	0.058	0.808
$\ln M \nRightarrow \ln EX$	15.621	0.000*
$\ln EX \nRightarrow \ln M$	3.082	0.079**
$\ln GDP \nRightarrow \ln M$	0.681	0.409
$\ln M \nRightarrow \ln GDP$	0.035	0.851

NOT: E-Views paket programı kullanılarak hesaplanmıştır. * ve ** ilgili değişkenin sırası ile %1 ve %5 düzeyinde istatistiki olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

3.4.4. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, 1987 – 2018 dönemi için, Türkiye’de ekonomik büyüme, ihracat ve ithalat arasındaki dinamik ilişkiler ampirik olarak araştırılmıştır. İlişkinin açıklayıcılığını artırmak amacıyla modele sermaye değişkeni dahil edilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda elde edilen Eşbütünleşme analizi sonuçları, GSYİH ile ihracat arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu ve ihracat artışının, GSYİH’yı artırdığını göstermektedir. Nedensellik analizi sonuçları ise, ithalat ve ihracat arasında çift yönlü ve GSYİH’den ihracata doğru bir nedensellik ilişkisini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye’de *büyüme çekişli ihracat ve ihracat itişli büyüme* hipotezlerinin geçerli olduğu görülmektedir. Nedensellik analizi sonucuna göre; ithalat artışının ihracat artışına neden olacağının tespit edilmesi söz konusu dönemde Türkiye’de *ithalata dayalı ihracat* hipotezinin söz konusu olduğunu işaret etmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de serbest dış ticaret politika uygulamalarının ekonomik büyümeyi artıracığı öngörülmektedir.

3.5. AMPİRİK ANALİZ SONUÇLARINA GÖRE GÜNEY KORE VE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI

Yapılan ARDL eşbütünleşme testi sonuçları, Güney Kore ve Türkiye için ihracat ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat eşbütünleşme test sonucuna göre her iki ülke için ekonomik büyüme ve ithalat arasında

herhangi bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Buna rağmen Türkiye için gerçekleştirilen Granger nedensellik testi sonucunda elde edilen ithalattan ihracata doğru nedensellik ilişkisi, ithalatın ihracatı etkilediğini işaret etmektedir. Dolayısıyla eşbütünleşme testi sonucunda elde edilen ihracatın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğu takdirde Türkiye’de ithalatın ekonomik büyümeyi dolaylı olarak etkilediği ifade edilebilir. Güney Kore için ise Türkiye gibi eşbütünleşme testinde ithalatın ekonomik büyüme üzerinde bir etkisinin olmadığı saptansa da Granger nedensellik testi, Türkiye’den farklı olarak ekonomik büyüme ve ithalat arasında çift yönlü nedensellik ilişkisini işaret etmektedir. Bu bağlamda ihracat ile ekonomik büyüme ilişkisinin varlığı, gerçekleştirilen eşbütünleşme ve nedensellik testlerinin her ikisinde de saptanmış olup ithalat ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, Türkiye için dolaylı yoldan, Güney Kore için ise Granger nedensellik testi sonuçlarına göre doğrudan tespit edilmiştir.

Her iki ülke için ihracatın ekonomik büyüme üzerindeki etkisine derinlemesine baktığımızda, Türkiye’de gerçekleşen ihracattaki %1’lik bir artışın, GSYİH’yı %0.10 oranında artıracak; Güney Kore’de ise gerçekleşen ihracattaki %1’lik bir artışın, GSYİH’yı %0.28 oranında artıracak görülmektedir. Bu sonuç her iki ülke için ihracat artışının ekonomik büyüme artışında etkili olduğuna işaret etmekteyken bu etki Güney Kore’de Türkiye’ye göre daha şiddetlidir.

Granger Nedensellik analizi sonuçların derinlemesine incelediğimizde ise Türkiye’de ithalat ve ihracat arasında çift yönlü nedensellik ve ekonomik büyümeden ihracata doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Güney Kore’de bu ilişki, ihracattan ithalata ve ihracattan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ile ithalat ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi şeklinde saptanmıştır. Nedensellik analizinde ulaşılan bu sonuçlar; Türkiye’de ekonomik büyümenin ihracatı etkilediği ve birbirine bağlı bir ithalat-ihracat durumunun söz konusu olduğu şeklinde açıklanabilirken; Güney Kore’de ihracatla birlikte ithalatın ekonomik büyümeyi etkilediği ve ithalatın da ihracata bağlı olduğu şeklinde açıklanabilir. Diğer bir deyişle Türkiye’de ithalata bağlı ihracat söz konusu iken Güney Kore’de bu durum söz konusu değildir.

Güney Kore ve Türkiye için gerçekleştirilen ampirik analizlerin sonuçları değerlendirildiğinde her iki ülkenin de serbest dış ticaret politikalarını uygulaması sonucunda ekonomik büyüme sağlayacağını işaret etmektedir. Fakat sağlanan ekonomik büyümenin, Güney Kore’de Türkiye’den daha fazla olacağı da görülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada Güney Kore ve Türkiye’de ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme değişkenleri arasındaki dinamik ilişkiler, Pearson korelasyon analizi, ARDL sınır testi yaklaşımı ve Granger nedensellik testleri yardımı ile 1987-2018 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak analiz edilmiştir. Bu kapsamda, öncelikle değişkenlerin Jargue-Bera testi ile normallik sınaması gerçekleştirilmiş ve normal dağıldıkları görülmüştür. Jargue-Bera testi sonucu, Pearson korelasyon analizinin normal dağılım koşulunu desteklediğinden Pearson korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Pearson korelasyon analizinde elde edilen matris, Güney Kore ve Türkiye için ithalat, ihracat ve ekonomik büyüme arasında çok yüksek korelasyon ilişkisini ortaya koymuştur.

Ampirik analizlerin gerçekleştirilmesine yönelik olarak ise Augmented Dickey Fuller ve Philips Perron birim kök testi kullanılarak çalışma kapsamında analiz edilen tüm değişkenlerin durağanlık dereceleri belirlenmiştir. Augmented Dickey Fuller ve Philips Perron birim kök testi sonuçlarına göre değişkenlerin düzey değerlerinde durağan olmadıkları; birinci farklarında durağan oldukları ve hiçbir değişkenin iki ya da daha yüksek farkında durağan olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu durumun, ARDL/Sınır testi yaklaşımı ile eşbütünleşme analizine izin vermesi nedeniyle çalışmaya konu olan değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunup bulunmadığı ARDL sınır testi yaklaşımı ile araştırılmıştır.

Bu çerçevede, ARDL sınır testi sonuçları, Güney Kore ve Türkiye için ihracat ve ekonomik büyüme değişkenleri arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur. Bir başka deyişle ARDL sınır testi sonuçları çerçevesinde, dış ticaret ile ekonomik büyüme değişkenleri arasında uzun dönemli bir denge ilişkisi olduğu bulgularına ulaşılmıştır. ARDL modeli çerçevesinde elde edilen uzun dönem katsayıları analiz edildiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Türkiye’de uzun dönemde ekonomik büyüme ile ihracat arasında beklenildiği gibi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu ve ihracatta meydana gelecek %1’lik bir artışın GSYİH’yı %0.10 oranında artıracığı tespit edilmiştir.

- Güney Kore’de uzun dönemde ekonomik büyüme ile ihracat arasında beklenildiği gibi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu ve ihracatta meydana gelecek %1’lik bir artışın GSYİH’yı %0.28 oranında artıracığı tespit edilmiştir.

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunduğu sonucuna ulaşıldıktan sonra, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin yönünün belirlenmesi amacı ile Granger nedensellik analizi uygulanmıştır. Granger nedensellik testi sonuçları çerçevesinde elde edilen bulgular ise şu şekildedir:

- Türkiye’de, ithalat ve ihracat arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi söz konusudur ve GSYİH’dan ihracata doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
- Güney Kore’de, ihracattan ithalata ve ihracattan GSYİH’ya doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi söz konusu iken ithalat ile GSYİH arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Sonuçlar bir bütün olarak analiz edildiğinde, Türkiye’de ihracat ile ithalat arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunması, inceleme döneminde Türkiye’de, ithalata bağlı ihracat hipotezinin geçerli olduğunu göstermektedir. GSYİH’dan ihracata doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin tespit edilmesi ise Türkiye’de inceleme döneminde büyüme çekişli ihracat hipotezinin geçerli olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca gerçekleştirilen ARDL/Sınır testi yaklaşımıyla eşbütünleşme analizi sonuçlarına göre ise Türkiye’de inceleme dönemi için ihracat itişli büyüme hipotezinin de geçerli olduğu görülmektedir.

Güney Kore için ise ihracattan GSYİH’ya doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunması, inceleme döneminde Güney Kore’de ihracat itişli büyüme hipotezinin geçerli olduğunu göstermektedir. Bu durumu, gerçekleştirilen ARDL/Sınır testi yaklaşımıyla eşbütünleşme analizi de desteklemektedir. Ayrıca elde edilen ithalat ile GSYİH arasındaki çift yönlü nedensellik ilişkisi, ithalat itişli büyüme ve büyüme çekişli ithalat hipotezlerinin de geçerli olduğuna işaret etmektedir. Granger nedensellik testi sonuçları ayrıca göstermektedir ki Güney Kore’de incelenen dönemde büyüme çekişli ihracat hipotezi de geçerlidir.

Ayrıca Pearson korelasyon analizi sonucu elde edilen matris ile ARDL modeli çerçevesinde elde edilen uzun dönem katsayıları, dış ticaretin ekonomik büyümeyi Güney Kore’de Türkiye’den daha şiddetli etkilediğini göstermektedir. Bu durumun nedenlerinin araştırılması konusu, başka bir çalışma alanı oluşturuyor olmasına karşılık bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen analiz sonuçlarının değerlendirilmesinde, serbest dış ticaret politikalarının sanayinin geliştirilmesi ve Ar-Ge harcamaları ile desteklenmesinin ekonomik büyüme sağlama açısından önemli olduğu kanaatine ulaşılabilir.

Çalışma bulguları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, dış ticaret politikaları belirlenirken, dış ticareti serbestleştirmeye yönelik politikaların, ekonomik büyüme sağlamak için önemli bir etken olduğu görülmektedir. Buna göre politika yapıcıların, dış ticareti serbestleştirmeye yönelik politika uygulamalarının, ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkilerinin olacağını göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Ayrıca serbest dış ticaret politika uygulamalarıyla birlikte sanayi gelişimine ve Ar-ge harcamalarına yer verilmesi de ekonomik büyüme için önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abu Shibab, Ruba ve Abdul-Khaliq, Thikraiat Soufan Shatha (2014), “The Causal Relationship between Exports and Economic Growth in Jordan”, *International Journal of Business and Social Science*, 5(3): 302-308.
- Acar, Yalçın (2002), *İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri*, Dördüncü Baskı, Vipış Yayıncılık: Bursa.
- Acar, Fatih (2013), “Türkiye Ekonomisine Genel Bakış”, *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 1(2): 15-32.
- Akcan, A. Tayfur ve Metin, İsmail (2018), “Turkish Studies Economics”, *Finance and Politics*, 13(14): 1-14.
- Akcan, A. Tayfur (2019), “Türkiye’de Yatırım ve Askeri Harcamalarının Ekonomik Büyüme Etkisi: 1982-2017 ARDL Sınır Testi Yaklaşımı”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15(2): 359-368.
- Akkoyunlu, Arzu S. (1996), “Yeni Dış Ticaret Teorileri”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, C:7, ss. 71-95.
- Aksu, Levent (2013), *Türkiye’de İktisadi Büyümenin Kaynakları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Aktaş, Cengiz (2009), "Türkiye’nin İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik Analizi", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2): 35-47.
- Aktaş Şenkardeşler, Rabia (2018), “Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’nin Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Nedensellik Analizi”, *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 4(1): 108-129.
- Akyüz, Yılmaz (1980), *Sermaye Bölüşüm Büyüme*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: Ankara.

Ahmad J., Harnhirun, S. (1995), “Unit Roots and Cointegration in Estimating Causality between Exports and Growth: Empirical Evidence from the ASEAN Countries”, *Economics Letters*, 49(3): 329-334.

Alavinasab, Seyed Mohammad (2013), "Foreign Trade and Economic Growth in Iran: An Empirical Study", *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 3(11): 508-519.

Arda, Erhan (2011), *Ekonomi El Sözlüğü*, İkinci Baskı, Beta Basım: İstanbul.

Arıca, Feyza (2014), *Türkiye'nin Dış Ticaret Potansiyelinin Genişletilmiş Linder Hipotezi Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Bir Panel Data Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Arrow, Kenneeth J. (1962), “Economic Welfare and The Allocation of Resources for Invention”, *Princeton University Press*, 609-626.

Arslanhan, Selin ve Kurtsal, Yaprak (2010),” Güney Kore inovasyondaki başarısını nelere borçlu? Türkiye için çıkarımlar”, *TEPAV Politika Notu*.

Aslan, Nurdan ve Terzi, Nuray (2006), “Heckscher-Ohlin-Samuelson Teorisi (HOS) ve Teorinin Değerlendirilmesi”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(1), 1-14.

Atamtürk, Burak (2007), “Büyüme Teorileri ve IMF Politikaları”, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, S:1, ss. 89-103.

Atılğan, Emre ve Köksal, M. Zafer (2010), “Adam Smith ve David Ricardo’nun İktisadi Büyüme Analizleri” Hakan Kapucu (Ed.); *Politik İktisat ve Adam Smith*, Birinci Baskı, İjopac Yayınları: Kocaeli, ss. 367-382.

Atik, Hayriye (2012), “Uluslararası Ekonomik İlişkiler”, Kerim Özdemir ve Güven Delice (Ed.); *Uluslararası Ekonomik İlişkiler I-II*, Lisans Yayıncılık: İstanbul, ss. 19-68.

Aydın Ahmet (2008), *Endüstri İçi Ticaret: Türkiye Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

- Ay, Ahmet, Erdoğan, Savaş ve Mucuk, Mehmet (2014), “İhracatın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği (1969-2002)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 6(1): 117-127.
- Aydemir, Cahit ve Güneş H. Haşimi (2006), “Merkantalizmin Ortaya Çıkışı”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(5): 136-158.
- Aydemir, Cahit ve Sema Yılmaz Genç (2011), “Ortaçağın Sosyoekonomik Düzeni: Feodalizm”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36): 226- 24.
- Aydın M. Kemal ve Aydınlar, Kıvanç (2011), “‘Emek-Değer’ Teorisinden ‘Fayda-Değer’ Teorisine”, *Bilgi Dergisi*, S: 22, ss. 1-12.
- Aydın, Ahmet ve Korkmaz, Suna (2015), “Türkiye’de Dış Ticaret - Ekonomik Büyüme İlişkisi: Nedensellik Analizi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(3): 47-76.
- Aytaç, Ayhan ve Akdoğan, Umut (2012), “Dış ticaret ve Ekonomik Büyüme Üzerine Bir Nedensellik Analizi: 2001-2011 Türkiye Örneği”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2): 55-70.
- Aytaç, Ayhan (2017), “Ekonomik Büyüme-İhracat İlişkisi: 2001-2016 Türkiye Örneği”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(4): 214-222.
- Bakkal, Muharrem, Bakkal, Süreyya ve Göbekoğlu, Murat (2012), *Son 30 Yılda Türkiye ve Güney Kore’nin Ekonomik Performansı*, Hiperlink Yayınları: İstanbul.
- Baldwin, Robert E. (1982), “Gottfried Haberler's Contributions to International Trade Theory and Policy”, *The Quarterly Journal of Economics*, (97)1: 141-148.
- Barkakati, Jitendralal (1998), *International Trade: Causes and Consequences An Empirical and Theoretical*, Macmillan Business: London.
- Bayrak, Metin ve Kanca, Osman Cenk (2013), “Türkiye’de 1970-2011 Yılları Arasında Oluşan Ekonomik ve Siyasi Gelişmelerin Seyri”, *Akademik Bakış Dergisi*, S: 35, ss. 1-20.

Bayraktutan, Yusuf (2003), “Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri”, *C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 175-186.

Becker, Gary S., Kevin M. Murphy ve Robert Tamura (1990), “Human Capital, Fertility, and Economic Growth”, *Journal of Political Economy*, 98(3), 12-37.

Bilgin, Cevat ve Şahbaz, Ahmet (2009), “Türkiye’de Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkileri”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 177-198.

Bulut, Halil İ. (2005) “Ulusal Ar-Ge Tamamlayıcısı Olarak Uluslararası Kurumsal Risk Sermayesi”, *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 20(236): 65-86.

Cantwell, John (2000), “Innovation, Profits and Growth: Schumpeter and Penrose”, *Henley Business School University of Reading: United Kingdom*, www.henley.reading.ac.uk.

Charbaugh, R.J. (2005), *International Economics*, Tenth Edition, Thomson South-Western: USA.

Choi, H.J., (1976), *Selection of Papers on the Korean Economy*, Yonsei University Press: Seoul.

Chung, Kae H., Lee, Hak Chong ve Jung Ku Hyun (1997), *Korean Management: Global Strategy and Cultural Transformation*, Walter de Gruyter: New York.

Colins, S. M. (1990). "Lessons From Korean Economic Growth", *The American Economic Review*, 80(2): 104-107.

Congressional Budget Office Memorandum (1997), *The Role of Foreign Aid in Development: South Korea and the Philippines*, Washington: USA Congressional Budget Office, <http://www.cbo.gov/publication/14518>.

Çakır, Burçin ve Utkulu, Utku (2019), “Dış Ticaret Hadleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”, *Journal of Yaşar University*, S: 14, ss. 92-100.

Çakmak, Erol ve Temurlenk, Sinan (1995), “Causality Relationship between Export Expansion and Economic Growth: Empirical Evidence for Turkey”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 50(1-2), 129-143.

Çakmak, Umut (2016), “Güney Kore’nin Ekonomik Kalkınmasındaki Temel Dinamikler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İBBF Dergisi*, 21(1): 145-169.

Çalışır, Mustafa ve Gülmez, Ahmet (2010), “Teknoloji Politikaları Çerçevesinde Ekonomik Gelişim: Türkiye–Güney Kore Karşılaştırması”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5(1): 23-55.

Çamurdan, Burak (2013), “Türkiye’de 1999-2013 Dönemi için İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi, *NWSA-Social Sciences*, 8(4): 183-195.

Çetin, R. ve Inguva, S. (2011), "The Impact of Non-Oil Foreign Trade on Economic Growth in UAE", *The Business Review*, Cambridge, 19(1): 256-264.

Çil Yavuz, Nilgün (2005), “Türkiye’de İhraat ve İktisadi Büyüme Arasında Nedensellik Analizi”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S:49, ss. 962-972.

Demir, Ömer (1995), “Joseph A. Schumpeter: Hayatı, Eserleri ve Katkıları”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 50(1), 155-172.

Demirhan, Erdal (2005), “Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (60)4, 75-88.

Demir, Bülent (2006), *Güney Kore’nin Ekonomik ve Teknolojik Gelişim Süreci- Bölge Ülkeleri ve Türkiye İle Olan Stratejik Yaklaşımları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.

Devlet Planlama Teşkilatı (1963), *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*, Erişim: 15 Şubat 2020, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan1.pdf>.

Devlet Planlama Teşkilatı (1968), *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)*, Erişim: 15 Şubat 2020, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan2.pdf>.

Devlet Planlama Teşkilatı (1973), *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)*,), Erişim: 15 Şubat 2020, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan3.pdf>.

Devlet Planlama Teşkilatı (1979), *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*, Erişim: 15 Şubat 2020, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan4.pdf>.

Dinç, Abdülkadir (2006), *Makroekonomik Faktörlerin Bankaların Karlılığı Üzerine Etkileri: 2000-2004 Dönemi Türk Bankacılık Sistemi Üzerine Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Doğan, Seyhun ve Özekicioğlu, Halil (2005), “Güney Kore ve Türkiye’de Uygulanan IMF Politikaları”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), 147-176.

Dolanay, Selim Sıtkı (2009), “Schumpeter Sisteminde Yenilikler, Ekonomik Gelişme ve Devresel Hareketler”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 1(2), 172-188.

Damodar, Gujarati (2010), *Temel Ekonometri* (Çev. Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen), Altıncı Baskı, Literatür Yayıncılık: İstanbul.

Dura, Cihan (2009). “Yeni Dış Ticaret Teorileri: Genel Bir Bakış”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S: 16, 1-16.

Eac, Priyankara (2018), “Services Exports and Economic Growth in Sri Lanka: Does the Export-Led Growth Hypothesis Hold for Services Exports?”, *Journal of Service Science and Management*, 11(4): 479-495.

Eğilmez, Mahfi (2009), *Küresel Finans Krizi Piyasa Sisteminin Eleştirisi*, Remzi Kitapevi: İstanbul.

Eğilmez, Mahfi (2018), *Değişim Sürecinde Türkiye*, Onuncu Basım, Remzi Kitapevi: İstanbul.

Eğilmez, Mahfi (2020), *Türkiye Ekonomisi*, İkinci Basım, Remzi Kitapevi: İstanbul.

Erdinç, Tokgöz (2005), “Türkiye Ekonomi Kurumu 75 Yaşında, İktisat, İşletme ve Finans”, *Bilgesel Yayıncılık*, 20(227): 64-66.

Erdoğan, Savaş (2006), “Türkiye’nin İhracat Yapısındaki Değişme ve Büyüme İlişkisi: Koentegrasyon ve Nedensellik Testi Uygulaması”, *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, S:10, ss. 30-39.

Eren, Arslan (2008), *Türkiye Ekonomisi*, İkinci Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım: Ankara.

Eren, L. Gizem (2015), “Tarımsal Kapitalizm: Fizyokrasi”, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 6-23.

Eriksson, S. (2005), *Innovation Policies in South Korea and Taiwan*, Swedish Agency for Innovation Systems Jonkoping.

Francis, Taylor (1998), “Understanding ‘Classical’ Economics Studies in Long Period Theory”, Heinz D. Kurz and Neri Salvadori (Ed.), Routledge Research: London and New York.

Frank, C.R., Kim, K.S. ve Westphal, L.E. (1975). "Economic Growth in South Korea since World War II", Frank, C.R., Kim, K.S. ve Westphal, L.E. (Ed.), *Foreign Trade Regimes and Economic Development: South Korea*, NBER, Chapter two.

Gaytancıoğlu, Sinem (2010), “Rasyonel Beklentiler Teorisi Çerçevesinde Türkiye’de 1994 Krizi”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1): 139-146.

Gelir İdaresi Başkanlığı (2009), *GATT Bilgilendirme Rehberi*, Erişim: 28 Şubat 2020, https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/uluslararası_mevzuat/gatt95.pdf.

Granger, W.J.C. (1969), “Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods”, *Econometrica*, 37(3): 424-438.

Gouher, Ahmed (2012), “Krugman Theory and Developing Economies”, *China-USA Business Review*, 11(12): 1557-1564.

Göktaş Yılmaz, Özlem (2005), “Türkiye Ekonomisinde Büyüme ile İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, S:2, ss. 66.

Gönel Doğaner, Feride (2001), “Güney Kore-Türkiye Planlı Kalkınma Deneyimlerinin Karşılaştırılması”, [Elektronik Sürüm], *Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, ss:1-13.

Gruber, W., D. Mehta and R. Vernon (1967), “The R&D Factor in International Trade and Investment of United States Industries”, *Journal of Political Economy*, ss. 20-37.

- Guan, J.L. ve Hong, Y. (2012), “An Empirical Analysis on U.S. Foreign Trade and Economic Growth”, *AASRI Procedia 2, 2012 AASRI Conference on Power and Energy Systems*: 39-43
- GÜL, Ekrem ve KAMACI, Ahmet (2012), “Dış Ticaretin Büyüme Üzerine Etkileri: Bir Panel Analizi”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, S:3, ss. 81-89.
- Güneş, H. Hasimi (2009), “İktisat Tarihi Açısından Nüfus Teorileri ve Politikaları”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(28), 126-138.
- Heller, P., Porter, S. (1978), “Exports and Growth”, *Journal of Development Economics*, 1(3), 150-165.
- Hameed, Abid, Chaudhary, Muhammad Ali ve Khan, Kiran Younas (2005), “The Growth Impact of Exports in South Asian Countries”, *The Pakistan Development Review*, 44(4).
- Hill, Carter, Griffiths, William E. ve Lim, Guay C. (2012), *Principles of Econometrics*, Fourth Edition, John Wiley & Sons, Inc: Asia.
- Hong, Y.S. (2010), “Private-Public Alliances for Export Development: The Korean Case”, *CEPAL Serie Comercio Internacional*, S:102, ss. 1-97.
- Jones, L. P. ve SaKong I. (1980), *Government, Business, and Entrepreneurship in Economic Development: The Korean Case*, Harvard University Press, Mass.
- Jones, Charles I. (2017), *İktisadi Büyümeye Giriş*, Şanlı Ateş ve İsmail Tuncer (Çev.), Dördüncü Baskı, Literatür Yayıncılık.
- Karabulut, Kerem (2010) “Özal Dönemi Türkiye’nin Ekonomi-Politiği” ,*Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi*, İnönü Üniversitesi.
- Karabulut, Ö. Cihan (2013), Güney Kore Kalkınma Deneyimi: Sanayi ve Teknoloji Politikalarının Rolü ve Önemi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karabulut, Şahin (2018), “Türkiye’de Dış Ticaret ve Milli Gelir İlişkisinin Ampirik Analizi (1970-2016)”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 425-442 .

Kat, Harry (2002), Dangers of Using Correlation to Measure Dependence, *The Journal of Alternative Investment*, 6(2).

Kazgan, Gülten (1991), *İktisadi Düşünce ve Politik İktisadın Evrimi*, Beşinci Basım, Remzi Kitabevi: İstanbul.

Kazgan, Gülten (1993), *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, Altıncı Basım, Remzi Kitabevi: İstanbul.

Kazgan, Gülten (2017), *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, Altıncı Basım, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Kennedy, Peter (2006), *Ekonometri Klavuzu*, Muzaffer Sarımeşeli, Şenay Açıkgöz (Çev.), Beşinci Basım, Gazi Kitabevi: Ankara.

Kepenek, Yakup ve Nurhan Yentürk, (2004), *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi: İstanbul.

Kılıç, Nazife Özge ve Beşer Murat (2017), “Relationship of Foreign Trade and Economic Growth in Eurasian Economy: Panel Data Analysis”, *International Journal of Economics and Finance*, 9(9), 1-7.

Kılıç, Ramazan ve Akalın, Güray (2016), “Türkiye’de Çevre Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2): 49-60.

Kıran, Burcu ve Güriş, Burak (2011), “Türkiye’de Ticari ve Finansal Dışa Açıklığın Büyümeye Etkisi: 1992-2006 Dönemi Üzerine Bir İnceleme”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2): 69-80.

Kırmızıaltın, Eren (2012), *1980 Sonrası Türkiye Ekonomisi Türkiye’nin Neoliberal Dönüşümüne IMF ve Dünya Bankası’nın Etkisi*, Maki Basın Yayın: Ankara.

Kibritçioğlu, Aykut (1998), “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 53(1-4), 207-230.

Kim , Inchul (2010). "Korea's Capitalistic Planning Model: Policy Lessons for Mongolia", *The Journal of The Korean Economy*, 11(1): 177-194.

Kishtainy, Niall (2018), *Ekonominin Kısa Tarihi*, Çev. Abdullah Yılmaz(Çev.), İkinci Baskı, Alfa Basım: İstanbul.

Koçak Esra ve Uçan, Oktay (2014), “Türkiye’de Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(2): 51-60.

Kore Enformasyon Ajansı (2002), *Kore Gerçeği*, Hüseyin İçen (Çev.), Sevinç Matbaası: Ankara.

Korkmaz, Turhan, Çevik, Emrah İsmail ve Birkan, Elif (2010), “Finansal Dışa Açıklığın Ekonomik Büyüme ve Finansal Krizler Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”, *Journal of Yasar University*, 17 (5): 2821-2831.

Korkmaz, Suna (2014), “Türkiye Ekonomisinde ihracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik ilişkisi”, *Business and Economics Research Journal*, 5(4): 119-128.

Köksal, Melike (2006), *Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Köse Nezir ve Yiğidim, Arslan (1997), “İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki, İthalatın Rolü: Türkiye Örneği (1980-1996)”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 8(26), 71-85.

Krugman, Paul R. (1979), “Increasing Returns, Monopolistic Competition, And International Trade”, *Journal of International Economics*, 9(4), 469-479.

Kurt, Serdar ve Berber, Metin (2008), “Türkiye’de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 22(2), 57-80.

Kurtoğlu, Ramazan (2012), *Türkiye Ekonomisi (1938-2010)*, Sinemis Yayınları: Ankara.

Kutlar, Aziz (2005), *Uygulamalı Ekonometri*, İkinci Baskı, Nobel Yayın Dağıtım: İstanbul.

Kutlar, Aziz (2007), *Ekonometriye Giriş*, Birinci Baskı, Nobel Yayın Dağıtım: İstanbul.

Küçükkalay, Abdullah Mesud (2015), *İktisadi Düşünce Tarihi*, Dördüncü Baskı, Beta Basım: İstanbul.

Lall, Sanjaya (2000), “Turkish Performance in Exporting Manufactures: A Comparative Structural Analysis”, *Oxford University QEH Working Paper Series*, S:47.

Lanie, Tomgouani ve Bataka, An-yak (2018), “Agricultural Exports, Economic Growth and Households Consumption in Togo”, *World Journal of Agricultural Research*, 6(4): 132-139.

Landsberg, Martin H., Jeong, Seongjin and Westra, Richard (2007), *Marxist Perspectives on South Korea in the Global Economy*, Ashgate Publishing, Ltd: Hampshire.

Lawan, W.Mukhtar (2017), “Cointegration and Causality between Export and Economic Growth:Evidence from Nigeria”, *Journal of Economic and Sustainable*, 8(14), 91-99.

Lenin, Vladimir I. (2013), *Karl Marx ve Marksizm Üzerine*, Mazlum Beyhan (Çev.), Birinci Baskı, Yordam Kitap: İstanbul.

Luther, Hans Ulrich (1984), *Güney Kore Bir Model Olabilir Mi?*, Erol Özbek (Çev), Birinci Basım, Belge Yayınları: İstanbul.

Mankiw, N. Gregory (1995), “The Growth of Nations”, *Brookings Papers on Economic Activity*, S:1, ss. 275-326.

Mill, J. Stuart (1848), *Principles of Political Economy with Applications to Social Philosophy*, Stephen Nathanson (Ed.), Hackett Publishing Company: Indianapolis/Cambridge, 2004.

Muratoğlu, Yusuf (2011), *Ekonomik Büyüme İşsizlik Arasındaki Asimetrik İlişki ve Türkiye’de Okun Yasası Sinaması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.

Nagano, Mamoru (2006), “R&D Investment and the Government’s R&D Policies of Electronics Industries in Korea and Taiwan”, *Journal of Asian Economics*, S:17, ss.653-666.

- Narayan, P.K. & Narayan S. (2005), “Estimating Income and Price Elasticities of Imports for Fiji in a Cointegration Framework”, *Economic Modelling*, 22(3), 423–438.
- Narayan, P.K. (2005), “The Savings and Investment Nexus for China: Evidence from Cointegration Test”, *Applied Economics*, 1979–1990.
- OECD (2009), *Reviews of Innovation Policy*, Korea.
- Okan, Okşan (1998), *Güney Kore’nin Kalkınma Modeli ve Türkiye*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Omotor, D.G. (2008), “The Role of Exports in the Economic Growth of Nigeria, the Bounds Test Analysis”, *International Journal of Economic Perspectives*, 2(4).
- Ordu, Cem Ferdi (2013), *Döviz Kuru-Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Örnek, İbrahim ve Yıldırım, Metin (2012), “Walt Whitman Rostow’un Kalkınma Aşamaları Yaklaşımına Göre Gaziantep Ekonomisinin İncelenmesi”, Discussion Paper, No.2012/84, Turkish Economic Association, Ankara.
- Özaydın, Özgür (2015), *Türkiye’de Enerji Tüketimi ve Seçilmiş Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkiler: ARDL Sınır Testi Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Özdemir, Abdullah ve Eser, Mümin, (2010), *Mikro İktisat*, Alter Yayıncılık: Ankara.
- Özel, Hasan Alp (2012), “Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, S:1: ss. 63-72.
- Özkale, Lerzan ve Kayalica, Özgür (2008), “Dış Ticaretin Yapısal Gelişimi”, Elmas Arslan (Ed.), *Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyetin 85. Yılında Türkiye Ekonomisi*, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basım Evi: Ankara.
- Özsağır, Arif (2008), “Dünden Bugüne Ekonomik Büyümenin Dinamiği”, *KMU İİBF Dergisi*, 10(14): 332-347.

Öztürk, E. Ve Özal H. A. (2018), “E-7 Ülkelerinde Dış Ticaretin Ekonomik Büyümeye Etkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:31, ss.358-369.

Parasız, İlker (2008), *Büyüme Teorileri*, Üçüncü Basım, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa.

Pata, Uğur Korkut (2017), “Türkiye’de Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi (1971-2014)”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 31(1): 119-133.

Patinkin, Don (1949), “The Indeterminacy of Absolute Prices in Classical Economic Theory”, *Econometrica*, 17(1): 1-27.

Peker, Hasan Sencer (2015), “Avrupa’da Merkantilist Uygulamalar ve Osmanlı Ekonomisi İle Bir Karşılaştırma”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(1): 1-12.

Pesaran, H., Shin Y. ve Smith R.J. (2001). “Bound Testing Approaches to The Analysis of Long Run Relationships”, *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.

Ram, R. (1987), “Exports and Economic Growth in Developing Countries”, *Evidence from Time-Series and Cultural Change*, 36(1), 51-72.

Ricardo, David (1817), “On the Principles of Political Economy and Taxation”, Erişim: 22 Şubat 2020, <https://political-economy.com/david-ricardo-on-the-principles-of-political-economy-and-taxation/>

Rostow, Walt Whitman (1996), *İktisadi Gelişmenin Merhaleleri* (Çev. Erol Güngör), Ötüken Neşriyat: İstanbul.

Saatçioğlu, Fulya ve Ugray, Murat (2016), *Das Kapital Karl Marx Hayatı ve Das Kapital Üzerine Bir İnceleme*, İkinci Basım, Bizim Büro Matbaa: Ankara.

Sağlam, Yağmur ve Egeli, H. Avni (2015), “İhracata Dayalı Büyüme Hipotezi: Türkiye Örneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(4): 515-527.

Sahni, Priyanka ve Atri, V.N. (2012), "Export -Led Growth in India: An Empirical Investigation", *International Journal of Marketing and Technology (IJMT)*, 2(7): 283-298.

Sakong, I. (1993), "Korea in the World Economy", *Institute for International Economics*, Washington, DC.

Sanderso, Stephen K. (2013), *Sociological Worlds' Comparative and Historical Readings on Society*, Routledge Publishing Company: Newyork.

Saraç, Taha B. (2013), "İhracat ve İthalatın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 13(2): 181-194.

Schumpeter, Joseph Alois (1950), *Capitalism, Socialism and Democracy*, Richard Swedberg (Çev.), Taylor and Francise Library: USA, 2003.

Schumpeter, Joseph A. (1964), *Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process*, McGrawHill Book Company: New York Toronto London, 2007.

Seyidoğlu, Halil (2015), *Uluslararası İktisat*, Yirminci Basım, Güzemcan Yayınları: İstanbul.

Seyidoğlu, Halil (2003), *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, Güzemcan Yayınları: İstanbul.

Shan, J.Z. ve Sun, F. (1998), "Export-Led Growth Hypothesis for Australia: An Empirical Reinvestigation", *Applied Economics Letters*, 5, 423-8.

Shirazi, S. N., Manap, T.A.A. (2005), "Export-Led Growth Hypothesis Further Econometric Evidence from South Asia", *The Developing Economics*, 43(4), 425-526.

Smith, Adam (1776a), *Milletlerin Zenginliği*, Haldun Derin (Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul, 2006.

Smith, Adam (1776b), *Ulusların Zenginliği*, Tanju Akad (Çev.), Alan Yayıncılık: İstanbul, 2011.

Smith, Adam (1790), *The Theory of Moral Sentiments*, Six Edition, Published by Metalibri: Sao Paulo, 2006.

Sraffa, Pierro (1976), *Warenproduktion Mittels Waren*, Edution Suhrkamp: Erste Auge.

Stolper, W. F. and Samuelson (1969), “Protection and Real Wages”, Jadish Bhagwati (Ed.), *International Trade Selected Readings*, Jadish Bhagwati (Ed.), Penguin Books: England.

Song, Jong Guk, (2003), “Dynamics of R&D from Imitation to Innovation, Lessons from Korea”, STEP, Kore, DİE.

Songur Yaman, D. (2017), “Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Dış Ticaret’in Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Üzerine Etkisi: Avrasya Ülkeleri Örneği”, *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 2(2): 117-133.

Sungur, Nesrin (2000), “Güney Kore Kalkınma Fırsatını Nasıl Yakaladı?”, *Cumhuriyet Bilim ve Teknik Dergisi*, 14(215): 119-131.

Sungur, Onur (2015), “2000 Sonrası Türkiye Ekonomisi: Büyüme, Enflasyon, İşsizlik, Borçlanma ve Dış Ticarete Gelişmeler”, *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 9 (19-20): 243-269.

Şahin, Hüseyin (2007), *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu*, Ezgi Yayınları: Bursa.

Şahin, Erdoğan (2016), “Sosyo-Ekonomi Politüğın Genel ve Türkiye Örneğı Üzerinden Eleştirisi”, *Akra Kùltür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, S:10), ss. 11-36.

Şahin, Dilek (2016a), “Faktör Yoğunluğuna Göre Endüstri-İçi Statik Ölçümü: Türkiye Örneğı”, *Akademik Bakış Dergisi*, S:54, ss. 174-187.

Şerefli, Meltem (2016). “Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneğı”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakùltesi Dergisi*, 13(3), 136-143.

Şimşek, Nevzat (2007), *Türkiye’nin Endüstri-içi Dış Ticaretinin Analizi*, Beta Yayınları: İstanbul.

Şimşek, Muammer ve Kadılar, Cem (2010), "Türkiye’de Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1): 115-140.

Takım, Abdullah (2010), “Türkiye’de GSYİH ile İhracat Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Testi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2): 315-330.

Tarı, Recep (2015), *Ekonometri*, Onbirinci Basım, Umuttepe Yayınları: İstanbul.

Taştan, Hüseyin (2010), “Türkiye’de İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkilerinin Spektral Analizi”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1): 87-98.

Taymaz, Erol ve Töngür, Ünal (2017), “Türkiye İmalat Sanayiinde Firma Büyümesi ve İstihdam”, Murat Koyuncu, Hakan Mıhçı ve A. Erinç Yeldan (Ed.); *Geçmişten Geleceğe Türkiye Ekonomisi*, İletişim Yayınları: İstanbul, 75-94.

T.C Başkanlığı Devlet İstatistik Enstitüsü (2001), *İstatistiki Göstergeler 1923-1998*, T.C Başkanlığı Devlet İstatistik Enstitüsü: Ankara.

Telatar, O. Murat ve Terzi, Harun (2010), “Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyüme Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2): 197-214.

Thornton, Phil (2018), *Büyük Ekonomistler*, İkinci Basım, Hande Koçak (Çev.), İşbankası Kültür Yayınları: İstanbul.

TİM (2019), *Güney Kore Hedef Pazar Ülke Analizi*, Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Erişim: 14 Mart 2020, www.tim.org.tr.

Tiryakioğlu, Murad (2006), *Araştırma Geliştirme- Ekonomik Büyüme İlişkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

TMMOB (2007), *Ülke Örnekleri ile Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri*, Sanayi Kongresi Oda Raporu.

Tuncer, İ. (2002), “Türkiye’de İhracat, İthalat ve Büyüme: Toda-Yamamoto Yöntemiyle Granger Nedensellik Analizleri 1980-2000”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(9), 89-107.

Tunçsiper, B. ve Rençber, E.Z. (2017), “Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği”, *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(2): 619-630.

Türkiye İstatistik Kurumu (2014), *Tük İstatiki Göstergeler: 1923-2013*, Ankara.

Türker, Oğuzhan, (2002), *Yeni Dış Ticaret Teorileri: Teori ve Uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Türker, Tuba M. (2014), *İçsel Büyüme Teorilerinde İçsel Büyüme Kaynağı ve Uluslararası Ticaret Olgunlaşma İlişkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Uçar, Ulaş Umut (2017), *Stratejik Dış Ticaret Politikaları ve Uluslararası Rekabet Gücü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ungson, G.R., Steers, R.M. and Park, S. H. (1997), *Korean Enterprise: The Quest for Globalization*, Harvard Business School Press: Boston, Massachusetts.

Usman, M., Ali, M., Kamran, H.W. ve Khalid, H. (2012), "Impact of Exports on Economic Growth-A Case of Luxemburg", *Information Management and Business Review*, 4(1): 1-7.

Usta, S ve Akıncı, A . (2018), “Bir Alman Yönetim Yaklaşımı Olarak Kameralizm”, *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 1(1) , 67-86.

Utkulu, Utku (2005), *Türkiye’nin Dış Ticareti ve Değişen Mukayeseli Üstünlükler*, Birinci Basım, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları: İzmir.

Utkulu, Utku ve Özdemir, Durmuş (2004), “Does Trade Liberalizasyon Cause a Long Run Economic Growth in Turkey?”, *Economic Change and Restructuring*, 37(3), 245-266.

Uzun, A. Meral (2010), *Kore'nin Yükselişi: Kozmik Dairenin İktisadi Sırları*, Birinci Basım, Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.

Ünsal, Erdal (2004). *Makro İktisada Giriş*, Siyasal Kitabevi: Ankara.

Ünsal, Erdal M. (2007), *İktisadi Büyüme*, İmaj Yayınevi: Ankara.

Ünsal, Erdal (2017), *Makro İktisat*, Murat Yayınları: Ankara.

World Development Indicators, Erişim: 2019,
<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Yaman, A. Emin (2005), “Kore Savaşı’nın Türk Kamuoyuna Yansıması”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 37-38, ss. 231-245.

Yapar Saçık, Sinem (2009), “Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik Açından Bir İnceleme”, *KMU İİBF Dergisi*, S:11, ss. 162-171.

Yapraklı, Sevda (2007), “İhracat ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, S:34, ss. 97-112.

Yardımcı, P ve Uysal D. (2007), “İhracat-İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkilerin Bilgi Yayılımları Çerçevesinde Analizi: Johansen ve Pesaran Sınır Testi Uygulaması”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7 (14): 147-170.

Yurdakul F ve Aydın M (2018), “Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, S:18, ss. 23-36.

Yalçın, Emre (2008), *Brezilya ve Türkiye Ekonomilerinin Benzerliği: Gerçek mi Yanılsama mı?*, Uzman Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Yardımcı, Pınar (2006), “İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri”, *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, S:10, ss. 96-115.

Yıldırım, Kemal (2012), ‘‘Büyüme Kalkınma ve Yoksullukla Mücadele’’, Kemal Yıldırım (Ed.), *Makro İktisada Giriş*, Dokuzuncu Basım, Pelikan Yayıncılık: Ankara, 279-303.

Yıldırım, Kemal (2014), *Makro Ekonomi*, On ikinci Basım, Seçkin Yayınevi: Ankara.

Yılmaz, Aslı (2015), ‘‘New Foreign Trade Theories’’, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S:40, ss. 509-521.

Yılmaz, Mustafa (2008), *Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yüksel, Esra ve Sarıdoğan, Ercan (2011), ‘‘Uluslararası Ticaret Teorileri ve Paul R.Krugman’ın Katkıları’’, *Öneri Dergisi*, 9(35): 199-206.

EKLER

Ek 1: Türkiye ve Güney Kore Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme Yıllık Artış Oranları (%)

Yıl	Türkiye				Güney Kore			
	İhracat	İthalat	GSYİH	Brüt Sermaye	İhracat	İthalat	GSYİH	Brüt Sermaye
1960	-	-	-	-	-	-	-	-
1961	-	-	1,156	-	35,373	-8,634	6,882	6,723
1962	-	-	5,571	-	15,715	34,948	3,839	29,554
1963	-	-	9,066	-	14,477	25,107	9,190	25,426
1964	-	-	5,459	-	29,043	-24,891	9,459	-6,207
1965	-	-	2,823	-	36,556	13,445	7,183	28,855
1966	-	-	11,212	-	42,886	49,511	11,983	57,677
1967	-	-	4,732	-	30,003	30,096	9,116	26,178
1968	-	-	6,777	-	37,977	42,392	13,118	40,018
1969	-	-	4,081	-	36,507	26,071	14,541	25,778
1970	-	-	3,233	-	30,687	9,155	9,997	8,631
1971	-	-	5,566	-	24,099	20,138	10,454	6,213
1972	-	-	7,425	-	42,865	0,086	7,150	2,537
1973	-	-	3,262	-	50,722	34,009	14,827	26,085
1974	-	-	5,594	-	4,314	19,543	9,460	14,358
1975	-	-	7,174	-	21,344	4,109	7,863	10,243
1976	-	-	10,461	-	38,940	24,435	13,115	27,504
1977	-	-	3,406	-	9,507	21,995	12,277	32,516
1978	-	-	1,502	-	13,796	30,273	10,774	32,226
1979	-	-	-0,624	-	1,952	13,592	8,625	9,501
1980	-	-	-2,447	-	16,661	-3,435	-1,701	-11,167
1981	-	-	4,856	-	14,071	4,478	7,180	-2,187

Ek 1: Türkiye ve Güney Kore Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme
Yıllık Artış Oranları (%) (Devamı)

1982	-	-	3,563	-	1,086	1,540	8,265	11,660
1983	-	-	4,971	-	34,723	6,763	13,242	16,043
1984	-	-	6,712	-	22,625	4,386	10,442	11,576
1985	-	-	4,241	-	12,176	-1,941	7,749	6,209
1986	-	-	7,012	-	-3,567	33,077	11,224	14,179
1987	-	-	9,485	-	4,592	18,123	12,467	18,443
1988	18,416	-4,513	2,320	-1,041	12,387	13,085	11,904	14,070
1989	-0,258	6,892	0,290	2,198	-3,567	15,727	7,029	16,271
1990	3,151	33,109	9,266	15,877	4,592	13,501	9,811	24,651
1991	3,121	-5,284	0,720	1,221	12,387	19,996	10,353	14,304
1992	11,001	10,915	5,035	4,318	12,843	4,760	6,175	2,391
1993	7,685	35,785	7,651	24,873	9,588	6,829	6,846	8,0400
1994	15,179	-21,875	-4,668	-15,912	16,562	22,753	9,206	14,033
1995	7,984	29,584	7,878	11,636	23,066	22,526	9,570	13,013
1996	21,959	20,524	7,379	14,073	11,336	15,030	7,594	8,231
1997	19,123	22,438	7,577	14,836	18,827	2,490	5,922	-0,759
1998	12,603	2,224	2,308	-5,868	14,252	-23,985	-5,471	-20,951
1999	-11,160	-3,611	-3,389	-14,452	13,078	24,912	11,308	8,790
2000	17,351	21,976	6,640	21,894	17,171	21,793	8,924	12,884
2001	4,590	-24,083	-5,962	-27,030	-2,285	-3,638	4,525	1,530
2002	7,759	21,031	6,430	17,801	13,031	15,007	7,432	6,931
2003	6,744	23,175	5,608	19,423	13,892	10,616	2,933	4,799
2004	11,577	21,163	9,644	31,850	20,621	12,320	4,899	2,854
2005	8,116	12,139	9,009	19,585	7,816	7,806	3,923	1,995
2006	6,500	7,254	7,109	15,372	12,084	12,352	5,176	3,552

Ek 1: Türkiye ve Güney Kore Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme
Yıllık Artış Oranları (%) (Devamı)

2007	7,279	9,551	5,030	5,507	12,656	11,641	5,463	4,987
2008	3,813	-2,780	0,845	-2,742	7,496	3,195	2,829	-0,850
2009	-3,721	-14,304	-4,704	-20,487	-0,325	-6,756	0,707	0,297
2010	1,666	19,494	8,487	22,515	12,697	17,255	6,496	5,516
2011	13,448	15,432	11,113	23,842	15,134	14,345	3,681	0,829
2012	14,891	0,698	4,789	2,705	5,085	2,403	2,292	-0,484
2013	1,073	8,035	8,491	13,838	4,260	1,710	2,896	3,301
2014	8,154	-0,357	5,166	5,099	2,029	1,465	3,341	3,365
2015	4,296	1,716	6,085	9,284	-0,130	2,093	2,290	5,052
2016	-1,868	3,746	3,183	2,247	2,560	4,727	2,929	5,628
2017	11,961	10,347	7,470	8,246	1,903	7,028	3,062	8,640
2018	7,830	-7,815	2,826	-0,590	4,195	1,718	2,668	-2,242

Kaynak: Dünya Bankası Veri Göstergeleri'nden derlenmiştir.

Ek 2: Türkiye ve Güney Kore Sanayi Yıllık Artış Oranları

Yıl	Türkiye'nin Sanayisi	Güney Kore'nin Sanayisi
1960	-	-
1961	-	7,243
1962	-	17,008
1963	-	14,249
1964	-	9,117
1965	-	19,502
1966	-	16,676
1967	-	19,356
1968	-	24,954
1969	9,315	24,750
1970	3,702	10,354
1971	6,148	6,153
1972	10,467	5,759
1973	11,142	25,504
1974	5,807	13,024
1975	7,274	9,895
1976	9,806	14,587
1977	5,359	20,260
1978	-0,828	24,593
1979	-3,435	6,878
1980	-0,965	-2,132
1981	7,636	2,401

Ek 2: Türkiye ve Güney Kore Sanayi Yıllık Artış Oranları (Devamı)

1982	1,958	7,505
1983	8,328	18,666
1984	10,261	13,662
1985	7,712	6,904
1986	11,051	11,485
1987	10,330	15,590
1988	0,201	10,963
1989	4,936	6,763
1990	6,589	15,069
1991	2,409	11,740
1992	5,994	3,402
1993	8,140	7,674
1994	-4,956	9,328
1995	8,745	9,918
1996	6,900	7,835
1997	9,467	4,327
1998	8,089	-8,292
1999	-5,150	12,444
2000	6,363	11,029
2001	-10,737	3,724
2002	6,064	7,848
2003	8,889	5,517

Ek 2: Türkiye ve Güney Kore Sanayi Yıllık Artış Oranları (Devamı)

2004	13,513	7,829
2005	10,801	4,684
2006	12,805	6,265
2007	7,400	7,121
2008	-0,620	2,682
2009	-10,393	0,229
2010	11,859	10,388
2011	19,137	4,527
2012	4,758	1,946
2013	10,328	3,308
2014	5,490	3,148
2015	5,004	2,377
2016	4,600	3,275
2017	9,183	4,580
2018	0,373	2,478

Kaynak: Dünya Bankası Veri Göstergeleri (WDI)’nden derlenmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Tuğba Demirel
Yabancı Dil : İngilizce
Doğum Yeri ve Yılı : Eskişehir/1993
E-Posta : tgbadmrel93@gmail.com

Eğitim Geçmişi:

- 2017, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat.